

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

VYTAUTAS TREČIOKAS IR GEDIMINAS BUBĖNAS
Viešojo sektoriaus ekonomikos studijų programa

EUROPOS SAJUNGOS PARAMOS PANAUDOJIMO
LIETUVOS ŽEMĖS ŪKYJE ANALIZĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
doc. dr. G. Mačys

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS	4
1. EUROPOS SAJUNGOS IR LIETUVOS VYKDOMOS POLITIKOS PAGRINDINIAI ASPEKTAI	8
1.1. Europos Sąjunga ir jos politikos įgyvendinimo instrumentai.....	8
1.1.1. ES integracijos raida, tikslai ir integracijos etapai.....	8
1.1.2. Struktūrinės politikos principai.....	10
1.1.3. ES plėtros etapai ir programavimo periodai.....	14
1.1.4. Europos Sąjungos paramos poveikis Lietuvai.....	16
1.1.5. Struktūrinių fondų vertinimas.....	22
1.1.6. Bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP).....	27
1.2. Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros politika.....	34
1.2.1. Lietuvos žemės ūkio politikos programos, reformos ir strategijos.....	34
1.2.2. Pasirengimo narystei ES laikotarpis.....	37
2. EUROPOS SAJUNGOS PARAMOS PANAUDOJIMO LIETUVOS ŽEMĖS ŪKYJE ANALIZĖ.....	40
2.1. Specialioji žemės ūkio ir kaimo plėtros programa (SAPARD) 2000 – 2004 metai.....	40
2.1.1. SAPARD tikslai, programos ir prioritetai.....	40
2.1.2. SAPARD programos įgyvendinimo vertinimas	44
2.1.3. SAPARD tikslų įgyvendinimas ir rezultatai.....	47
2.1.4. SAPARD paramos priemonių efektyvumas.....	50
2.2. Bendrojo programavimo dokumento (BPD) IV prioritetas „ Kaimo plėtra ir žuvininkystė “ 2004 – 2006 metai.....	55
2.2.1. BPD tikslai, programos ir priemonės.....	55
2.2.2. BPD programų panaudojimo efektyvumo vertinimas.....	59
2.3. Kaimo plėtros planas (KPP) 2004 – 2006 metai.....	77
2.3.1. KPP tikslai, programos ir priemonės.....	77
2.3.2. KPP priemonių įgyvendinimo masto vertinimas.....	81
2.3.3. Problemų, kilusių įgyvendinant priemones, suvestinė.....	94
2.3.4. Tiesioginės išmokos (TI).....	96
2.4. Lietuvos žemės ūkio pokyčiai Europos Sąjungos paramos skyrimo metu.....	99
2.5. 2007 – 2013 metų struktūrinės paramos panaudojimas ir įtaka Lietuvos žemės ūkiui.....	104

DARBO REZULTATŲ APIBENDRINIMAS.....	110
IŠVADOS.....	112
SIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS.....	113
LITERATŪROS SĄRAŠAS	114
SANTRAUKA.....	118
SUMMARY.....	119
PRIEDAI.....	120

IVADAS

Temos aktualumas ir problema. Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvos žemės ūkyje įvyko daug reikšmingų pokyčių. Po Tarybų Sąjungos žlugimo jaunai nepriklausomai Lietuvai teko visas „anų laikų“ palikimas – kolūkių ir tarybinių ūkių sistema su kolektyvinės nuosavybės forma. Visa tai absoliučiai neatitiko rinkos ekonomikos sąlygų, buvo pasenę ir nesugebėjo nei gaminti kokybiškos žemės ūkio produkcijos, nei konkuruoti rinkoje. Reikėjo viską pertvarkyti iš esmės ir sukurti naują, modernų ir konkurencingą žemės ūkio sektorių.

Pirmiausia buvo atlikta kolektyvinės nuosavybės privatizacija, atkurtos nuosavybės teisės į žemę teisėtiems jos savininkams. Buvo privatizuojamas kolūkių turtas, kas norėjo išeiti ūkininkauti savarankiškai, gavo kolūkio turto dalį, keletą hektarų žemės, vieną kitą padargą. Kūrėsi smulkūs savarankiški ūkiai, kurių pagaminamos žemės ūkio produkcijos dažniausiai pakako tik savoms reikmėms patenkinti.

Lietuvos Vyriausybė visokeriopai pagal išgales stengėsi remti šalies žemės ūkio sektorių, kuriame tuo metu dirbo labai didelė Lietuvos gyventojų dalis. Nors trūko finansų, žinių ir patirties, tačiau buvo atlikta žemės reforma, suformuluota prioritetinga paramos ūkininkams programa 1991 metais, kuri buvo pirmasis rimtas teisinis dokumentas, kuriame buvo nubrėžti ateities žemės ūkio plėtros prioritetai ir kryptys. Po to sekė 1993 metais patvirtinta Nacionalinė žemės ūkio plėtojimo programa, kuri 1996 metais buvo patikslinta. 1992 ir 1994 metais įkurti paramos žemės ūkiui fondai. Tai buvo valstybės nacionalinės paramos savo žemdirbiams pradžia.

Tačiau viskas pasikeitė, Lietuvai nusprendus tapti Europos Sąjungos nare ir pradėjus derybas dėl stojimo. Lietuvą pasiekė pirmoji Europos Sąjungos parama šalies žemės ūkio sektoriui remti – SAPARD. Lietuvos ūkininkams tai buvo pirmoji reali galimybė pasinaudoti neatlygintina ženklią parama, siekiant savo ūkius ir bendroves atnaujinti ir modernizuoti ir taip prisidėti prie šalies ekonomikos augimo.

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, šaliai skirtos paramos spektras išsiplėtė dar labiau. Kaimo žmones pasiekė tiesioginės išmokos už pasėlius, buvo sukurta daugiau paramos kryptių žemės ūkių ir bendrovių atnaujinimui, žemdirbių mokymui, gyvenimo sąlygų kaime gerinimui. Projektai, paprastai yra 3 ir daugiau metų trukmės, o parama teikiama nuo įstojimo į ES Lietuvos žemės ūkiui yra skiriama dar tik keletą metų, daugelis programų dar yra vykdomos ir visi projektai dar nėra įgyvendinti. Realus poveikis Lietuvos žemės ūkiui bus matomas vėliau, kai pasibaigs konkrečių programų įgyvendinimo terminai ir bus baigti visi projektai. Todėl iki šiol dar nėra

išspręstos visos problemos susijusios su paramos žemės ūkiui skyrimo: sunkiai įgyvendinami dideli reikalavimai paprastam kaimo žmogui dėl informacijos stokos, biurokratinių kliūčių, daugelyje programų reikalingos didelės apyvartinės lėšos. Dėl šių priežasčių daugelis kaimo žmonių tiesiog nesugeba pasinaudoti skiriamomis žemės ūkiui lėšomis arba nusprendžia į esamą paramą nepretenduoti, todėl dalis paramai skiriamų lėšų gali likti nepanaudotos.

Taigi šiandien Lietuva džiaugiasi sparčiu ekonominiu augimu, 1997 – 2005m. šalies ekonomika augo vidutiniškai 6,1 proc., pralenkdama daugelį Europos Sąjungos (ES) šalių (ES vidutinis ekonomikos augimas siekė 2,3 proc.). Narystė ES ekonominių augimą suaktyvino ne viename šalies sektoriuje: žemės ūkio sektoriuje, maisto produktų gamyboje, dėl išnykusių eilių transporto sektoriuje, išaugo turistų srautas, nekilnojamo turto rinka ir kita. Tačiau reikia džiaugtis ne tik bendru BVP prieaugiu, bet ir siekti tokios jo struktūros, kuri klotų pagrindus būsimam šalies ekonominiam augimui [32].

Literatūros apžvalga. Šio magistro baigiamojo darbo rašymo metu buvo naudojamosi Lietuvos finansų ministerijos, Lietuvos žemės ūkio ministerijos, Nacionalinės mokėjimo agentūros ataskaitomis, suvestinėmis, planais ir šių institucijų internetiniais tinklalapiais. Taip pat naudotasi Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto leidiniais, įvairių autorių knygomis, moksliniais straipsniais, publikacijomis ir internetiniais tinklalapiais.

Darbo reikšmė. Darbo tema yra nauja, aktuali ir mažai išnagrinėta. Šis darbas yra skirtas supažindinti skaitytoją su skiriama Europos Sąjungos parama Lietuvos žemės ūkiui, lėšų panaudojimo kryptimis ir rezultatais.

Darbo tikslas. Išanalizuoti, kokią įtaką Europos Sąjungos parama daro šalies žemės ūkiui

Darbo uždaviniai. Išsiaiškinti žemės ūkio teikiamos paramos panaudojimo rezultatus Lietuvoje, išanalizuoti ar teisingai ir efektyviai vykdoma žemės ūkio politika, apžvelgti Lietuvos žemdirbių aktyvumą, parodyti teigiamus ir neigiamus lėšų panaudojimo aspektus.

Darbo objektas. Lietuvos žemės ūkis.

Darbo dalykas. Europos Sąjungos skiriamų paramos lėšų panaudojimas.

Darbo hipotezė. Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama Lietuvos žemės ūkiui ženkliai prisideda prie gyvenimo sąlygų kaime gerinimo ir šalies žemės ūkio sektoriaus stiprinimo.

Darbo etapai. Šiame darbe skaitytojas nuosekliai supažindinamas su Europos Sąjungos struktūrine parama, jos istorija, tikslais ir metodais, Europos Sąjungos ir Lietuvos žemės ūkio politika. Kitoje darbo dalyje nagrinėjami paramos Lietuvos žemės ūkiui skirtos programos, jų pasiekimai atskirais laikotarpiais – SAPARD, Bendrojo programavimo dokumento (BPD) IV – asis

prioritetas, Kaimo plėtros planas (KPP), trumpai apžvelgiamos būsimojo 2007 – 2013 metų paramos laikotarpio gairės. Darbo pabaigoje – apibendrinimas, baigiamosios išvados bei siūlymai.

Tyrimo metodai:

- lyginimo metodas;
- mokslinės literatūros analizė;
- statistinių duomenų analizė;
- dokumentų analizė.

Šis darbas yra atliktas Gedimino Bubėno ir Vytauto Trečioko. Mūsų asmeninis indelis į šį darbą yra: Gedimino Bubėno 2.2 dalis, Vytauto Trečioko 2.3 dalis, visi kiti skyriai yra bendro darbo rezultatas.

Sutrumpinimai:

NMA – Nacionalinė mokėjimo agentūra,
ŽŪM – Lietuvos žemės ūkio ministerija,
BPD – Bendrasis programavimo dokumentas,
KPP – 2004 – 2006 metų Kaimo plėtros planas,
BVP – Bendrasis vidaus produktas,
BNP – Bendrasis nacionalinis produktas,
VVG – Vietos veiklos grupės,
ŽŪN – Žemės ūkio naudmenos,
LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė,
ES – Europos Sąjunga,
BŽŪP – Bendroji žemės ūkio politika,
EAPB – Europos anglių ir plieno bendrija,
EEB – Europos ekonominė bendrija,
ERPF – Europos regioninės plėtros fondas,
ESF – Europos socialinis fondas,
EŽŪOGF – Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas,
ŽOFI – Žuvininkystės orientavimo finansinis instrumentas,
EK – Europos komisija,
TI – Tiesioginės išmokos,
MPUV (MPŪT) – Mažai palankios ūkininkauti vietovės (teritorijos),
EB – Europos bendrija,
ŽŪPGF – Žemės ūkio paskolų garantijų fondas,

PVM – Pridėtinės vertės mokestis,

IRT – Informacinės ir ryšio technologijos,

PNŪ – Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas,

SGV (SG) – Sąlyginiai gyvulių vienetai,

LRS – Lietuvos Respublikos Seimas,

ŽŪKPP – Lietuvos žemės ūkio kaimo plėtros planas 2000-2006 metais.

1. EUROPOS SAJUNGOS IR LIETUVOS VYKDOMOS POLITIKOS PAGRINDINIAI ASPEKTAI

1.1. Europos Sąjunga ir jos politikos įgyvendinimo instrumentai

1.1.1. Europos Sąjungos integracijos raida, tikslai ir integracijos etapai

Europos Sąjunga yra galinga ekonominė sąjunga, viena iš daugiausiai pasaulyje skirianti lėšų vystymosi pagalbai. Niekur kitur pasaulyje suverenios šalys nesugebėjo šitaip sutelkti valstybinio suverenumo savo piliečiams svarbiausiose srityse. ES sukūrė bendrą valiutą ir dinamišką bendrąją rinką, kurioje turi teisę laisvai judėti žmonės, paslaugos, prekės ir kapitalas. ES stengiasi, kad socialinės pažangos ir teisingos konkurencijos suformuota bendroji rinka teiktų naudą kuo daugiau žmonių.

Pagrindinės Europos Sąjungos taisyklės nurodytos šiose sutartyse:

- ✓ 1951 m. Europos anglių ir plieno bendriją (EAPB) įsteigusioje Paryžiaus sutartyje;
- ✓ 1957 m. Europos ekonominę bendriją (EEB) ir Europos atominės energijos bendriją (Euratomą) įsteigusioje Romos sutartyje.

Šias steigimo sutartis vėliau pakeitė:

- Suvestinis Europos aktas (1986 m.);
- Europos Sąjungos sutartis (1992 m., Maastrichtas);
- Amsterdamo sutartis (1997 m.);
- Nicos sutartis (2001 m.) [37].

ES istorijos pradžia sietina su trimis Europos Bendrijomis: 1951 m. Paryžiuje įsteigta Europos anglių ir plieno bendrija, 1957 m. Romoje įsteigtos Europos atominės energetikos bendrija ir Europos ekonominė bendrija. 1967 m. liepos 1 d. visoms trimis bendrijoms įsteigus bendras institucijas, imtas taikyti "Europos Bendrijų", arba "Europos Bendrija", terminas.

Vieningos Europos aktas spartinant Europos integracijos procesą XXa. 9 dešimtmetyje prasidėjo intensyvios diskusijos dėl Bendrijos reformų. 1985 m. Liuksemburgo Europos Taryba nutarė parengti aktą, kuris turėjo paspartinti Europos integracijos procesą. Suvestinis Europos aktas buvo paskelbtas 1986 m. Jis pakeitė ir papildė Paryžiaus ir Romos sutartis ir buvo nurodytas tikslas sukurti Europos Sąjungą. Vieningos Europos aktas taip pat inicijavo bendrijos agrarinės, finansinės ir struktūrinės politikos reformas.

"Europos Sąjungos" terminas oficialiai imtas taikyti nuo 1993 m. 1992 m. vasario 7 d. pasirašius Maastrichto sutartį (sutartis įsigaliojo 1993 m. lapkričio 1 d.). Iki tol vartojamas "Europos Bendrijos" terminas buvo pakeistas "Europos Sąjungos" terminu. Nepaisant naujo pavadinimo, Maastrichto sutartis vis dėl to nesukūrė naujos sąjungos ar federacijos, o tik sujungė į vieną sutartį skirtingos prigimties bendradarbiavimo formas. Maastrichto sutartis yra viena iš svarbiausių politinių ir teisinių aktų per visą Europos integracijos procesą, kuri dar labiau sustiprino bendrijos konstitucinius pagrindus ir tvirčiau susiejo dalyvaujančias šalis. Savo reikšmingumu ji prilygsta Paryžiaus ir Romos sutartims [46, p. 100].

Maastrichto sutartimi įkurta ES toliau pagal tradiciją lygiagrečiai dirbo plėtros (naujų narių priėmimo) ir integracijos gilinimo (apimant vis daugiau naujų veiklos sričių) kryptimi. ES šalys tobulino bendrąją rinką, plėtojo bendrą žemės ūkio, prekybos, socialinę, regionų, transporto, energetikos, aplinkosaugos, švietimo, kultūros ir kitas politikas. 1997 m. Amsterdame pasirašytas naujas dokumentas (Amsterdamo sutartis) – modifikuota ES sutartis, įsigaliojusi 1999 m. gegužės mėn. Sutartis numatė svarbius pokyčius BUSP srityje bei įvedė naujas imigracijos, prieglobsčio, socialinės politikos, ES teisės aktų leidybos bei kt. srityse [9, p. 7].

1997m. Europos Komisija pateikė dokumentą, „Darbotvarkė 2000“. Jame buvo numatytos ES politikos sritys, kurias reikės reformuoti, numatyta ES plėtros strategija ir finansinės priemonės bei būdai, skirti valstybių kandidačių pasirengimui narystei, taip pat daug dėmesio buvo skirta ES plėtros padariniams ir ES veiksmingumui.

Nicos sutartis - 2001 m. Nijoje Europos Tarybos pasirašyta sutartis, kuri numatė reformas, turinčias padėti Europos Sąjungai geriau funkcionuoti po plėtros. Siekiant užtikrinti, kad išsiplėtusi ES ir toliau funkcionuotų veiksmingai, jai reikia labiau supaprastinti sprendimų priėmimo sistemą. Dėl šios priežasties Nicos sutartyje buvo nustatytos naujos taisyklės, reglamentuojančios ES institucijų dydį ir jų darbą. Sutartis įsigaliojo 2003 m. vasario 1 d

Europos Sąjunga:

- siekia vieningos rinkos sukūrimo, kurios viduje panaikinti visi apribojimai laisvam prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimui;
- vykdo bendrą prekybos politiką, numatančią prekybą su trečiosiomis šalimis;
- vykdo bendrą politiką tokiose srityse, kaip: žemės ūkis, transportas, energetika, aplinkos apsauga ir kita;
- kuria ekonominę ir pinigų sąjungą, numatančią vieną visai Europos Sąjungai piniginių vienetą – eurą.

Tiksłai: pagrindinis Europos Sąjungos tikslas yra sukurti kuo "glaudesnę Europos tautų sąjungą, kurioje sprendimai yra priimami kuo arčiau piliečio" (Europos Sąjungos sutartis).

Kiti ES tikslai:

- skatinti subalansuotą ekonominę ir socialinę pažangą, sukuriant teritoriją be vidinių sienų, stiprinant socialinę ir ekonominę sanglaudą, įsteigiant ekonominę ir valiutų sąjungą su vieninga valiuta;
- ginti jos interesus tarptautinėje arenoje, ypač įgyvendinant bendrą užsienio ir saugumo politiką, įskaitant bendros gynybos politikos plėtojimą, vedantį į bendrą gynybą;
- stiprinti jos valstybių narių piliečių teisių ir interesų apsaugą, įvedant ES pilietybę;
- plėtoti glaudų bendradarbiavimą teisėsaugos ir vidaus reikalų srityse;
- pilnai laikytis *acquis communautaire* (ES teisės sistema) ir jos papildymų [21].

Visi šie tikslai ir vykdoma politika išplaukia iš 7 integracijos etapų, kuriuos dar 1961m. apibrėžė Balassa. Etapai:

- laisvos prekybos erdvė;
- muitų sąjunga;
- bendra rinka;
- monetarinė sąjunga;
- ekonominė sąjunga;
- politinė sąjunga;
- pilna ekonominė sąjunga [24].

Šiandien Europos Sąjunga yra didžiausia pasaulyje tarptautinė organizacija bei prekybos blokas apimantys 3.9 mln. kv. kilometrų, vienijantys 25 valstybes ir 455 milijonus gyventojų. Tai valstybių asociacija, siekianti glaudesnės ir gilesnės ekonominės ir politinės integracijos vardan savo piliečių gerbūvio užtikrinimo, taikos ir stabilumo Europoje.

1.1.2. Struktūrinės politikos principai

Struktūrinė politika – Europos Sąjungos vykdoma politika, kurios tikslas - finansinėmis priemonėmis ir koordinuojant valstybių regioninę politiką, mažinti ES valstybių ekonominio ir socialinio išsivystymo skirtumus. Struktūrinė politika yra labiau bendro pobūdžio sąvoka, tiesiogiai susijusi su sanglaudos terminu. Ji apima regioninę politiką ir tam tikrus socialinės politikos bei

bendros žemės ūkio politikos aspektus. Struktūrinė ES politika vykdoma per pagrindinius struktūrinius fondus:

- Europos regioninės plėtros fondas(ERPF). Jo užduotis - išlyginti regioninius skirtumus Europos Bendrijoje, stiprinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, koreguojant regioninius netolygumus ir prisidedant prie regionų plėtros;

- Europos socialinis fondas (ESF). Jo užduotis - mažinti nedarbą, didinti žmogiškuosius išteklius ir skatinti profesinę integraciją. Šis fondas taip pat siekia skatinti aukšto lygio profesionalumą, vyrų ir moterų lygybę, subalansuotą plėtrą ir ekonominę bei socialinę sanglaudą;

- Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas (EŽŪOGF). Tai kaimo plėtros politikos finansinis svirtas. Šis fondas padalytas į du skyrius: Garantijų skyrių ir Orientavimo skyrių. Tik Orientavimo skyrius yra struktūrinis fondas;

- Žuvininkystės orientavimo finansinis instrumentas (ŽOFI). Šio fondo užduotis - siekti subalansuoto išteklių valdymo, remiant ekonominės veiklos perorientavimą vietovėse, kur verčiamasi žuvininkyste.

Neformaliai penktuoju Struktūriniu fondu vadinamas Sanglaudos fondas, jis buvo įkurtas siekiant finansuoti stambius (per 10 mln. eurų vertės) aplinkosaugos ir transporto infrastruktūrinius projektus [20].

Struktūrinės politikos principai.

Pirmasis principas yra pagalbos koncentravimo. Juo vadovaudamasi Komisija 1997 metais savo programiniame dokumente „Darbotvarkė 2000“ nustatė tokius pagrindinius pagalbos prioritetus ir tikslus:

- skatinti atsiliekančiųjų regionų plėtrą ir prisitaikymą prie ekonomikos pokyčių. Parama skiriama regionams, kuriuose bendrasis vidaus produktas (BVP) vienam gyventojui yra mažesnis nei 75 proc. ES vidurkio, taip pat regionams, kuriuose ypač mažas gyventojų tankumas;

- remti krizės apimtus pramoninius regionus, kad jie galėtų persiorientuoti į kitas ekonomikos sritis. Remiami regionai, kuriuose ekonominės veiklos pagrindas yra pramonė ir kuriuose didelis nedarbas;

- teikti paramą mokymui, kvalifikacijos kėlimui ir perkvalifikavimui. Pagrindinės priemonės- profesinis mokymas ir perkvalifikavimas, darbo rinkos įstaigų plėtimas [42].

Antrasis principas – papildomumo arba kofinansavimo, buvo nustatytas siekiant užtikrinti, kad socialinio ir ekonominio išsivystymo lygio skirtumų mažinimui būtų naudojama ne tik ES struktūrinių fondų pagalba, bet ir suinteresuotų valstybių nacionalinių biudžetų lėšos. Todėl

nustatyta, kad struktūrinė parama iš ES biudžeto turi būti nacionalinio finansavimo priedas. Paprastai tas finansavimo santykis yra 50:50. Švelnesnės formos papildomumo principas taikomas Maastrichto sutartimi įsteigtam Sanglaudos fondui, kurio tikslas yra ne tiek kofinansuoti nacionalines programas aplinkos apsaugos ir transeuropinių transporto tikslų srityje, kiek palengvinti neturtingesnių šalių biudžeto našta, todėl didžiausia įmanoma struktūrinė pagalba yra 80-85 proc. nacionalinio biudžeto lėšų.

Trečiasis, t.y. programavimo principas reiškia, kad ES struktūrinių fondų parama skiriama integruotoms, daugiamečioms ir ES gaires atitinkančioms plėtros programoms įgyvendinti. Programavimo kaip ir papildomumo principu, buvo siekiama išvengti neveiksmingos ir nesuderintos struktūrinės pagalbos, kuri iki reformos buvo grindžiama atskirų tarpusavyje nesuderinamų nacionalinių projektų finansavimu. Nuo 1988 metų struktūrinė parama teikiama atskiroms programoms, kurios plėtojamos pagal komisijos nustatytus bendrus kriterijus.

Ketvirtasis, partnerystės, principas grindžiamas idėja, kad į struktūrinės politikos formavimą ir įgyvendinimą, be nacionalinių vyriausybių, reikia įtraukti ir regionų bei vietos valdžios institucijas. Siekti šio tikslo turėjo padėti ir ES sutartimi įsteigtas regionų komitetas. Tačiau nors regionų ir vietos valdžios institucijos buvo įtrauktos į struktūrinės politikos formavimą ir jį Briuselyje bei valstybėse narėse ėmėsi aktyvios lobistinės veiklos, iš tikrųjų jų dalyvavimas priklauso nuo atskirų valstybių narių valdymo struktūrų. Federacijų (Belgijos, Vokietijos) regioniniai subjektai yra daug įtakingesni struktūrinės politikos dalyviai, nei centralizuotų valstybių (Didžioji Britanija, Prancūzija) ar valstybių, kuriose vietinės valdžios įtaka nėra didelė (Airija, Graikija, Portugalija), regioniniai subjektai [36, p. 15].

Struktūrinės paramos programos gali būti inicijuojamos tiek nacionaliniu, tiek Bendrijos lygmeniu. 1994 - 1999 metais 90 proc. pagalbos buvo teikiama pagal valstybių narių inicijuotas programas, Komisijai pateiktas bendrame programų dokumente. Komisijai programos patvirtinus, jų vykdymą prižiūri ir vertina nacionaliniai, regioniniai ir vietiniai priežiūros komitetai.

Be to, struktūrinių fondų veiklai taikomas ir bendresnis subsidiarumo (pavaldumo) principas, įtvirtintas Maastrichto sutarties. Remiantis šiuo principu, konkrečius veiksmus turi vykdyti žemiausio lygio valdžios institucijos, galinčios efektyviai juos atlikti. Užduotys turi būti perkeliamos į aukštesnį valdžios lygį tik tuo atveju, jeigu žemesnės valdžios institucijų veikla dėl užduočių pobūdžio čia būtų neefektyvi (ši nuostata siejasi su partnerystės principu).

1997 metais Komisija dokumente „Darbotvarkė 2000“, be daugelio kitų dalykų, pateikė savo nuomonę ir apie ES plėtros padarinius Bendrijos politikai, ypač bendrai žemės ūkio ir struktūrinei, šių politikos sričių reformos metmenis ir pasiūlymus dėl būsimos finansinės ES

struktūros. Dar 1995 metų pabaigoje Madride Europos viršūnių tarybai pateiktoje trumpoje Komisijos studijoje apie ES plėtros padarinius buvo nurodyta, kad struktūrinę politiką reikia reformuoti nepriklausomai nuo to, plėsis Sąjunga ar ne. Šios studijos išvados dėl struktūrinės politikos, atsižvelgiant į plėtrą labai neapibrėžtos ir abstrakčios, tačiau jose teigiama, kad išlaikant pačią struktūrinės politikos esmę, naujoms ES narėms ją reikėtų vykdyti palaipsniui, taikant pereinamojo laikotarpio priemones.

Teikdama pasiūlymus dėl struktūrinės politikos reformos Komisija vadovavosi prielaida, kad bendras ES biudžetas neaugs ir neviršys 1,27 proc. ES BVP, struktūrinei politikai bus skiriama ne daugiau kaip 0,46 proc. ES BVP. Komisijos apskaičiavimu, į ES įstojus penkioms valstybėms kandidatėms, kurios buvo rekomenduojamos tame pačiame dokumente „Darbotvarkė 2000“, daugelis ES regionų neteks struktūrinių fondų paramos. Komisija taip pat pasiūlė išmokas iš struktūrinių fondų naujosioms narėms riboti iki 4 proc. BVP. „Darbotvarkėje 2000“ pateiktuose ES struktūrinės politikos reformos metmenyse į daugelį klausimų vis dėlto liko neatsakyta. Svarbiausias iš jų - ar struktūrinės politikos režimas prisijungus pirmosioms Vidurio ir Rytų Europos valstybėms liks vienodas, ar joms tam tikrą pereinamąjį laikotarpį bus taikomas specialusis režimas. Šis klausimas buvo aktualus tiek tuometėms valstybėms narėms, tiek ir naujokėms, tuo metu besiruošusioms stoti į Europos Sąjungą.

Detalesnės Komisijos nuostatos ir pasiūlymai dėl struktūrinės politikos ateities buvo išdėstyti 2001 metų pradžioje Komisijos pateiktame pranešime apie ekonominę ir socialinę sanglaudą. Jame konstatuota, kad struktūrinė ES politika padėjo sumažinti teritorinius ekonominio ir socialinio išsivystymo skirtumus ES, tačiau ji turi būti veiksmingesnė, todėl siūloma ateityje ES struktūrinę politiką dar labiau koncentruoti ir sieti su tikslu didinti konkurencingumą. Pranešime pripažįstama, kad ekonominė ir socialinė plėtra priklauso ne tik nuo investicijų, bet ir nuo tinkamos viešosios politikos daugelyje kitų sričių - pinigų, žemės ūkio, socialinės ir kitokios politikos.

Komisija numatė supaprastinti struktūrinę politiką ir sukcentruoti išteklius labiausiai paramos reikalingiems regionams. Iš viso ES struktūrinei politikai 2000 - 2006 metams buvo numatyta skirti 275 mlrd. eurų, o tai sudarė 0,46 proc. Sąjungos BVP lėšas buvo numatyta paskirstyti taip:

- struktūriniam fondams- 210 mlrd. eurų;
- sanglaudos fondui- 20 mlrd. eurų;
- valstybėms kandidatėms- 45 mlrd. eurų;
- valstybių kandidačių pasirengimo paramai- 7 mlrd. eurų [18].

Yra 3 pagrindiniai alternatyvūs struktūrinių fondų planavimo ir įgyvendinimo mechanizmai:

- nacionalinės iniciatyvos;
- bendrijos iniciatyvos;
- inovacinės priemonės [25].

1.1.3. ES plėtros etapai ir programavimo periodai

Iš viso Europos Sąjungos struktūrinė parama buvo skirstoma trimis paramos skirstymo periodais- programavimo dokumentais:

1. 1989-1993 metų laikotarpis, skirta 68 mlrd. ekiu paramos.
2. 1994-1999 metų laikotarpis, skirta 177 mlrd. ekiu paramos.
3. 2000-2006 metų laikotarpis, skirta 213 mlrd. eurų paramos.
4. Būsimasis 2007-2013 metų laikotarpis [49].

Kaip matome iš skaičių kuo toliau, tuo skiriama parama didėjo, ji pagrindinai buvo skiriama vis kitoms šalims remti, kurios būdavo priimamos į Europos Bendriją, ir kurių ekonomika buvo silpnesnė už EB vidurkį.

Ypač daug dėmesio buvo skirta Ispanijos ir Portugalijos ekonomikų atsilikimui sumažinti, kas davė žymų teigiamą efektą, pavyzdžiui, Portugalijoje 1986-2002 metais 15 proc. sumažėjo tarpregioniniai skirtumai, buvo įkurta 180000 naujų darbo vietų (4 proc. bendro darbo vietų skaičiaus), nuo 12,8 iki 2,8 proc. sumažėjo infliacija, BVP paskirstymas 1 gyventojui artėja prie ES vidurkio ir t.t.

Nagrinėjant ES regioninę politiką bendruoju požiūriu, tai 1989-1999 metų laikotarpiu BVP/1 gyventojui, lyginant su ES vidurkiu išaugo:

- nuo 41 proc. iki 50 proc. 10- yje neturtingiausių ES šalių regionų;
- nuo 52 proc. iki 59 proc. 25- iuose neturtingiausiuose regionuose;
- nuo 65 proc. iki 76,5 proc. sanglaudos šalyse[53].

Taigi, akivaizdu, kad Europos regioninės politikos įgyvendinimas duoda žymų teigiamą efektą. Pavyzdžiui: pajamos vienam gyventojui Didžiojoje Britanijoje, Ispanijoje, Airijoje ir Portugalijoje nuo 68 proc. 1988 metais išaugo iki 78 proc. 2000 metais.

Teikiamos struktūrinės paramos apimtis ir realusis BVP augimas yra tarpusavyje susiję. Taigi regionai, kurie gavo didžiausią paramą, skaičiuojant vienam gyventojui, augo greičiau ir

atvirksčiai. Daugelis šių regionų buvo Graikijoje ir Portugalijoje. Tačiau, tuo pat metu, daugelyje Graikijos ir Portugalijos regionų BVP augo mažiau, nei turėtų augti, gavus tokio dydžio struktūrinę paramą. Tai pat buvo daugumoje Vokietijos ir Italijos regionų, kuriuose, augimą stabdė nedidelis augimas likusioje šalies dalyje. Kita vertus, daugumoje Ispanijos regionų augimas buvo aukštesnis, nei galima būtų tikėtis pagal gautos paramos dydį, tikriausiai dėl klestinčios nacionalinės ekonomikos įtakos. BVP augimas taip pat yra susijęs su darbo produktyvumo augimu, šioje srityje taip pat buvo pasiekta nemažas teigiamas pokytis. Pavyzdžiui, Portugalijoje, kur gamyba vis dar sutelkta daug darbo jėgos reikalaujančiose pramonės srityse, struktūrinė parama du kartus padidino užimtumą. Ispanijoje darbo produktyvumo (2 proc.) ir užimtumo (1,5 proc.) augimas panašiai prisidėjo prie gamybos našumo augimo.

Naujosiose Vokietijos žemėse struktūriniai fondai labai prisidėjo prie BVP augimo (1999 metais padidėjo 4 proc.), iš dalies dėl pradinio nuosmukio. Gamybos augimas per pirmuosius trejus metus po Vokietijos suvienijimo buvo siejamas, kaip ir Portugalijoje, su dideliu užimtumo augimu, kurį sekė produktyvumo augimas diegiant naujas technologijas, kurias skatino iš dalies struktūrinių fondų finansuojamos investicijos.

Šiaurės Airijos duomenys rodo, kad struktūrinės paramos poveikis nebuvo labai žymus, BVP lygis 1999 metais pakilo tik šiek tiek daugiau nei 1 proc. šis poveikis labiausiai buvo matomas rinkos paslaugų (ypač verslo paslaugų ir profesinio mokymo) sektoriuje, tuo tarpu gamybai, tai beveik įtakos neturėjo [54, p. 148].

Įgyjant daugiau patirties, struktūrinių fondų programų įgyvendinimo profesionalumas augo. Laikui bėgant reikalavimai reglamentuose buvo išdėstomi aiškiau, išsamiau apibrėžiant Komisijos, šalių vyriausybių ir regioninės valdžios funkcijas ir atsakomybę. Pagrindinis ateities uždavinys- pasiekti tinkamą pusiausvyrą tarp griežto valdymo su reikiamais administraciniais kaštais ir programų efektyvumo.

Kaip įgyvendinamos programos? Visas nacionaliniu ar Bendrijos lygiu inicijuojamas programos, iš dalies finansuojamas iš struktūrinių fondų, rengia atitinkamos valstybių narių institucijos. Komisijai patvirtinus ir priėmus šias programos, jas įgyvendina kiekvienai programai valstybės narės paskirtos valdymo institucijos.

Kiekvienai programai paskirtas finansavimas leidžia įgyvendinti projektus vietoje. Valdymo institucija priede nurodo priemones, kurioms įgyvendinti galima gauti paramą. Ši institucija taip pat atsakinga už projektų atranką.

Kaip įgyvendinamos priemonės ir projektai, prižiūri priežiūros komitetai, kuriuos sudaro regionų, valstybės narės, atsakingųjų institucijų ir Komisijos atstovai. Šie komitetai nuolat stebi, kaip įgyvendinamos programos ir, jei reikia, nustato gaires.

Patvirtinus programą, kiekvienos valstybės narės paskirti programų vadovai (vadinamosios valdymo institucijos) tampa atsakingi už tai, kad potencialūs projektų rėmėjai būtų informuojami apie paramą, kurią galima gauti, pavyzdžiui rengiant viešąjį konkursą.

Organizacijos, aktyviai dalyvaujančios socialiniame ir ekonominiame gyvenime (vietos valdžia, asociacijos, įmonės ir t.t.), gali siūlyti projektus ir prašyti paramos iš struktūrinių fondų. Projektus atranka ne Europos Komisija, o atitinkamai pagal kiekvienos programos sritis nacionalinės arba regioninės valdžios institucijos. Visi projektai, kuriems įgyvendinti gaunama ES finansinė parama, turi būti bendrai finansuojami ir iš kito šaltinio – valstybinio arba privačiojo sektoriaus.

Finansavimas iš Europos Sąjungos fondų teikiamas kaip negrąžinama parama. Finansinė parama teikiama per plėtotės programas, kurias sudaro remtinų priemonių rinkiniai. Komisijai su valstybės narės institucijomis sutarus dėl programos, Europos pinigai gali būti iš karto naudojami programos tikslams siekti. Taikomas vienas iš dviejų finansavimo mechanizmų:

- veiklos programa: atskira programa, kylanti iš Bendrijos paramos schemas;
- Bendrasis programavimo dokumentas: jame bendru susitarimu išdėstomos ir plėtotės strategija ir remtinios programos.

1.1.4. Europos Sąjungos paramos poveikis Lietuvai

Lietuvos ekonominė nauda stojant į ES

Lietuva oficialų prašymą priimti ją į ES pateikė 1995m., tačiau tik 1999 m. paskelbtas Europos Komisijos vertinimas buvo palankus Lietuvai. Derybos dėl narystės prasidėjo 2000 m. [48 p. 192].

Šiandien Lietuvos ekonomika yra viena iš sparčiausiai augančių Europos Sąjungos ekonomikų. 2004 metų realus BVP augimas siekė 6,7 proc., ES (25) vidurkis – 2,3 proc. Didelės įtakos tam turėjo ES parama mažiau išsivysčiusiems valstybių narių regionams.

1991-1999 metų laikotarpyje ES per PHARE programą suteikė Lietuvai apie 345 mln. eurų negrąžintą finansinę paramą (1999 metais - 68.9 mln. eurų). Prioritetinės sritys - institucinių ir administracinių pajėgumų stiprinimas, vidaus rinka, teisingumas ir socialiniai reikalai, aplinkos

apsauga.

Nuo 2000 metų be PHARE programos Lietuva galėjo pasinaudoti naujomis pasirengimo narystei programomis - SAPARD skirta žemės ūkiui ir kaimo plėtrai bei ISPA, skirta transporto infrastruktūrai ir gamtos apsaugai.

Nuo 1991 metų ES finansinė parama per Phare programą pradėta teikti ir Lietuvai. Iš pradžių Phare parama buvo skirta stiprinti politinę ir ekonominę transformaciją ankstyvoje rinkos ekonomikos stadijoje. Tačiau nuo 1997 metų Phare programos pagrindinis tikslas - remti šalių kandidačių pasirošimą narystei.

Parama per Phare programą šalims kandidatėms teikiama dvejopai: per nacionalines Phare programas ir Daugiašales programas.

Nacionalines Phare programas kiekvienais metais ruošia šalys kandidatės drauge su Europos Komisija, t.y. kiekvienais metais šalys narės drauge su Europos Komisija nusprendžia, į kuriuos šalies sektorius nukreipti Europos Sąjungos skiriamą finansinę pagalbą, kad būtų pasiektas pagrindinis tikslas - narystė ES [40].

Phare programai numatytos penkios prioritetinės kryptys:

- valstybių donorių rinkų prieinamumas remiamose valstybės pagamintoms prekėms;
- žemės ūkis ir maisto pramonė;
- investicijų skatinimas;
- mokymas;
- aplinkosauga [23, p. 42].

Nuo 2000 metų PHARE programoje atsirado nauja pakraipa - parama ekonominei ir socialinei sanglaudai (ESS). Šios paramos tikslas - padėti šalims kandidatėms paruošti ir išbandyti struktūras, reikalingas struktūriniam fondams, būtent Europos socialiniam Fondui ir Europos Regioninės Plėtros Fondui, įgyvendinti tapus ES narėmis.

Parama gali būti teikiama:

- gamybos sektoriaus aktyvumo didinimui remiant privatų sektorių (ypač mažas ir vidutines įmones) bei pramonės restruktūrizavimą;
- užimtumo bei socialinio dalyvavimo skatinimui stiprinant žmogiškuosius išteklius;
- verslo infrastruktūros, prisidedančios prie regioninės plėtros, gerinimui [26, p. 164].

PHARE ESS veikė iki Lietuvos įstojimo į ES.

Europos Sąjunga, siekdama paspartinti šalių kandidačių pasirengimą narystei, inicijavo Specialiąją žemės ūkio ir kaimo plėtros programą (SAPARD).

Šios programos pagrindinis tikslas - remti narystei ES besirengiančių šalių žemės ūkio modernizavimą, konkurencingumo didinimą, ES taikomų aplinkosaugos, veterinarinių ir higienos standartų perėmimą, kaimo plėtrą ir alternatyvių pajamų kaimo vietovėse skatinimą.

Lietuvoje SAPARD programą koordinuoja Nacionalinė mokėjimų agentūra prie Žemės ūkio ministerijos.

SAPARD tikslai:

- skirti šalims-kandidatėms ES paramą žemės ūkio ir kaimo plėtrai stojimo į ES laikotarpiu. Remti šalies - kandidatės nustatytus žemės ūkio ir kaimo plėtros prioritetus;
- palaipsniui priartinti vykdomą nacionalinę politiką prie ES Bendrosios žemės ūkio politikos principų;
- padėti pasiruošti valdyti ES struktūrinius fondus žemės ūkio srityje, kurių paramą Lietuva gaus nuo narystės ES (tikėtina, kad nuo 2004 m. sausio 1 d.).

Lietuvoje SAPARD yra įgyvendinama remiantis Nacionaline žemės ūkio ir kaimo plėtros programa, kuri oficialiai patvirtinta 2000 m. lapkričio 27 d. Europos Komisijos sprendimu Nr. 3329. Remiantis šiuo sprendimu, Lietuvai kasmet numatoma skirti 29 829 000 eurų (1999 metų kainomis), kiekvienais kitais metais prie šios sumos papildomai pridedant po 1,7 proc..

Parama kiekvienai šaliai - kandidatei skiriama atsižvelgiant į tokius kriterijus:

- ◆ žemės ūkyje dirbančių gyventojų skaičius;
- ◆ žemės ūkio teritorija;
- ◆ žemės ūkio sektoriaus dalis BVP ir t. t.

ISPA programos tikslas yra ES šalims kandidatėms padėti įgyvendinti Stojimo partnerystės ir Nacionalinės acquispriėmimo programos tikslus aplinkosaugos bei transporto sektoriuose. Šalims kandidatėms įstojus į ES, ekonominės ir socialinės sanglaudos tikslams aplinkosaugos bei transporto sektoriuose pasiekti gali būti naudojami ES Sanglaudos ir struktūrinių fondų ištekliai. 2000 — 2006 m. laikotarpiu ISPA biudžete visoms šalims kandidatėms numatyta kasmet skirti po 1 040 mln. eurų. Lietuvai 2000 — 2004 m. buvo skiriama 4 — 6 proc. ISPA biudžeto, t.y. vidutiniškai 52 mln. eurų kasmet. Lietuvai ir kitoms devynioms šalims kandidatėms įstojus į Europos Sąjungą, jos neteko teisės gauti ISPA paramą, tačiau iki 2004 m. gegužės 1 d. nebaigti įgyvendinti ISPA projektai yra toliau vykdomi, jų ES dalį finansuojant iš Sanglaudos fondo.

ISPA paramos dydis šaliai nustatomas remiantis šiais kriterijais:

- šalies gyventojų skaičius;
- šalies plotas;

- BVP vienam gyventojui.

ISPA programos reikalavimai projektams:

- finansuojami ne mažesni kaip 5 mln. eurų vertės projektai;
- finansuojama iki 75 proc. projekto vertės;
- siekiama lėšas transporto ir aplinkos apsaugos sektoriams paskirstyti lygiomis dalimis

[14, p. 192].

Lietuvoje ISPA projektų rengimo pagrindas buvo Susisiekimo bei Aplinkos ministerijų paruoštų bei ES Komisijos patvirtintų strategijų prioritetai. Iki 2004 m. gegužės 1 d. Europos Komisija ISPA paramą patvirtino 32 projektams, 17 iš jų - aplinkos apsaugos, 7 - transporto sektoriuose ir 8 projektais teikiama techninė parama. Visų patvirtintų projektų ES remiama dalis sudaro 283 mln. eurų, t.y. apie 57 proc. bendros visų projektų vertės, kuri sudaro beveik 500 mln. eurų. Bendrajam ISPA projektų finansavimui naudojami skirtingi šaltiniai: nuosavos naudos gavėjų lėšos, paskolos, savivaldybių ar valstybės biudžetai. Vidutinė ISPA projektų trukmė - 4-5 metai.

Pagrindinės ISPA institucijos Lietuvoje:

- nacionalinis ISPA koordinatorius - finansų ministras;
- įgaliotasis valstybės pareigūnas - Finansų ministerijos sekretorius;
- įgaliotasis sektoriaus pareigūnas - Įgyvendinančiosios agentūros direktorius;
- ISPA transporto projektų įgyvendinančioji agentūra - Transporto investicijų direkcija prie Susisiekimo ministerijos;
- ISPA aplinkos apsaugos projektų įgyvendinančioji agentūra - Centrinė finansų ir kontraktų agentūra (iki 2002 m.) bei Aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra (nuo 2002 m.).

Galutiniai naudos gavėjai - vandens ir atliekų tvarkymo įmonės, Lietuvos automobilių kelių direkcija, Lietuvos geležinkeliai, savivaldybės.

ISPA priežiūros komitetai - jiems pirmininkauja Nacionalinis ISPA koordinatorius. Priežiūros komitetuose dalyvauja Įgaliotasis valstybės pareigūnas, Įgaliotasis sektoriaus pareigūnas, Europos Komisijos ir EK Delegacijos Lietuvoje, Aplinkos, Susisiekimo ministerijų, ir kitų tiesiogiai suinteresuotų institucijų atstovai. Komitetas į posėdžius renkasi du kartus per metus.

Lietuvos ekonominė nauda įstojus į ES

Ekonominė integracija – tai valstybių ekonominis bendradarbiavimas pagal suderintą tarpvalstybinę ekonominę politiką. Ją lemia tokios priežastys: įmonės peraugimas nacionalinių rinkų

ribas; poreikis plėsti tarptautinį darbo pasidalijimą; didėjantis naujų rinkų poreikis; prekybos politikos liberalizavimas (be apribojimų); didėjanti nacionalinio ūkio priklausomybė nuo pasaulinės ekonomikos; technologinė pažanga (telefonas, faksas, kompiuteris). Idealių sąlygų ekonominei integracijai – tai rinka, kurioje prekės, paslaugos, kapitalas ir žmonės gali judėti be jokių apribojimų. Tačiau integracijos procese dažniausiai būtina derinti atskirus laisvos tarptautinės prekybos aspektus su valstybių vykdoma ekonomine politika, t.y. abi ekonominės integracijos koncepcijas.

Negatyvioji ir pozityvioji integracija – du sąlyginiai terminai, apibūdinantys galimą skirtingą Europos integracijos proceso pobūdį. Negatyvioji integracija tai laipsniškas kliūčių laisvam prekių, paslaugų, kapitalo ir asmenų judėjimui šalinimas. Pozityvioji integracija – tai viršvalstybinių bendrųjų politikų (pvz., žemės ūkio, prekybos ir kt.) plėtojimas.

Negatyvioji integracija vyko gerokai greičiau ir efektyviau nei pozityvioji. Nuostatos, draudžiančios bet kokius suvaržymus, ribojančius prekybą tarp valstybių narių bei mažesniu mastu – ir dėl kitų laisvių, buvo užfiksuotos jau Bendrijų steigimo sutartyse. Tuo tarpu pažanga pozityviosios integracijos srityse daugiau priklauso nuo Europos Bendrijos valstybių vyriausybių sugebėjimo susitarti. Dėl kompromisinio daugelio susitarimų pobūdžio, taip pat dėl priklausomybės nuo rinkos ekonomikos ciklų ir kitų veiksnių pozityvioji integracija niekada netapo tokia aiškiai nuosekli kaip negatyvioji.

Prisijungimas prie Europos Sąjungos Lietuvai reiškė politinius, ekonominius, teisinius ir mokestinius pokyčius. Svarbiausia, prisijungimas prie šios tarptautinės organizacijos atnešė didelės ekonominės naudos, todėl ją verta detaliau paanalizuoti. Pagrindinė nauda Lietuvai, kurią ji gauna iš stojimo į ES - tai naujų rinkų atsivėrimas, demonopolizacija, efektyvumo padidėjimas, eksporto didėjimas, BVP augimas, prekių ir paslaugų pasiūlos padidėjimas. Taigi didžiausią naudą šiuo atveju gauna vartotojai. Europos Sąjunga daro didelę įtaką tolesniam šalies vystymuisi, ekonominių, socialinių, politinių ir kitų sričių plėtimui.

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, šalis perėmė visus ES sutartinius santykius su trečiosiomis valstybėmis bei tarptautinėmis organizacijomis. Užsienio prekybos režimas yra bendras visoms ES valstybėms. Todėl nuo 2004 m. gegužės 1 d. Lietuva denonsavo visas iki narystės ES sudarytas Laisvosios prekybos sutartis.

Kliūčių šalinimas mainams tarp valstybių narių yra teigiamas reiškinys, suteikiantis daugiau laisvės verslui, didesnę pasirinkimą vartotojams bei sudarantis sąlygas bendrai gerovei augti.

Galima išskirti keletą šių barjerų panaikinimo pasekmių Lietuvos ekonomikai: smarkiai išaugusios prekybos apimtys, taigi ir eksportuojamų prekių gamybos apimtys. Tai leidžia pasireikšti

masto ekonomikos privalumams (t.y. mažėja gaminamų prekių ribinė kaina). Dėl viso to didėja eksporto apimtys bei mažėja prekių kainos šalies viduje. Sumažėja atvejų, kai Europos Sąjunga taiko antidempingo arba kitas protekcionistines priemones Lietuvoje pagamintoms prekėms. Tai ne tik didina Lietuvos eksportą į kitas šalis, bet ir skatina užsienio kapitalo investicijas į Lietuvos ekonomiką.

Dėl augančio pasitikėjimo sumažėja palūkanų normos, nes neabejotinai pagerėja šalies rizikos reitingas. Savo ruožtu mažėjančios palūkanų normos skatina investicijas bei ekonominę veiklą.

Naujų kompanijų atėjimas į Lietuvą, kurį skatina narystė Europos Sąjungoje, didina konkurenciją, kuri veda prie racialesnio ekonominių veiksnių (darbo ir kapitalo) naudojimo ir paskirstymo. Naujų kompanijų atėjimas į Lietuvą panaikina kai kuriose šakose egzistuojančią monopoliją - teoriškai tai pasireiškia prekių ir paslaugų kainų sumažėjimu.

Subalansuota importo-eksporto sistema individo lygmenyje reiškia didelį pigesnių aukštos kokybės prekių pasirinkimą.

Narystė Europos Sąjungoje gerokai apriboja Lietuvos vyriausybės galimybes tiesiogiai ir netiesiogiai kištis į ūkio funkcionavimą ir suteikia daugiau laisvių ir galimybių Lietuvos įmonėms bei vartotojams.

Fiskaliniai kaštai, susiję su įnašais į Europos Sąjungos biudžetą ir jo išlaidų paskirstymu. Konkrečiai šaliai, t.y. Lietuvai, tai reiškia įnašų į ES biudžetą ir iš jo gautų lėšų sumos skirtumą.

Įsijungimas į Europos Bendrąją rinką. Lietuvos narystė ES atveria kelią visiškam šalies dalyvavimui Europos Bendrojoje rinkoje, kas užtikrina: tolesnį spartų ir stabilų Lietuvos ekonomikos vystymąsi, įgalina spartinti ūkio modernizavimą (pvz.: per užsienio investicijas, nes dalyvauja toje pačioje ekonominėje erdvėje; per know-how); gerina ekonomikos struktūrą, plečiant paslaugų sferą bei santykinai mažinant žemės ūkio dalį, didina ūkio konkurencingumą, įdiegia ES šalyse patikrintą teisinę aplinką. Taip pat leidžia efektyviau spręsti aplinkosaugos problemas, iš esmės pagerina šalies administracinius gebėjimus (padidėja Lietuvos valdininkų patirtis dalyvaujant tarptautiniuose renginiuose). Užtikrina žmonių gerbūvio kilimą bei spartų pragyvenimo lygio augimą.

Lietuvos gebėjimas prisiimti Ekonominės ir pinigų sąjungos narystės įsipareigojimus vis labiau lemia Lietuvos ekonominės ir pinigų sąjungos politikos tikslus. Pasikeitimai Europos Pinigų Sąjungos ir valiutos kurso politikoje turės tiesioginį poveikį Lietuvos ekonomikai ir finansų sektoriui. Visų pirma - sumažės valiutų ir kredito rizika bei pinigų pervedimo išlaidos, dėl ekonominio aktyvumo ir prekybos augimo padidės pajamos. Dėl padidėjusios konkurencijos

Europoje Lietuvos bankai ir įmonės turės tam tikros naudos, nes turėtų atpigti bankų korespondentų siūlomos paslaugos bei žymiai pagerėtų jų kokybė.

Tiesioginės finansinės narystės pasekmės. Įstojimo į ES naudą sudaro tiesioginė finansinė arba tiesioginė nefinansinė parama, įgyvendinant Lietuvoje ES fondų finansuojamus projektus. Taip pat gaunama šalių, ES narių, pagalba. Tiesioginės finansinės ir nefinansinės išlaidos ir sąnaudos apima Lietuvos papildomas investicijas steigiant ES reikalaujamas valstybines teisės normų, standartų, taisyklių vykdymo priežiūros institucijas, įgyvendinant teisės normas ir standartus.

Lietuva tapusi ES nare, gauna iš ES biudžeto daugiau nei įneša. Lietuva, kaip šalis, kurios pajamomis vienam gyventojui daug mažesnės už ES vidurkį gauna finansinę paramą iš jau minėtų Struktūrinių fondų.

1.1.5. Struktūrinių fondų vertinimas

Skiriant paramą per struktūrinius fondus, svarbus yra skiriamos paramos poveikio vertinimas. Vertinimas reiškia kuo sistemingesnį ir objektyvesnį remiamos veiklos tinkamumo, našumo, efektyvumo, tęstinumo ir poveikio įvertinimą, atsižvelgiant į tos veiklos uždavinius.

ES struktūrinių fondų programų vertinimas laikomas svarbia sudėtine sprendimų proceso priėmimo proceso dalimi bei naudojamas ES finansuojamų programų ir jų valdymui tobulinti, struktūrinės pagalbos veiksmingumui didinti. Yra atliekami išankstinis, vidutinio laikotarpio ir paskesnysis vertinimai. Siekiant užsibrėžtų tikslų ir tobulinant sprendimų priėmimą, periodiškai turi būti atliekamas programų vertinimas.

Išankstinio vertinimo tikslas yra nustatyti siūlomos intervencijos poveikį ir kaip ji atitinka Bendrijos strategijas ir esamus bei būsimus valstybės ar regiono ekonominės- socialinės plėtros poreikius. Išankstinis vertinimas leidžia nustatyti pradinę socialinę- ekonominę padėtį ir tai, ar programos prioritetai atspindi nustatytus poreikius. Jis taip pat laidžia įvertinti programos suderinamumą su Bendrijos politikomis ir gairėmis, pavyzdžiui, Lisabonos strategija. Jeigu uždaviniai yra išreikšti kiekybiškai, galima įvertinti, ar laukiami programos pasiekimai yra realūs.

Vidutinio laikotarpio vertinimu yra vertinami pradiniai paramos rezultatai, jų svarba ir mastas, kuriuo buvo pasiekti tikslai, taip pat įvertinamos panaudotos finansinės lėšos bei veikla vykdant priežiūrą ir įgyvendinimą. Tarpinis vertinimas gali būti naudingas tada, kai dėl pasikeitusių socialinių - ekonominių aplinkybių, nepakankamų išlaidų įgyvendinant tam tikras programos priemones ir panašiai, reikalingas perprogramavimas.

Paskesnis vertinimas apima lėšų naudojimo, paramos veiksmingumo, jos poveikio įvertinimą ir pateikia išvadas dėl ekonominės ir socialinės sanglaudos politikos. Jis skirtas nustatyti, ko pasiekė programa ir įvertinti programos pažangą, įgyvendinant jos uždavinius. Jis taip pat atliekamas siekiant nustatyti, kaip būtų galima gerinti būsimų programų efektyvumą, atsižvelgiant į išsamią pagrindinių vertinimo klausimų analizę. Be to, tenkinant atskaitomybės ir skaidrumo reikalavimus, juo siekiama parodyti, kaip buvo naudojamos struktūrinių fondų lėšos [25].

Būsimajame, 2007-2013 metų programavimo dokumente yra skiriamas strateginis vertinimas, kuris padeda suprasti, ko bendrai yra siekiama, įgyvendinant ES programas, ir padeda rengti nacionalines ir Bendrijos strategines gaires, bei veiksmų vertinimas (išankstinis, tarpinis), skirtas įvertinti ir padėti stiprinti pačių veiksmų programų įgyvendinimą.

Vertinimo paskirtis:

- esamos programos ar jos dalies turinio kokybės bei valdymo tobulinimas, tame tarpe investicijų perskirstymas tarp priemonių įgyvendinimo metu (daugiausia būdingas tarpiniam vertinimui);
- programos atitikimo esamiems ar būsimiems poreikiams vertinimas (daugiausiai būdingas išankstiniam vertinimui);
- indėlis į naujos kartos finansuojamas programas (daugiausiai būdingas paskesniajam vertinimui bei iš dalies tarpiniam vertinimui).

Atliekant vertinimą, galima įvertinti procesus (pavyzdžiui, programos parengimą, valdymą ir įgyvendinimą) ir pasekmes (galutinius uždavinius, kuriuos programa stengiasi įgyvendinti).

Vertinimai viešajame sektoriuje reikalingi, siekiant užtikrinti tobulėjimą kaupiant patirtį ir mokantis iš ankstesnių programų įgyvendinimo. Nors vertinimo raida vystėsi aiškiais etapais, ji pripažinta disciplina tapo palyginti neseniai. Bėgant laikui, palaipsniui keitėsi vertinimo akcentai-vertintoją, kuris buvo objektyvus techninis ekspertas, keitė poreikis analitiniam požiūriui, ir pagaliau pastaraisiais metais akcentuojama situacija, kai vertinimas tiesiogiai prisideda prie viešosios politikos formavimo, kadangi sprendimai priimami, atsižvelgiant į veiklos, kuri įgyvendinama siekiant tam tikrų uždavinių, tyrimo rezultatus [49, p. 3].

Vertinimą toliau būtų galima suskirstyti į dvi grupes, tai yra į formuojantį ir apibendrinantį vertinimą. Žemiau paaiškinamas šių vertinimų koncepcijų skirtumas:

- formuojantis vertinimas leidžia nustatyti, kaip galima gerinti ir stiprinti programų valdymą ir įgyvendinimą. Dažnai toks vertinimas yra nukreiptas į ateitį ir gali būti atliekamas bet kurio programos įgyvendinimo etapo metu;

- apibendrinantis vertinimas dažnai yra nukreiptas į praeitį ir padeda programų vadovams užtikrinti atskaitomybę dėl valstybės lėšų panaudojimo, o taip pat įvertinti pasekmes ir jų tęstinumą. Apibendrinantis vertinimas dažniausiai atliekamas baigiantis programos įgyvendinimui arba po programos įgyvendinimo.

Valdžios institucijos, atsakingos už ES programų, visų pirma struktūrinių fondų, valdymą ir įgyvendinimą, gali užsakyti ir kitus vertinimus, kurie pagerintų programų įgyvendinimo efektyvumą:

- teminiai vertinimai - tai vertinimai, skirti konkrečiam programos klausimui ar temai įvertinti. Jie nėra privalomi pagal ES struktūrinių fondų reglamentus, tačiau juos tikslinga atlikti, siekiant patobulinti atskirus programos įgyvendinimo aspektus ar įvertinti pamokas, rengiant naujas programas. Pavyzdžiui, gali kilti poreikis išsamiau ištirti atskirų struktūrinių fondų programos valdymo ir įgyvendinimo aspektų efektyvumą. Kita vertus, gali atsirasti poreikis išnagrinėti teminius prioritetus, kurių siekiama programos vertinime. Konkretūs teminių vertinimų pavyzdžiai: programos valdymo efektyvumo vertinimas; horizontalių ES politikos principų taikymo įgyvendinant programą vertinimas; ES paramos poveikio smulkiems ir vidutiniams subjektams vertinimas ir panašiai;

- tęstinis vertinimas - tai formuojančio pobūdžio vertinimas, atliekamas visos programos įgyvendinimo metu, vertinant programos pasiekimus ir rezultatus. Tęstinis vertinimas gali būti laikomas efektyvia nuolatinės programos priežiūros priemone.

Bet kuris vertinimas susideda iš kelių pagrindinių metodinių veiksmų:

- pagrindinių vertinimo klausimų, kurie bus nagrinėjami, ir galimybių juos įvertinti nustatymas;

- programos intervencijos logikos supratimas ir vertinimo veiklos rodiklių pasirinkimas;

- finansinio papildomumo, tai yra ES finansavimo vaidmens sudarant galimybes vykdyti programos intervencijas, pasekmių ir ekonominio naudingumo vertinimas;

- koregavimai, siekiant paversti bendrąsias programos pasekmes grynaisiais padariniais.

Šie ir kiti susiję veiksniai, įskaitant pasirenkamus vertinimo tipus, turi būti laikomi tyrimo „vertinimo modelio“ dalimi. Nors asmenys, kurie yra atsakingi už konkretaus vertinimo projekto valdymą, nebūtinai turi būti ekspertai (tai vertintojų vaidmuo), yra naudinga, kai jie supranta pagrindinius programos vertinimo klausimus, galimus vertinimo metodus ir skirtingas tyrimo priemones.

Rengiantis vertinimui, visų pirma reikia nustatyti, kurie pagrindiniai klausimai bus nagrinėjami. Atliekant bet kurios programos vertinimą būtina išnagrinėti šiuos pagrindinius klausimus, remiantis vertinimo kriterijais:

- tinkamumas kaip programos uždaviniai atitinka regiono ir (arba) valstybių narių poreikius bei prioritetus;
- našumas ar finansiniai indėliai taupiai paverčiami pasiekimais ir rezultatais, o taip pat ir platesnis klausimas - ar programa yra valdoma našiai;
- efektyvumas - kaip programos poveikis prisideda prie jos konkrečių ir bendrųjų uždavinių įgyvendinimo.

Programos vertinimo galimybės priklauso nuo daugelio veiksnių: ar nuo pat pradžių buvo nustatyti aiškūs ir įvertinami uždaviniai, ar yra sukurti veiklos rodikliai, kuriuos galima naudoti uždavinių įgyvendinimo pažangai vertinti, ar yra kokybiškų veiklos ir (arba) projektų priežiūros duomenų, ar yra galimybė susisiekti su projekto rėmėjais. Šie veiksniai turėtų būti nagrinėjami atliekant programos išankstinį vertinimą ir rengiant programos modelį [49, p. 21].

Kaip teigia H.Amstrong ir W.Taylor, kad paramos politikos analizė turi daug skirtingų problemų:

- paramos programos turi daug skirtingų tikslų;
- daug skirtingų organizacijų apima vieną programos sritį;
- programos tikslams pasiekti yra naudojami plataus spektro panaudojimo instrumentai;
- programos rezultatai yra įtakojami daugelio faktorių, todėl remiantis kažkuriuo vienu faktoriumi yra sunku išskirti programos rezultatus;
- adekvatūs ir charakteringi duomenys dažniausiai yra netinkami išsamiam įsipareigojimų vertinimui [3, p. 397].

ES struktūrinės paramos vertinimas. Kalbant apie ES struktūrinių fondų veiklos vertinimą ankstyvuoju laikotarpiu, jų efektyvumui buvo skiriama mažai dėmesio. Kaip pažymi Bachtler ir Michie (1995), tokio dėmesio stoka galima pastebėti tris priežastis: Europos Bendrijos finansavimas ankstyvuoju laikotarpiu buvo stipriai susimaišęs su nacionaliniu biudžetu, Europos Komisija silpnai koordinavo tarp savo departamentų tyrimus, o ir patys vertinimo metodai įvairiose šalyse bei įvairiose programose taip pat stipriai skyrėsi. Nuosekliai ir sistemingai vertinti pradėta, 1987m. priėmus Vieningąjį Europos aktą. Buvo kuriamos Bendrijos paramos gairės, t.y. metodika, regioniniai priežiūros komitetai ir kiti vertinimo instrumentai. To pasekoje vien iki 1992m. buvo atlikta iki 300 įvairių vertinimo studijų, kurias vėliau savo pranešime apibendrino Europos

Komisija. Vėliau ES struktūrinėje politikoje jau atsirado griežti reikalavimai, įvairiais planavimo ir įgyvendinimo etapais pastoviai pateikti ataskaitas, analizės ir išankstinius, tarpinius bei galutinius vertinimus. Europos komisija tik visai neseniai apibendrinė gausaus būrio 1994 – 1999 programavimo periodo vertinimo dokumentus. Jos galutiniu vertinimu šiuo periodu struktūrinių fondų realios išlaidos iš planuotų 232 milijardų eurų siekė tik 210 milijardų eurų.

Vertinimo metodika. Labai lengva pastebėti konkrečius ES struktūrinės politikos rezultatus: Vasko da Gama tiltas Lisabonoje, žiedinis Madrido apvažiavimas ir daugelis kitų, tapusių jau chrestomatiniais pavyzdžiais. Tačiau žymiai sunkiau apibrėžti, kiek struktūrinė parama prisideda prie ekonominės – socialinės regionų sanglaudos konkrečioje šalyje. Aplamai, atskiro regiono ekonomikoje galima išskirti bent keturis susietus procesus. Pirmiausiai, konvergenciją tarp regionų gali sąlygoti bendras ekonominis augimas šalyje, mažinantis ar švelninantis tarpregioninius skirtumus. Antrasis procesas apima nacionalinės regioninės politikos instrumentus, kaip mokestinės nuolaidos, socialinio draudimo išmokos ir kiti nacionaliniai mikro bei makro regioninės politikos instrumentai. Trečiasis apima kitų ES politikų, taisyklių ir reikalavimų pasekmes, skatinančias prekybos išplėtimą ar padidėjusį žmonių kapitalo mobilumą. Paskutiniu pozityviu elementu gali būti jau konkrečios ES struktūrinės politikos intervencijos. Bet šio ketvirto elemento poveikį dažnai sunku nustatyti. Tokie sunkumai, ES struktūrinės politikos intervencijas atskiriant nuo kitų kintamųjų ir procesų, daugelį specialistų įkvėpė panaudoti makroekonominį modeliavimą ar kitus ekonometrines analizės metodus. Tokia įvairių veiksnių poveikio regionų sanglaudai ekonometrinė analizė atliekama ir mūsų šalyje

Mikro analizė (arba analizė iš apačios į viršų) remiasi kaštu – naudos ar kitomis technikomis ir yra seniai bei gerai išvystyta vertinimo sritis (Mulreany, 2002). Viešųjų investicijų vertinimas makroekonominiu požiūriu (arba analizė nuo viršaus į apačią) taip pat buvo aktyvių tyrimų sritimi nuo laiko, kai 1930 - siais pasirodė pirmieji makro modeliai (Tinbergen, 1939). Tai yra skirtingos iš esmės vertinimo metodikos. Neseniai paskelbta geros stambių SF programų vertinimo mikro modelių apžvalgos (Honohan, 1997, Bradley ir kiti, 2005). Vertinimo makro modeliai gali veikti tik kartu su paramą gaunančios šalies nacionalinės/regioninės ekonomikos modeliais. Taigi, makro SF vertinimas apima tinkamus ekonominės ir socialinės plėtros modelius ir nustato bei paaiškina kiekybinius regioninės politikos poveikius.

Struktūrinių fondų priežiūros ir vertinimo procedūros nuo 1989m. buvo pritaikytos Airijoje ir Pietų Europoje, o dabar taikomos visose naujose narėse. Struktūrinių fondų poveikio ir efektyvumo analizė gali būti atlikta skirtingais lygiais, kur pagrindinis skirtumas yra mastas, kuriuo likusioji ekonomika lieka nepakitusi, kol tiriama konkreti politikos priemonė. Individualaus projekto

atveju, pav. ketinamam struktūrinėmis lėšomis pastatyti greitkelio ruožui, konkuruojantiems pasiūlymams įvertinti gali būti pritaikyta tradicinė kaštų – naudos analizė. Tokia analizė jau sukelia sunkumus, kai prireikia įvertinti stambios SF programos šalutinių ir antrinių efektų poveikį. Keliant agregacijos lygį, bendram tikslui skirtų projektų visuma, pvz.. šalyje regione mažinanti ilgalaikį nedarbą keliantį vietos verslo konkurencingumą, gali būti įvertinta požiūriu, kiek pasiekti bendrieji tikslai. Galų gale, tokios programos efektingumą galima įvertinti kaip integruotą visumą. Atsižvelgiant į struktūrinių fondų apimtį, vietos ekonomikos apimtį ir akivaizdžias pasekmes vietos finansinei politikai, būtina nagrinėti jų poveikį atžvilgiu atsakomųjų vietos ekonomikos atžvilgiu reakcijų ir sąveikų, bandant suskaičiuoti visus antrinius ir šalutinius efektus. Šiuo atveju jau būtina panaudoti formalius nacionalinius ar regioninius ekonominės plėtros modelius: išteklių balanso, makroekonometriniai, skaičiuojamosios bendrosios pusiausvyros, dinaminio augimo ir kiti žinomi modeliai [32].

1.1.3. Bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP)

Žemės ūkio politika visada buvo vienu svarbiausių Europos integracijos proceso ramsčių. Įkūrus Europos ekonominę bendriją, Romos sutartis nustatė BŽŪP tikslus ir apibrėžė, jog žemės ūkis yra sudėtinė bendrosios rinkos politikos dalis. Nuo BŽŪP sukūrimo 7 dešimtmečio pradžioje buvo padaryti daugelis svarbių šios politikos sandaros pakeitimų, nes reikėjo kuo geriau susidoroti su besikeičiančiais ekonominių ir politinių realijų reikalavimais. Pastaraisiais metais 1992 metų MacSharry reforma pažymėjo BŽŪP perėjimą nuo kainų ir rinkos reguliavimo politikos prie sistemos, kuria pirmiausiai buvo siekiama išlaikyti ūkininkų pajamas ir labiau pabrėžiančia aplinkosaugos problemas. 1999 m. Berlyno Europos Vadovų Tarybos susitarimas dėl "Darbotvarkės 2000" sprendimų paketo pagilino šį reformos procesą. Buvo siekiama palapsniui pakeisti žemės ūkio produkcijos kainų palaikymą ir remti tiesioginių paramos priemonių schemą, sustiprintą nuoseklia žemės ūkio ir kaimo plėtros politika.

"Darbotvarkė 2000" žemės ūkio srityje nustatė šiuos prioritetus:

- padaryti Europos žemės ūkį konkurencingu vidaus ir pasaulio rinkose, ypač atsižvelgiant į ES plėtrą ir PPO derybas;
- užtikrinti maisto produktų kokybę ir saugą;

- atsižvelgti į aplinkosaugos, aplinką tausojančių gamybos metodų ir gyvūnų gerovės svarbą. Be to, ūkininkai buvo raginami užimti vadovaujančias pozicijas, prižiūrint gamtos išteklius ir saugojant kraštovaizdį;

- garantuoti tinkamus pragyvenimo standartus žmonėms, dirbantiems žemės ūkyje. Taip pat buvo išvystytos pagalbos ūkininkams moduliacijos ir pajamų perskirstymo pagalbos koncepcijos;

- išlaikyti ūkininkams ir jų šeimoms darbo vietas bei kurti papildomas įdarbinimo galimybes;

- vystyti inovacines kaimo vietovių plėtros priemones, pačią kaimo vietovių plėtrą padarant antruoju BŽŪP ramsčiu [8].

BŽŪP tikslai ir principai.

Bendroji žemės ūkio politika - nuosekliai išplėtotą perskirstamojo pobūdžio Europos Sąjungos politika, kurios svarbiausia paskirtis- iš Sąjungos biudžeto subsidijuoti žemės ūkio sektorius.

BŽŪP tikslai:

- didinti žemės ūkio gamybą;
- garantuoti normalų žemdirbių pragyvenimo lygį;
- stabilizuoti rinką;
- užtikrinti maisto ir kitų žemės ūkio produktų tiekimą;
- užtikrinti, kad maisto produktai pasiektų vartotoją jam priimtinomis kainomis [16, p. 143].

Bendrosios žemės ūkio politikos pagrindas yra sudėtingas daugelio žemės ūkio produktų rinkos reguliavimo mechanizmas, palaikantis kainas, didesnes, nei pasaulinės žemės ūkio produktų kainos. Tai sukelia nuolatines perprodukcijos krizes ir labai daug kainuoja. Šiai politikai iki šiol tenka didžiausia Europos Sąjungos biudžeto dalis. Po nuoseklių reformų ji mažėja, tačiau iki šiol vis dar sudaro apie pusę visų ES išlaidų.

Bendroji žemės ūkio politika susiformavo šeštajame dešimtmetyje, kur ne vienerius metus trukęs karas nualino šalis, sugriovė žemės ūkį ir sutrikdė aprūpinimą maisto produktais. Ankstyvoji BŽŪP visą dėmesį skyrė produktyvumo didinimui maisto produktų grandinėje, kad vartotojai už prieinamą kainą nuolat galėtų įsigyti maisto produktų, o Europos Sąjungoje būtų sukurtas gyvybingas žemės ūkio sektorius. BŽŪP mokėjo ūkininkams subsidijas ir garantavo kainų

stabilumą, taip skatindama juos daugiau gaminti. Finansinė parama buvo teikiama už ūkių pertvarkymą, pavyzdžiui, finansuojamos investicijos, skirtos padidinti ūkio apimtį, pagerinti valdymą ir technologinius įgūdžius, kurie leistų ūkininkams prisitaikyti prie modernių ekonomikos ir socialinės aplinkos sąlygų.

Nors bendroji žemės ūkio politika buvo labai sėkminga ir padėjo ES apsirūpinti maisto produktais, devintojo dešimtmečio pradžioje ES susidūrė su nuolatiniu pagrindinių žemės ūkio produktų pertekliumi. Dalis šio pertekliaus buvo eksportuojama (už tai mokant subsidijas), kita dalis sandėliuojama arba sunaikinama ES viduje. Šios priemonės buvo brangios, iškraipė pasaulinę rinką, ne visada sutapo su ūkininkų interesais ir neteko vartotojų ir mokesčių mokėtojų pritarimo. Dešimtojo dešimtmečio pradžioje reikšmingu įvykiu tapo Rio de Žaneire įvykęs viršūnių susitikimas aplinkosaugos klausimais, o kartu su juo ėmė augti ir visuomenės susirūpinimas žemės ūkio poveikiu aplinkai.

Kaip matyti iš pagrindinių bendrosios žemės ūkio politikos tikslų, geriausiu atveju tik du iš penkių politikos tikslų yra ekonominiai, o kiti siejami su valstybių narių saugumu ir socialinėmis gerovės valstybės funkcijomis. Taigi nuo pat pradžių šią politiką skatino ne ekonominio efektyvumo motyvai, bendresni gerovės valstybės tikslai. Žemės ūkio politika yra gerovės politika. Šitai išsiaiškinus galima pateisinti akivaizdžius ekonominius šios politikos trūkumus.

Žemės ūkis apskritai yra gana specifiška ekonomikos sritis, ypač pramoninėse šalyse. Nuo XIX amžiaus pabaigos ji iš pradžių dėl saugumo, o vėliau dėl socialinių motyvų buvo atribota nuo laisvosios rinkos jėgų. Tokią padėtį galima aiškinti atsižvelgiant į kelis veiksnius, iš kurių bene svarbiausias yra politinis. Vystant industrializacijai ir dėl šio proceso atsiradusiai urbanizacijai žemės ūkis prarado savo anksčiau turėtą ekonominę reikšmę. Tačiau XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje daugelyje Vakarų Europos šalių įvedus visuotinę rinkimų teisę politiškai buvo pavojinga palikti žemdirbius rinkos jėgų valiai. Kurdamos specialų žemės ūkio reguliavimo režimą daugelis vakarų Europos valstybių rūpinosi, kad žemdirbiai būtų integruoti į politinę valstybės bendruomenę. Panašūs tikslai skatino kurti ir specialų Bendrijos žemės ūkio režimą. Bendrijos kūrėjams reikėjo užsitikrinti politinę įtakingos žemdirbių klasės paramą. Europos Bendrijai pavyko įgyvendinti ir daugelį paminėtų šios politikos tikslų, tačiau kaip tik dėl to ir kilo šiuo metu aktualiausiomis vadinamos problemos: žemės ūkio gaminių perprodukcija ir žemdirbių pasipriešinimas bet kokiems tos politikos pokyčiams. Iš pradžių XX amžiaus šeštajame dešimtmetyje, kuriant Europos ekonominę bendriją jos valstybės narės importavo žemės ūkio produktus. Vis dėlto Bendrija tokia žemės ūkio politika labai greitai išsprendė šią problemą ir tapo žemės ūkio produktų eksportuotoja, bet drauge patyrė ir pirmąsias perprodukcijos krizes.

Kaip gerovės politikos dalis BŽŪP plėtojosi pagal tik jai vienai būdingą logiką. Ji tapo tam tikru rezervatu, kuriame gyvenimas vyko kitaip nei kituose ekonomikos sektoriuose- jis rėmėsi kitomis taisyklėmis ir kita veiksmų logika, būtent žemės ūkio produktų kainų nustatymu ir pajamų žemdirbiams garantavimu.

1962 metais po derybų maratono buvo pasiektas susitarimas dėl BŽŪP principų ir konkrečių jos priemonių. Buvo suformuluoti trys pagrindiniai BŽŪP principai:

- bendra žemės ūkio produktų rinka;
- Bendrijos preferencija, tai yra pirmenybė ir privilegijos, teikiamos Europos Bendrijos gamintojams;
- finansinis solidarumas- bendroji žemės ūkio politika finansuojama bendromis lėšomis per EB biudžetą.

Priemonės, dėl kurių buvo susitarta 1962 metais, apėmė bendras daugumos Bendrijos valstybėse gaminamų žemės ūkio produktų kainas, padidintus muitus importuojamiems žemės ūkio produktams bei specialų Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondą (EŽŪOGF). Komisijai buvo patikėta rūpintis naujuoju fondu, o valstybės narės savo žemės ūkio rinkų reguliavimą perdavė Bendrijai. Vėliau diskusijos tesėsi tik dėl konkrečių žemės ūkio produktų, ypač grūdų, kainų [43, p. 9].

BŽŪP reformos.

BŽŪP režimas nebuvo vienodas, jis priklausė nuo konkretaus žemės ūkio produkto, bet jo esmę visuomet sudarė garantuota supirkimo kaina ir garantija, kad Bendrija supirks produkcijos perteklių, taip pat kvotos ir mokesčiai, nustatyti įvežamai produkcijai, ir parama Bendrijos eksportui. Vėliau, nepavykus kelioms į ekonominį efektyvumą orientuotoms reformoms, buvo įdiegta dar viena BŽŪP priemonė - vadinamieji žalieji pinigai. Tai buvo išmokos, kuriomis žemdirbiams buvo kompensuojami dėl nacionalinių valiutų svyravimų atsiradę nuostoliai. Šiuos priemonės idėjos autorei Vokietijai „žalieji pinigai“ leido išlaikyti didesnes kainas, nei kitose valstybėse narėse.

Vis didėjant perprodukcijai, 1984 metais buvo įvesti kvotų pavidalo pieno produkcijos apribojimai, tačiau ir jie neišsprendė problemos. Gamyba vis tiek didėjo, o kartu didėjo ir Bendrijos biudžeto išlaidos žemės ūkio politikai. 1984 metais jos siekė 70 proc. Bendrijos biudžeto. Biudžetui daromas spaudimas paskatino vėl svarstyti BŽŪP reformą. 1987 metais Komisija pasiūlė kvotų režimą, iki tol taikytą tik pienui ir cukrui, išplėsti ir imti taikyti kitoms žemės ūkio produktų grupėms. Be to, buvo siūloma taikyti vadinamąjį žemės atidėjimo principą, pagal kurį žemdirbiams

turėjo būti kompensuojama už žemės ūkio tikslams nenaudojamą žemę. Be šių priemonių, Komisija siūlė skatinti kaimo plėtrą jame kuriant darbo vietas, nesusijusias su žemės ūkio produktų gamyba. Po ilgų derybų 1988 metais Europos viršūnių taryba iš esmės pritarė visiems šiems pasiūlymams [12, p. 7].

Tačiau ir ši reforma, kaip ir daugelis kitų, nebuvo pakankama. Tolesnes reformas skatino šaltojo karo pabaiga ir jo tiesioginiai padariniai- Vokietijos susivienijimas bei perspektyva, kad pokomunistinės Vidurio ir Rytų Europos valstybės taps ES narėmis. Be to, BŽŪP problema ilgai trukdė Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos derybų dėl pasaulinės rinkos liberalizavimo. Toks išorinis spaudimas paskatino 1992 metais pradėti esminę BŽŪP reformą. Pagal šią reformą Komisija siūlė valstybėms narėms pereiti nuo dirbtinio produktų supirkimo kainų palaikymo, tai yra nuo netiesioginės paramos žemės ūkiui, prie tiesioginio nustatyto žemdirbių pajamų lygio palaikymo. Kai Komisijos parengtą BŽŪP reformos planą patvirtino Taryba, jis tapo ne toks radikalus, bet vis dėlto ledo baigti pasaulinės prekybos liberalizavimo derybas ir skatino toliau griauti senąjį BŽŪP režimą, paremtą dideliu kainų palaikymu. Paradoksalu, bet po reformos ES biudžeto išlaidos vis tiek nesumažėjo, bet padidėjo, nes mažinant intervencines kainas žemdirbiams buvo mokamos gana dosnios kompensacijos. Tačiau daugelio žemės ūkio produktų kainos priartėjo prie pasaulinių rinkos kainų, o tai buvo naudinga vartotojams.

1997 metais Komisija savo programiniame dokumente „Darbotvarkė 2000“ paskelbė naujas iniciatyvas dėl tolesnės BŽŪP reformos. Jų esmė - nuodugnesnis pajamų garantavimo principo įgyvendinimas, taip pat siūlymas iš dalies pertvarkyti žemės ūkio politiką. Toliau reformuoti BŽŪP režimą reikia ir dėl to, kad pagal pradinį variantą buvo tik konservuojama tuometinė žemės ūkio gamybos struktūra, paremta mažais ir vidutiniais ūkiais, o ne skatinami jos pokyčiai. BŽŪP virto gerovės valstybe žemdirbiams: joje kainos buvo stabilios, o pajamos- beveik garantuotos. Fenomenalų BŽŪP režimo, turėjusio didžiulių, akivaizdžių, trūkumų, stabilumą galima paaiškinti BŽŪP formavimo mechanizmo ypatumais. Esminis jo ypatumas- neproporcingai didelė, palyginti su kitomis ES politikos sritimis, interesų grupių įtaka. Kai kurios ES valstybių vyriausybės iš esmės tapo žemdirbių asociacijų spaudimo įkaitėmis ir, bijodamos prarasti politinę paramą, pasiduoda jų reikalavimams.

Vidurio ir Rytų Europos valstybių galima narystė ES tapo kitu nemenku BŽŪP reformos stimulu. Valstybių kandidačių žemės ūkyje dirba tiek pat žmonių, kiek ir ES valstybėse narėse. Remiantis įvairias apskaičiavimais nustatyta, kad visose valstybėse kandidatėse taikant dabartinį BŽŪP režimą būtina reikėtų padvigubinti ES biudžeto lėšas šiam tikslui. Dėl to BŽŪP ir toliau bus reformuojama mažinant garantuojamų supirkimo kainų lygį ir renacionalizuojant žemės ūkio

politiką, o valstybėms kandidatėms bus siūlomi gana ilgi pereinamieji laikotarpiai, kai joms dar nebus taikomos visos BŽŪP nuostatos. Kai kurios valstybės narės siūlė būsimosioms Europos Sąjungos narėms iš Vidurio ir Rytų Europos valstybių išvis taikyti kitoki BŽŪP režimą ir tų valstybių žemdirbiams nemokėti kompensacijų, kurios tuo metu buvo mokamos valstybių narių žemdirbiams. Tuo metu buvo abejojama, ar toks pasiūlymas galėtų būti įgyvendintas, nes jis būtų pažeidęs esminį nediskriminavimo principą, kuriuo buvo paremtas visas Europos integracijos projektas. Tuo metu labiau buvo tikėtina, kad bus tariamasi dėl ilgų pereinamųjų laikotarpių, kai ES senbuvės stengsis ir toliau mažinti ES biudžeto išlaidas bendrai žemės ūkio politikai.

Nuo 1990 metų BŽŪP patyrė daug esminių pokyčių. Ribojant gamybos apimtis sumažėjo perteklius, ir nauju dėmesio centru tapo ekologinis ūkininkavimas. Ūkininkai, gaudami tiesioginių pajamų paramą, privalėjo atsižvelgti į rinkos poreikius ir kintančius visuomenės prioritetus.

Prioritetų perskirstymo procese susiformavo dar vienas svarbus elementas - kaimo plėtros politika. Jos tikslas- skatinti kaimo gyventojų iniciatyvumą ir padėti ūkininkams įvairinti gamybą, tobulinti produktų rinkodarą ar kitaip pertvarkyti savo verslą. Kad mokesčių mokėtojai nesibaimintų, jog BŽŪP išlaidos nebus kontroliuojamos, nustatyta maksimali skiriamo biudžeto riba.

2003 metais sekė dar viena BŽŪP reforma. Pinigai ūkininkams jau nemokami vien už produktų gamybą. Dabartinė BŽŪP yra orientuota į poreikius. Ji atsižvelgia į vartotojų ir mokesčių mokėtojų interesus ir suteikia ES ūkininkams laisvę gaminti tai, ko reikia rinkai. Didžioji paramos dalis ūkininkams mokama nepriklausomai nuo to, ką ir kiek jie gamina. Kitaip nei anksčiau, kai kuo daugiau jie gamindavo, tuo daugiau subsidijų gaudavo. Pagal naują sistemą ūkininkai vis dar gauna tiesiogines pajamų išmokas, garantuojančias jiems stabilias pajamas, tačiau tiesioginio ryšio tarp pajamų ir gamybos apimčių jau nebėra. Be to, ūkininkai privalo laikytis aplinkosaugos, maisto saugos ir gyvūnų gerovės standartų. Tiems, kurie to nedaro, bus sumažintos tiesioginės išmokos (kryžminio atitikimo taisyklė). Panaikinus ryšį tarp subsidijų ir gamybos (paramos atsiejimas nuo gamybos), ES ūkininkai geriau konkuruoja ir orientuojasi į rinką. Jie atgavo laisvę gaminti tai, kas jiems yra pelningiausia, bet ir toliau išsaugo norimą pajamų stabilumą.

Pasikeitimai ES vidaus rinkoje:

- žemės ūkio produktų kainos reguliuojamos rinkos ir artėja prie pasaulinių kainų lygio;
- palaipsniui atsisakoma reguliuoti rinką; atsisakymas (intervencija bei eksporto subsidijos);
- maisto sauga ir kokybė;

■ žemės ūkio vaidmens keitimasis: žemės ūkis teikia papildomas paslaugas visuomenei – žemės ūkio daugiafunkcionalumas;

■ žemės ūkis - atsinaujinančių energijos resursų gamintojas.

Perėjimas nuo paramos už produktus prie tiesioginės paramos ūkininkams užtikrina sąžiningą pasaulinę prekybą. Dėl to, kad remiami ūkininkai ir atsisakoma paramos už produktus, sumažėja pavojus, kad prekyba galės būti iškreipta dėl ES paviršinės produkcijos eksporto subsidijų. Taigi šis pertvarkymas leido ES pasirengti tarptautinės prekybos liberalizavimo diskusijoms Dohos derybų raunde, per kurį ES susitarė iki 2013 metų panaikinti visas subsidijas. Tačiau, netgi jei toliau nebeliberalizuotų prekybos, ES jau yra tapusi didžiausia pasaulyje maisto importuotoja ir didžiausia trečiojo pasaulio šalių maisto produktų rinka.

Tolesni veiksmai:

- supaprastinti žemės ūkio reglamentavimo taisykles, iš esmės persvarstant nesuderintus teisės aktus, kurių pastaruosius penkis dešimtmečius vis daugėjo;
- skirtingiems produktams taikomą skirtingų rinkų tvarką ir taisykles pakeisti viena bendra rinkos tvarka ir vienodomis taisyklėmis;
- bendradarbiauti su nacionalinėmis vyriausybėmis siekiant sumažinti biurokratiją, su kuria susiduria ES paramos prašantys ūkininkai.

Susirūpinimas dėl BŽŪP išlaidų, noras sumažinti baimę dėl maisto sau, sąžiningos tarptautinės prekybos poreikis yra ne vieninteliai pokyčiai lemiantys veiksniai. Modernizavus žemės ūkį ir ES ekonomikai labiau atsigręžus į paslaugas, dabar žemės ūkyje dirbančių asmenų sumažėjo iki 7 proc., o prieš penkiasdešimt metų jų buvo daugiau nei 20 proc. nors ES yra 11 milijonų ūkininkų, o daugiau nei 40 proc. ES ploto yra naudojama žemės ūkiui, kaimo ekonomikos išlikimas nebegali būti suvokiamas kaip savaime suprantamas dalykas.

Dėl to, kad nuo šio dešimtmečio pradžios kaimo plėtrai skiriamas ypatingas dėmesys, pradėta daugiau investuoti į miškininkystę, į kaimo vietovių rekreacinės svarbos didinimą, biologinę įvairovę, kaimo ekonomikos įvairinimą, aplinkos apsaugą kaimo vietovėse, geresnę gyvenimo kokybę ir darbo vietų kūrimą.

Kai 2004 metų gegužės mėnesį Europos Sąjunga padidėjo, ūkininkų joje pagausėjo beveik 70 proc. naujųjų valstybių narių ūkininkams ir maisto perdirbėjams teko sunkus uždavinys žemės ūkio srityje konkuruoti su senosiomis ES valstybėmis narėmis, todėl dar prieš plėtrą buvo skirta lėšų įmonėms modernizuoti. Be to, finansavimo pakete, specialiai pritaikytame tų ūkininkų poreikiams, yra 5,8 mlrd. eurų, skirtų ankstyvam išėjimui į pensiją, nepalankioms sritims, aplinkos apsaugai,

miškų želdinimui, pusiau natūriniais ūkiams, gamintojų grupėms ir ES maisto, higienos ir gyvūnų gerovės standartų laikymuisi remti pirmus trejus narystės metus. Tam tikros BŽŪP taisyklės įsigalios palaipsniui, kad būtų laiko prisitaikyti.

1.2. Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros politika

1.2.1. Lietuvos žemės ūkio politikos programos, reformos ir strategijos

Kaimo plėtra – tai kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, kaimo ūkinės ir socialinės struktūros, taip pat bendruomeninių ryšių tobulinimas siekiant užtikrinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, saugoti ir kurti darbo vietas kaimo vietovėse, saugoti ir puoselėti etninę kultūrą, kraštovaizdį bei gamtinę aplinką [1].

Kaimo plėtros politika – tai dalis valstybinės ekonominės politikos, kuri yra suprantama kaip vyriausybės vykdoma strategija ekonominei gerovei pasiekti. Ekonominė šalies gerovė yra siejama su materialinių gėrybių vartojimu, žmonių psichologine būseną ir aplinką, kurioje jie gyvena.

Valstybės ekonominė politika visada yra palanki tiems sektoriams, kuriems ji suteikia prioritetą. Jau daugiau kaip dešimtmetį žemės ūkis Lietuvoje yra laikomas prioritetiniu sektoriumi dėl savo ekonominės, socialinės, gamtosauginės ir etnokultūrinės reikšmės, todėl valstybės yra remiamas.

Lietuvos kaime gyvena trečdalis visų šalies gyventojų. Apie pusę dirbančiųjų kaime užsiima žemės ūkio veikla. Vykstant restruktūrizacijos procesui mažėja darbo vietų skaičius žemės ūkio sektoriuje, atsiranda gyventojų užimtumo problema. Nėra išplėtos jokios alternatyvios veiklos, kas tiesiogiai įtakoja Lietuvos kaimo gyventojų pajamų nepakankamumą. Bloga kaimo infrastruktūros būklė trukdo kaimo vietovių plėtrai [28, p. 12].

Lietuvos kaimo raidos kelias posovietiniu laikotarpiu buvo sunkus ir duobėtas. Tik ką susikūrusi nepriklausoma Lietuvos valstybė paveldėjo visą sovietinę žemės ūkio struktūrą – kolūkius ir tarybinius ūkius, kurie visiškai neatitiko tuomečių rinkos ekonomikos sąlygų. Buvo būtina iš esmės pertvarkyti viską – ir ekonominius santykius ir gamybinę bazę. O tam nebuvo nei lėšų nei patirties.

Lietuva palaiapsniui liberalizavo žemės ūkio produkcijos supirkimo ir materialinių išteklių kainas. Buvo privatizuojamas kolūkinis ir valstybinis turtas, grąžinama žemė jos savininkams ir jų paveldėtojams. Tai buvo esminių pokyčių labai sunkus laikotarpis, kuris išjudino šalies ekonomiką. Sunku buvo prisitaikyti prie tokių radikalių pokyčių visiems, o ypač – kaimo žmonėms.

Valdžios institucijos stengėsi žemės reformą ir turto privatizavimą vykdyti teisingai ir teisėtai, o ekonomiką pertvarkyti pagal programinius dokumentus žvelgiant į perspektyvą. Pirmas tvirtas ir teisingas Lietuvos Vyriausybės žingsnis buvo 1991 metais patvirtinta Prioritetinė paramos ūkininkams programa. Tai yra dokumentas, kuriame pirmą kartą po nepriklausomybės atkūrimo buvo įvardinti žemės ūkio plėtros prioritetai ir kryptys.

1993 metais buvo patvirtintas pirmasis strateginis dokumentas – Nacionalinė žemės ūkio plėtojimo programa laikotarpiui iki 2000 metų. Šiai programai įgyvendinti buvo suformuluota ir priimta 11 programų.

Šios reformos tikslas – efektyvių ūkinių darinių sukūrimas. Reformos pagrindas – žemės privatizavimas. Programoje buvo išdėstyta nuostata, kad žemė gali būti grąžinta tik parengus ir patvirtinus teritorijos kompleksinį žemės reformos žemėtvarkos projektą, buvo numatyta skatinti nuomos santykius ir žemės rinką.

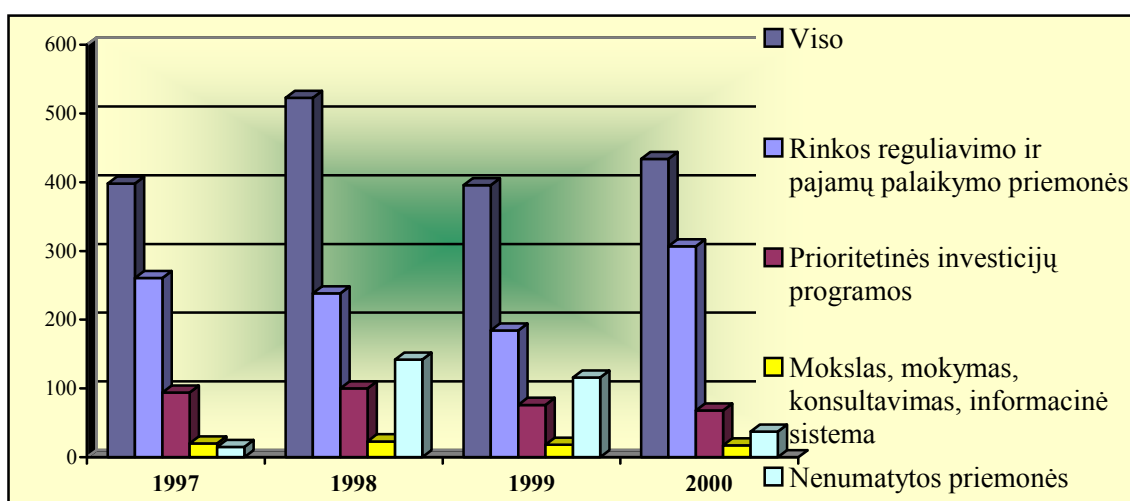
Programoje buvo aptarti ir žemės ūkio įmonių (kolūkių, tarybinių ūkių) turto privatizavimo klausimai. Buvo teigiama, kad įsitvirtinant rinkos santykiams, priklausomai nuo aprūpinimo materialiniais ištekliais ir valstybės paramos, kuriasi privatūs ūkiai. Kiekvieno bendrovės nario pajus turi būti išreikštas konkrečiu ūkio turtu. Tiems, kas išeina ūkininkauti savarankiškai, tas turtas atskiriamas natūra, užtikrinant išeinantiems ir liekantiems bendrovėje lygybę tarp paklausaus ir nepaklausaus bendrovės turto. Tie, kas nusprendžia neužsiimti žemės ūkio veikla, tam už turtą išmokama pinigais. Žemės ūkio bendrovių kapitalas koncentruojamas nedidelės žmonių grupės rankose perkant ir parduodant pajus.

1996 metais buvo patikslinta Nacionalinė žemės ūkio plėtojimo programa, jai įgyvendinti parengta 14 šakinių programų. Patikslintoje programoje buvo numatyta:

- užbaigti žemės reformą;
- restruktūrizuoti ūkį, padidinant stambių ir vidutinių ūkininkų segmentą rinkoje;
- kooperuoti smulkiają žemės ūkio gamybą ir jos žaliavų perdirbimą bei realizavimą;
- sukurti žemės ūkio gamybinių, komercinių ir informacinių paslaugų infrastruktūrą;
- stiprinti informacinio ir intelektualinio aprūpinimo sistemą, atlikti reikalingus mokslinius tyrimus.

Tačiau dėl politinių – teisinių ir ekonominių aplinkybių daugelis šios programos nuostatų taip ir nebuvo įgyvendinta.

Pirmojo dešimtmečio agrarinės politikos įgyvendinimo sėkmė labiausiai priklausė nuo labai ribotų biudžeto išteklių. Tačiau šia linkme po truputį darbas buvo vykdomas ir 1992 metų pradžioje buvo įsteigtas Ūkininkų rėmimo fondas, 1994 – ujų pradžioje – Lietuvos Respublikos paramos žemės ūkiui fondas. Šie abu fondai buvo finansuojami iš Respublikos biudžeto ir jų veikla tęsėsi iki 1997 metų. 1997 – aisiais Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą sudaryti Kaimo rėmimo fondą. Buvo patvirtintos keturios pagrindinės fondo lėšų panaudojimo kryptys ir parengti paramos teikimo nuostatai (1 pav.). Šis fondas egzistavo ketverius metus ir suteikė paramos už 1751 mln. litų.

1 pav. Kaimo rėmimo fondas 1997 – 2000 metais, mln. lt

Pirmojo dešimtmečio pabaigoje žemė ūkyje dirbo apie 20 proc. šalies dirbančiųjų, žemės ūkio sektoriaus dalis bendroje pridėtinėje vertėje sudarė apie 7 proc., o eksporto sektoriuje – 12 proc. vykstant ūkio restruktūrizacijai, žemės ūkio reikšmė Lietuvos ekonomikoje palaipsniui mažėjo. Ši mažėjimo tendencija ypač sustiprėjo nuo 1998 metų.

Smulkūs ūkiai, naudodami pasenusias technologijas, buvo nekonkurencingi rinkoje, jų pajamos menkos, jų nepakako ne tik investicijoms sukaupti, bet ir užtikrinti apyvartinių lėšų poreikiui. Kaimo gyventojų socialinė ir ekonominė padėtis buvo labai sunkios būklės. Jų vidutinės tuometinės pajamos buvo trečdaliu, o žemės ūkio veikla užsiimančių žmonių – net 45 proc. mažesnės, nei miesto gyventojų. Nedarbas siekė 13 proc., o jaunimo iki 25 metų amžiaus grupėje – 34 proc. kaimo socialinė infrastruktūra sunyko, dalis kaimo vietovių liko be sveikatos apsaugos, kultūros, ryšių, buitinio aptarnavimo [28, p. 13].

1.2.2. Europos Sąjungos parama Lietuvos žemės ūkiui

2000 metais Lietuvos Respublikos seimas patvirtino Žemės ūkio ir kaimo plėtros strategiją ir jai įgyvendinti skirtas 29 programas. 2000 – 2006 metų laikotarpis – pasirengimo narystei ES laikotarpis. Pagrindinis strategijos tikslas – sukurti palankią aplinką įvairiapusei ekonominei ir socialinei kaimo plėtrai, jo gamtosaugai ir etnokultūrai, kad būtų sudarytos sąlygos gerinti gyvenimo kokybę ir integruotis į ES. Šioje strategijoje buvo numatytos tokios žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos įgyvendinimo kryptys:

- investicijos į ūkius, jų modernizavimas ir veiklos įvairinimas;
- geros kokybės produktų gamybos plėtra ir rinkodara;
- užimtumo didinimas skatinant alternatyvią veiklą ir socialinės būklės gerinimas;
- kaimo atnaujinimas ir infrastruktūros plėtra;
- aplinkosauga ir gamtos išteklių naudojimo gerinimas.

Strategijoje įvardytos prioritetingos žemės ūkio šakos ir kiti kaimo plėtros prioritetai. Tarp prioritetingų šakų – pieninė ir mėsinė galvijininkystė, sodininkystė ir daržininkystė, linininkystė, aliejinių, prieskoninių ir vaistinių augalų, javų ir cukrinių runkelių auginimas. Kalbant apie restruktūrizaciją, buvo numatyta prioritetą teikti prekiniam ūkininko šeimos ūkiui, o taip pat kredito, prekybos, žemės ūkio produkcijos supirkimo ir perdirbimo, techninių bei kitų paslaugų kooperatyvams. Taip pat prioritetinga sritis buvo kaimo socialinės infrastruktūros decentralizavimas ir modernizavimas.

Deja, minėtoji strategija ir jos programos nebuvo įvykdytos visu šimtu procentų. Tai lėmė ne tik lėšų trūkumas, bet ir laiko stoka.

Juk mes į ES buvome priimti ne 2006 metais, kaip buvo planuota, o 2004 – aisiais. Tais metais žemės ūkio sektoriaus padėtis labiausiai neatitiko strategijos nuostatų kaimo infrastruktūros, socialinės ir regioninės plėtros srityse. Tačiau pasirengimo narystei laikotarpio metu nemažai buvo pasiekta restruktūrizuojant ir modernizuojant gamybą, o ypač perdirbamąją pramonę, gerinant produktų kokybę, jų konkurencingumą vidaus ir užsienio rinkose.

Lietuvos Respublikos Seimas 2002 metais patvirtino Valstybės ilgalaikės raidos strategiją. Tai didžiulės apimties dokumentas, nubrėžiantis visų šalies ekonominių ir socialinių sektorių plėtros kryptis iki 2015 metų. Dokumente apibrėžti trys šio laikotarpio Lietuvos prioritetai: žinių visuomenė, saugi visuomenė ir konkurencinga ekonomika. Labai svarbi vieta šiame dokumente yra skirta ir žemės ūkio ir kaimo plėtrai – viena iš prioritetingų strategijos įgyvendinimo krypčių įvardinta

kaimas ir žemės ūkio plėtra. Į šį dokumentą perkeltos Lietuvos Respublikos Vyriausybės tais pačiais metais patvirtintos Lietuvos ūkio ir ekonomikos plėtros strategijos Žemės ūkio ir kaimo plėtros dalies nuostatos [28, p. 15].

Įvardintos pagrindinės žemės ūkio sektoriaus problemos. Nurodyta, kad žemės ūkis stokoja konkurencingumo, neišplėtota gamybinė ir socialinė kaimo infrastruktūra. Suformuota kaimo vizija – Lietuvos kaimas – darbui, gyvenimui ir poilsiui patraukli erdvė. Jame bus išplėtota gamybinė ir socialinė infrastruktūra, susiformuos išsilavinusių ir iniciatyvių žmonių bendruomenė, sveika aplinka ir gražus kraštovaizdis [2].

Vizijai pasiekti išskelti strateginiai tikslai:

- darni žemės ūkio ir kaimo plėtra su modernia gamybine ir socialine infrastruktūra bei sveika aplinka;
- konkurencingas, atviras inovacijoms žemės ir maisto ūkis;
- palankios verslo, darbo ir socialinės sąlygos kaimo gyventojams.

Tačiau strategijoje nėra įvardytos konkrečios gamybos šakos ar ūkio tipo prioritetas. Aptarta, kokios žemės ūkio šakos kokiuose regionuose turėtų būti plėtojamoms, aišku, priklausomai nuo to regiono ypatumų ir rinkos situacijos. Strategijoje pasakyta, kad išryškės dvi ūkių plėtros kryptys: specializuoti intensyvūs prekybiniai ūkiai, veikiantys žaliavų rinkoje ir natūralius, ekologiškus ir netradicinius produktus gaminantys ūkiai, veikiantys tam tikro pobūdžio rinkose. Vadinasi, bus skatinama įvairiapusė ekonominė veikla kaime ir visi efektyviai dirbantys subjektai.

Dokumente numatyti tokie strateginių tikslų įgyvendinimo ir žemės ūkio bei kaimo plėtros skatinimo instrumentai:

- žemės ūkio produkcijos gamintojų pajamų palaikymas;
- ūkių ir įmonių restruktūrizavimo bei modernizavimo skatinimas;
- rinkų plėtra ir konkurencingumo didinimas;
- gamybinės ir finansų infrastruktūros tobulinimas;
- mokslo, mokymo, konsultavimo ir informacijos paslaugų plėtra;
- racionalus žemės naudojimas ir žemės rinkos formavimas;
- aplinkos apsauga;
- maisto kokybės ir saugos užtikrinimas;
- alternatyvios ekonominės veiklos ir vietinių užimtumo iniciatyvų skatinimas;
- kaimo teritorinės savivaldos stiprinimas;
- gamintojų grupių ir kooperatyvų kūrimosi bei plėtros skatinimas;

- etnokultūrinių regionų kaimo atnaujinimo programų įgyvendinimas.

Nacionaliniuose strateginiuose dokumentuose patvirtintos Žemės ūkio ir kaimo plėtros strateginės nuostatos atsispindėjo Specialiojoje žemės ūkio ir kaimo plėtros programoje (SAPARD), pagal kurią buvo teikiama ES finansinė parama narystės siekiančioms šalims [28, p. 15].

2. EUROPOS SAJUNGOS PARAMOS PANAUDOJIMO LIETUVOS ŽEMĖS ŪKYJE ANALIZĖ

2.1. Specialioji žemės ūkio ir kaimo plėtros programa (SAPARD) 2000 – 2004 metai

2.1.1. SAPARD tikslai, programos ir prioritetai

Europos Sąjungai priėmus politinį sprendimą dėl jos išplėtimo ir naujų narių priėmimo, dauguma Vidurio ir Rytų Europos šalių pasirinko integravimosi į Europos Bendriją kelią, tačiau šių šalių žemės ūkio politika neatitiko ES krypties ir reikalavimų. Bendrija, norėdama, kad narystės siekiančios šalys pasirengtų įgyvendinti teisinius, technologinius reikalavimus, nustatė paramos šaltinius bei jų skyrimo sistemą. Todėl 1999 metų birželio 21 dieną Europos Taryba patvirtino reglamentą Nr. 1268/1999 dėl Bendrijos paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai Vidurio ir Rytų Europos šalims – kandidatėms. Remiantis šiuo dokumentu, narystės Europos Sąjungoje siekiančioms šalims 2000-2006 metų laikotarpiu buvo numatyta teikti finansinę paramą pagal Specialiąją žemės ūkio ir kaimo plėtros programą (SAPARD)

SAPARD pagrindiniai tikslai:

- skirti šalims – kandidatėms ES paramą nuosekliai žemės ūkio ir kaimo plėtros politikai plėtoti stojimo į ES laikotarpiu, tuo pačiu metu palaipsniui priderinant vykdomą nacionalinę politiką prie ES kaimo plėtros politikos;
- nustatyti prioritetinius šalies – kandidatės žemės ūkio ir kaimo plėtros poreikius, kurie 2000-2006 metais bus finansuojami pagal SAPARD;
- SAPARD paramos lėšos, kaip ir ES struktūrinių fondų lėšos, bus skiriamos tuo pačiu principu, tai yra per daugiametes programas. Tokių programų rengimas, lėšų įsisavinimas suteiks šaliai kandidatėi galimybę narystės siekimo laikotarpiu išmokti dirbti su struktūrinių fondų tipo programomis.

SAPARD diegia naują Bendrijos pagalbos trečiosioms šalims matmenį. Jos naujovė - pagalba valstybių kandidačių institucijoms įvaldant vadybos sugebėjimus. Tai yra radikalus žingsnis, kadangi Europos Komisija pirmą kartą ėmėsi įgyvendinti visiškai decentralizuotą išorinės pagalbos programą. Ji perduoda Vidurio ir Rytų Europos valstybėms- kandidatėms naujas ir svarbias pareigas. Įvairios SAPARD agentūros - dažniausiai jos yra valstybės žemės ūkio ministerijoje, arba

įkurtos, kaip atskiros institucijos prie žemės ūkio ministerijų- bus atsakingos už projektų parinkimą, vadybą, lėšų surinkimą ir kontrolės organizavimą. Šios agentūros veiks panašiai kaip valstybių narių finansuojančios agentūros (įkurtos pagal Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo taisyklės), o valstybėms kandidatėms įstojus į ES jos galėjo tapti finansuojančiomis institucijomis, veikiančiomis bendros žemės ūkio politikos tikslais.

SAPARD prioritetai.

Taryba nusprendė, kad pagalba, skirta pasirengimui narystei žemės ūkyje, turėtų būti taikoma konkrečioms prioritetinėms sritims, nustatomos pačios valstybės. Buvo nurodyta, kad SAPARD pagalba turi sietis su viena ar keletu iš 15 nurodytų priemonių, būtent:

- investicijos į žemės ūkio valdas;
- žemės ūkio ir žuvininkystės produkcijos perdirbimo ir marketingo gerinimas;
- struktūrų, kurios rūpinasi kokybės, veterinarine ir augalų sveikatos kontrole, maisto prekių kontrole ir vartotojų apsauga, tobulinimas;
 - žemės ūkio gamybos metodai, kuriuos taikant yra tausojama aplinka ir išsaugomas kraštovaizdis;
 - ūkinės veiklos plėtra ir įvairinimas, suteikiantys galimybę vykdyti įvairiopą veiklą ir gauti alternatyvias pajamas;
- neatidėliotinos pagalbos ūkiams ir ūkių vadybos paslaugų teikimas;
- gamintojų grupių kūrimas;
- kaimų atnaujinimas ir plėtra, kaimo paveldo apsauga ir išsaugojimas;
- žemėtvarkos tobulinimas ir žemės perskirstymas;
- žemės registrų kūrimas ir atnaujinimas;
- profesinio mokymo tobulinimas;
- kaimo infrastruktūros plėtra ir tobulinimas;
- žemės ūkio vandens išteklių tvarkymas;
- miškininkystė, apimanti ir žemės ūkio valdų apželdinimą miškais, investicijas į miškų valdas, priklausančias privatiems miškų savininkams, miško produkcijos perdirbimas ir marketingas; techninė pagalba priemonėms, kurias numato Komisijos Reglamentas, apima ir studijas, kurios padėtų rengti programas ir stebėti jų vykdymą, skleisti informaciją ir rengti viešas kampanijas [51].

Tarp šių priemonių yra daug tokių, kurios įtrauktos į valstybių narių kaimo plėtros programas. Tačiau valstybėms narėms netaikomos priemonės, kurios didina kokybę, veterinarinę, augalų sveikatos kontrolę ir kurios taikomos gamintojų grupėms ir žemės registrams.

Iš SAPARD fondų Lietuvoje finansuojant kokį nors projektą, būtinai dalyvauja trys šalys: ES, Lietuvos valdžios institucijos ir galutinis fondų gavėjas (ūkininkas, žemės ūkio kooperatyvas ir kt.).

ES dalis SAPARD fonde yra 75 proc. visos sumos, kiti 25 proc. yra padengiami iš Lietuvos biudžeto. SAPARD lėšų asignavimas galutiniam paramos gavėjui, kuris pateikia pajamų didinimo projektą, gali sudaryti iki 50 proc. visų projekto sąnaudų, o galutinis gavėjas pats turėtų finansuoti likusius 50 proc. (1 schema).

1 schema

Investicinių projektų finansavimo schema [NMA 2005 veiklos ataskaita]

Bendra projekto vertė – 100 proc.		
Privačios lėšos – 50 proc.	Valstybės parama – 50 proc.	
	SAPARD – 75 proc.	Nacionalinis biudžetas – 25 proc.

Jeigu projektų tikslas yra ne pajamų didinimas, o, pavyzdžiui, techninė pagalba priemonėms, kurios nurodytos SAPARD (įskaitant ir studijas, kurios padėtų rengti ir stebėti programas, informacijos sklaidimą ir viešų kampanijų rengimą), ir priemonėms, kurių savo iniciatyva ėmėsi Europos Komisija (preliminarijos studijos, mainai, vertinimas ir kontrolė), tuomet ES gali finansuoti 100 proc. visų projektų sąnaudų [35, p. 36].

ES skiriamos lėšos pagal SAPARD yra paramos lėšos, o ne paskola, ir jų gražinti nereikia, išskyrus tuos atvejus, kai parama panaudojama ne pagal paskirtį. Europos Komisija griežtai kontroliuoja kaip ši parama yra naudojama. ES gali sustabdyti ar net nutraukti programos finansavimą, nustačius netinkamus paramos naudojimo atvejus.

Žemės ūkio ministerijos parengtoje ir su kitomis vyriausybėmis organizacijomis bei socialiniais partneriais aptartoje Nacionalinėje žemės ūkio ir kaimo plėtros programoje 2000-2006 metams (Lietuvos SAPARD programoje) apibrėžta strategija, veiksmai ir priemonės, padėsiantys Lietuvos žemės ūkyje ir kaime pasiekti subalansuotą plėtrą. Ši programa buvo patvirtinta Europos Komisijos 2000 m. spalio 27 d. sprendimu.

Lietuvos kaimo plėtros programai keliami šie bendrieji tikslai:

- suteikti ūkininkams ir kaimo gyventojams papildomų pajamų bei padidinti pajamų lygį.

ir taip pagerinti gyvenimo ir darbo sąlygas kaimo vietovėse;

- padidinti pirminės žemės ūkio gamybos konkurencingumą ir našumą;
- pagerinti žemės ūkio produktų gamybą ir rinkodarą, didinant našumą ir konkurencingumą;
- pagerinti kokybę ir higienos standartus;
- pasiekti tvarią kaimo plėtrą, skatinant aplinkai nežalingą ūkininkavimą ir kitą ekonominę veiklą;
- sukurti darbo vietas kaimo vietovėse.

Kaip ir kitose 10 valstybių kandidačių, taip ir Lietuvoje, buvo akredituota SAPARD agentūra. SAPARD programą įgyvendino Nacionalinė mokėjimo agentūra prie žemės ūkio ministerijos (NMA), įkurta 1999 m. lapkričio 11 d.

Pagal šią schemą Lietuva planavo kasmet gauti iki 30,345 mln. eurų. Kaip ir kitose 10 tuomečių valstybių - kandidačių, taip ir Lietuvoje, akreditavus agentūrą, SAPARD programą įgyvendins Nacionalinė mokėjimo agentūra (NMA), įkurta 1999 metų lapkričio 11 dieną.

NMA atlieka du vaidmenis:

- įgyvendina programą;
- tiekia gavėjams finansavimą.

NMA atsako už:

- kvietimus teikti paraiškas;
- projektų atranką;
- tikrina paraiškų tinkamumą;
- sutartinių įsipareigojimų tarp SAPARD agentūros ir potencialaus gavėjo sudarymą, suteikia reikiamą patvirtinimą, kad darbą galima pradėti;
- projektų tikrinimą be išankstinio įspėjimo;
- tolesnius veiksmus, užtikrinančius pažangą įgyvendinant projektus;
- ataskaitas apie pažangą įgyvendinant priemones pagal laukiamus rodiklius;
- mokėjimo ieškinių tikrinimą;
- mokėjimų patvirtinimą ir vykdymą;
- įsipareigojimų ir mokėjimų vykdymo ataskaitas;
- tolesnę kontrolę gavėjui jau gavus paramą.

SAPARD agentūros darbą kiekvienoje valstybėje kandidatėje prižiūri kompetentinga institucija. Kad būtų pasinaudota jau veikiančių administracinių struktūrų sistema, nacionalinis

fondas (Lietuvoje tai Nacionalinis fondo departamentas prie Finansų ministerijos) yra atsakingas už lėšų srautų tarp Europos Komisijos ir valstybės kandidatės tvarkymą [51].

Žemės ūkio ir kaimo plėtros programos 2000-2006 metams (SAPARD programos) penkias akredituotas priemones:

- 1 priemonė - „Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą“;
- 2 priemonė - „Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir rinkodaros tobulinimas“;
- 3 priemonė - „Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas“;
- 4 priemonė - „Kaimo infrastruktūros tobulinimas“;
- 7 priemonė - „Profesinis mokymas“.

2003 lapkričio 9 d. Europos Komisija Nacionalinei mokėjimo agentūrai buvo suteikta teisė valdyti gaunamą paramą pagal žemiau išvardintas Žemės ūkio ir kaimo plėtros programos 2000-2006 metams dvi akredituotas priemones:

- 5 priemonė - „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas ir miškų infrastruktūros tobulinimas“;
- 8 priemonė - „Techninė parama, informacija ir viešumas“.

2001 m. gruodžio 6 d. agentūra pradėjo praktinį SAPARD programos įgyvendinimą ir inicijavo pirmuosius kvietimus teikti paraiškas pagal 5 akredituotas priemones.

Pilnai SAPARD programos, t.y. ir paskutiniosios, 6 priemonės „Ūkininkavimo metodai, atitinkantys aplinkosaugos reikalavimus“ akreditavimas, buvo planuojamas po tolesnių patvirtinimų iš Europos Komisijos pusės, kad sistema tinkamai funkcionuoja, tačiau vėliau dėl laiko stokos įgyvendinimui buvo nuspręsta šios priemonės neakredituoti.

2.1.2. SAPARD programos įgyvendinimo vertinimas

Iš viso per 2000-2004 metų laikotarpį įvyko septyni paraiškų surinkimo etapai, buvo gautos 1222 paraiškos, 275 mln. eurų sumai (1 priedas).

Istojus į ES paraiškos nebebuvo renkamos, naujos sutartys nebebuvo pasirašomos, buvo tęsiamas jau pagal SAPARD programą pasirašytų sutarčių administravimas: tikrinamas ir prižiūrimas projektų vykdymas, daromi sutarčių pakeitimai ir, esant pažeidimams ar pareiškėjo pageidavimu, nutraukiamos sutartys. Per 2005 m. buvo padarytas 201 SAPARD sutarties pakeitimas, nutraukta 10 sutarčių (7 paraiškos pagal 1 kryptį, 1 – pagal 2 kryptį, 1 - pagal 3 kryptį ir 1 – pagal 7 kryptį). Paraiškų nutraukimo priežastys detaliau paaiškintos 2 priede.

Tačiau dauguma projektų buvo įgyvendinama sėkmingai. Žemiau pateikiama 2005 m. gruodžio 31 d. SAPARD projektų būklė (1 lentelė).

1 lentelė.

SAPARD projektų būklė 2005 m.

Eil. Nr.	Kryptis	Pateikta paraiškų (per 7 etapus)	Pasirašyta paramos sutarčių	Paramos suma (pasirašytos sutartys.mln. eur)	Skirta lėšų (2000-2003 m.ln. .eur)	Santykis užkontraktuotos lėšos/ skirtos lėšos (%)	Išmokėta suma, tūkst. eur	Santykis (išmokėta suma/ skirta lėšų %)	Užbaigti projektai
1.	Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą	578	445	67,6	68,2	99	64,3	95	431
2.	Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimas ir marketingo tobulinimas	69	44	67,2	61	110	65	107	41
3.	Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas	96	49	9,4	10,1	93	7,8	78	41
4.	Kaimo infrastruktūros tobulinimas	321	184	28,2	24,4	116	24,1	100	162
5.	Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas ir miškų infrastruktūros tobulinimas	3	0	0	0	0	0	0	0
6.	Agrarinė aplinkosauga	0	0	0	0	0	0	0	0
7.	Profesinis mokymas	109	102	3	2,9	103	2	68	81
8.	Techninė parama, informavimas	46	46	0,7	0,7	100	0	0	0
	Viso:	1.222	870	176,1	167,2	105	163,2	98	756

Paraiškų vertinimas baigtas 2004 m. rugpjūčio pradžioje ir duomenys nesikeitė: per 2004 m. buvo įvertinta 378 paraiška, iš kurių buvo patvirtintos 286 paraiškos 42,3 mln. eurų įsipareigojimų sumai ir 92 paraiškos buvo atmestos, 2003m. – įvertinta 463, patvirtintos 322, 2002 m. įvertinta 381, patvirtintos 212 paraiškos.

2004 metais buvo atmestos 92 iš 378 vertintų paraiškų, surinktų 2003 ir 2004 metais. Atmestos paraiškos sudarė apie 24 procentus, tuo tarpu 2003 metais šis rodiklis buvo 30,5 proc., o 2002 metais – 44,36 proc. Ši netinkamomis pripažintų paraiškų dalies mažėjimo tendencija rodo, kad SAPARD parama pereinamuoju laikotarpiu darė teigiamą poveikį Lietuvos žemės ir maisto

sektoriui, sudarydama sąlygas ne tik pradėti modernizuoti ūkius, perdirbamąją pramonę, plėtoti alternatyvius verslus, sukurti BŽŪP administruoti būtinas struktūras ir parengti reikiamos kvalifikacijos specialistus, bet ir mokyti bei informuoti kaimo gyventojus, taigi, gerėjo ir pateikiamų paraiškų paramai gauti kokybė.

Pagrindinės SAPARD lėšų įsisavinimo problemos kilo dėl ūkininkų nuosavų lėšų stokos projektų finansavimui, silpno bankų kreditavimo smulkių ir vidutinių ūkių verslo plėtrai. Taip pat neretai kliūtimi paramai gauti buvo netinkamai parengti verslo planai, neteisingai pildomos paraiškos bei kiti reikalingi dokumentai.

Iš viso įsipareigota išmokėti 176 184 tūkst. eurų, skirta programai 167 218 tūkst. eurų. Didžiausia įsipareigotos išmokėti paramos dalis teko 1 priemonės „Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą“ ir 2 priemonės „Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir rinkodaros tobulinimas“ projektams – atitinkamai po 67,616 ir 67,247 mln. eurų (3 priedas). Taip yra dėl minėtų priemonių aktualumo ir reikalingumo Lietuvos žemės ūkio sektoriui, kuriam kartu su po įstojimo į ES atsivėrusiomis galimybėmis teko priimti ir ES bendrosios rinkos iššūkius: didesnę žemės ūkio ir maisto produktų konkurenciją vidaus rinkoje, aukštus kokybės standartus, prekybos ir gamybos apribojimus (kvotas). Nors nepakankama patirtis dirbti didelėje konkurencinėje rinkoje, aukštos kvalifikacijos specialistų ir talentingo jaunimo emigracija į kitas šalis vis dar kelia problemų, potencialūs paramos pagal 1 priemonę „Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą“ gavėjai į programos įgyvendinimo pabaigą buvo tikrai aktyvūs, ir juos lenkė tik aktyvesni pareiškėjai paramai pagal 2 priemonę „Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir rinkodaros tobulinimas“, kurie įsipareigojo įgyvendinti Bendrijos standartus aplinkos apsaugai, veterinarijai, gyvulių gerovei ir maisto kokybei.

Per 2005 m. buvo apmokėti 365 mokėjimo prašymai, 2004 m. – 642, 2003 metais - 398, o 2002 metais – 107. 2005 m. pabaigoje nuo programos pradžios galutiniams paramos gavėjams išmokėtos sumos (4 priedas).

Paramos gavėjai projektų įgyvendinimą pradėjo 2002 metais. Per 2002 m. buvo pilnai įgyvendinta (atlikti visi mokėjimai) 16 projektų. 2003 m. projektų įgyvendinimas įsibėgėjo, ir 2003 m pabaigoje pilnai buvo įgyvendinta dar 115 projektų, per 2004 m. iš viso buvo įgyvendinta 371 projektas, o per 2005 m. buvo įgyvendinti dar 253 projektai ir 2005 m. pabaigoje įgyvendintų projektų skaičius siekė 756 projektus, t.y. 86 proc. visų projektų, kuriems buvo skirta SAPARD parama. Informacija apie įgyvendintus projektus bei išmokėtą paramos sumą pateikiama žemiau esančioje 2 lentelėje.

Įgyvendintų projektų skaičius ir jiems išmokėta SAPARD parama 2001 - 2005 m.

	1 priemonė	2 priemonė	3 priemonė	4 priemonė	7 priemonė	Iš viso:
	Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą	Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir rinkodaros tobulinimas	Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas	Kaimo infrastruk- tūros tobulinimas	Profesinis mokymas	
	Įgyvendintų projektų skaičius	Įgyvendintų projektų skaičius	Įgyvendintų projektų skaičius	Įgyvendintų projektų skaičius	Įgyvendintų projektų skaičius	Įgyvendintų projektų skaičius
	(paramos suma, tūkst. eurų)	(paramos suma, tūkst. eurų)	(paramos suma, tūkst. eurų)	(paramos suma, tūkst. eurų)	(paramos suma, tūkst. eurų)	(paramos suma, tūkst. eurų)
2002	4 (786)	0 (0)	3 (625)	3 (64)	6 (27)	16 (1.502)
2003	62 (6.494)	3 (5.227)	4 (494)	12 (1 300)	34 (532)	115 (14.047)
2004	217 (32 404)	27 (43 760)	24 (4 378)	67 (8 576)	37 (1 298)	371 90 416
2005	148 (24 700)	11 (16 015)	10 (2 301)	80 (14 176)	4 (81)	253 (57 273)
Iš viso	431 (64 348)	41 (65 002)	41 (7 798)	162 (24 116)	81 (1 938)	756 (163 202)

2.1.3. SAPARD tikslų įgyvendinimas ir rezultatai

Praktinis programos įgyvendinimo laikotarpis tęsiasi jau penkerius metus, ir projektų įgyvendinimo sparta leidžia vertinti programos tikslų įgyvendinimą bei rezultatus. Tačiau reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad pastaraisiais metais Lietuvos ekonomika sparčiai augo bei tai, kad 2005 m. jau buvo pradėtos įgyvendinti naujojo laikotarpio – 2004-2006 metų - kaimo plėtros priemonės,

todėl teigiamas poveikis kaimo gyventojams negali būti priskirtas vien sėkmingai įgyvendintai vienos programos – SAPARD – projektų daliai.

Vienas pagrindinių Programos uždavinių, susijusių su *acquis communautaire*, yra kokybės ir higienos standartų pagerinimas ir Bendrijos aplinkos apsaugos, veterinarijos ir higienos standartų pritaikymas. SAPARD programos parama pagelbėjo ūkininkams pasirengti Bendrijos aplinkos apsaugos, veterinarijos ir higienos standartų pritaikymui. Taip pat nuo Programos įgyvendinimo pradžios iki 2005 m. pabaigos pagal 1 priemonę „Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą“ ūkininkai įsigijo 106 pieno melžimo įrangos vienetus, 35 vienetus šaldymo įrenginių bei 98 vienetus mėšlo bei atliekų transportavimo įrangos. 12 lentelėje pateikiami skirtingų priemonių veiklos rodikliai. Matome, kad 2000 – 2005 m. laikotarpiui pirmai priemonei numatyta patvirtinti 1797 paraiškų, o programos įgyvendinimo metu buvo pasiekta tik 25 proc. šio veiklos rodiklio riba (5 priedas). Tačiau sutartyse numatyta išmokėti beveik visa (99 proc.) šiai kryptčiai skirta paramos suma. Tai rodo, kad buvo tikėtasi daugiau ir mažesnių projektų, tačiau teikiami investiciniai projektai buvo dideli savo apimtimi (vidutinė paramos suma siekė beveik 152 tūkst. Eurų) ir vis šiai kryptčiai skirti pinigai buvo išnaudoti paskyrus paramą 445 projektams, o ne 1797, kaip buvo prognozuota. Kalbant apie 2 priemonę, reikia pastebėti, kad nėra tokio skirtumo tarp patvirtintų paraiškų ir skirtos paramos sumos veiklos rodiklių: tiek abu rodikliai buvo šiek tiek viršyti (pasiekta 107 proc. patvirtintų paraiškų rodiklio ir 110 proc. skirtos paramos sumos rodiklio). Tokį sėkmingą šios priemonės įgyvendinimą galima paaiškinti tuo, kad ūkio subjektai suprasdami, kad įstojus į ES jie privalės atitikti visus ES standartus ir reikalavimus, aktyviai naudojo progą modernizuoti įmones, kad jos atitiktų ES standartus. Be to, ūkio subjektai turėjo didesnę finansinę galimybę ruošti projektus ir garantuoti reikalaujamą projektų privatų finansavimą. 3 priemonės „Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas“ situacija yra labai panaši į 1 priemonės situaciją – pavirtinų paraiškų rodiklio įgyvendinimas siekia vos 6 proc., o skirtos paramos rodiklio įgyvendinimas yra 93 proc. Tai rodo, kad ir pagal šią priemonę irgi buvo tikėtasi daugiau ir smulkesnių projektų, tačiau kadangi paraiškos nebuvo renkamos pagal tradicinių amatų ir akvakultūros sektorius, (pagal kuriuos būtų teikiami mažesnių daug mažesnių investicijų reikalaujantys projektai) o daugiausia sutarčių buvo pasirašyta pagal kaimo turizmo ir pagrindinių paslaugų sektorius, kurių paraiškose numatyti įgyvendinti stambūs projektai, kurių įgyvendinimui dažnai prašoma maksimali paramos suma. Tuo tarpu 4 priemonės „Kaimo infrastruktūros tobulinimas“ veiklos rodiklių įgyvendinimas yra visiškai priešingas: smarkiai viršytas patvirtintų paraiškų skaičiaus rodiklis (178 proc.), o skirtos paramos sumos rodiklio viršijimas nėra toks akivaizdus (116 proc.). Tai rodo, kad pagal šią priemonę kreipėsi daugiau nei tikėtasi kaimo

gyventojų, kurie prašė paramos smulkių projektų įgyvendinimui pvz. artezinių gręžinių įrengimui. Dėl to projektų skaičius kone dvigubai didesnis, nei buvo numatyta.

Tiksliausiai numatytus veiklos rodiklius atitiko 7 priemonės „Profesinis mokymas” projektų įgyvendinimo eiga: buvo pasiekta atitinkamai 102 proc. patvirtintų paraiškų skaičiaus rodiklis ir 103 proc. skirtos paramos sumos rodiklio. Kalbant bendrai galima pastebėti, kad kai kuriose priemonėse galima tikėtis aiškių rezultatų bei poveikio, pvz., pagerėjusių higienos sąlygų bei geresnės kaimo infrastruktūros, kai tuo tarpu gyvūnų gerovė pirminėje žemės ūkio gamyboje, remiantis 25 proc. veiklos rodiklio įgyvendinimu 1 priemonei „Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą“, dar nėra tokia pažengusi. Tačiau, remiantis 2005 metų priežiūros lentelėmis, matome, kad paremta didelio kiekio įrengimų bei technikos įsigijimas, taigi, įtakojama kokybė, taikomi higienos standartai (specifinis rodiklis) ir tuo pačiu atitinkama ES standartams (bendrieji tikslai).

Paramos lėšomis pastatyta ir rekonstruota 17 kaimo turizmo sodybų, įrengtos 202 poilsio vietos. Netradiciniame žemės ūkio gamybos sektoriuje pastatyti ar rekonstruoti 62 gamybiniai pastatai. Kaime sukurta per 772 naujų darbo vietų alternatyvaus verslo sektoriuje.

Ženkli parama skirta kaimo infrastruktūrai gerinti. Buvo finansuoti 166 kaimo vietovių vandentvarkos sistemų tobulinimo projektai, tobulinti 18 komunikacijų ir inžinierinių įrenginių, įrengti 69 nauji arteziniai gręžiniai, 2 polderiai, nutiesta 165 000 m. vandens tiekimo linijų ir 287 000 m. kanalizacijos sistemų.

SAPARD parama buvo teikiama ir ūkininkų bei kaimo gyventojų profesiniam mokymui. Per 21 tūkstantį kaimo gyventojų išklause naujos žemės ūkio produkcijos technologijos, verslo ekonomikos, vadybos, finansų apskaitos, aplinkos apsaugos ir ekologinio ūkininkavimo, informacinių technologijų mokymo kursus.

Parama, skirta pagal 2 priemonę „Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir rinkodaros tobulinimas”, sąlygojo remtųjų sektorių pajėgumų padidėjimą. 3 priemonės „Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas” projektų įgyvendinimas sąlygojo 772 naujų darbo vietų sukūrimą ar išlaikymą, iš jų 574 – paslaugų sektoriuje; 306 lovų (kaimo turizmas). Tikėtina, kad šie rezultatai prisidės prie ekonominės veiklos įvairinimo kaimo vietovėse.

Patirtis, Valdančiosios institucijos – Žemės ūkio ministerijos - ir Nacionalinės mokėjimo agentūros sukaupta rengiant, derinant bei aktyviai įgyvendinant (skelbiant paraiškų rinkimus, jas vertinant, pasirašant paramos sutartis bei rūpinantis grįžtamuju ryšiu) SAPARD programą, yra labai svarbi administruojant struktūrinių fondų paramą.

2.1.4. SAPARD paramos priemonių efektyvumas

1 priemonė - „Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą“.

Pagal šią priemonę buvo skiriama parama pieno, mėsos (galvijai, kiaulės, avys, paukščiai), vaisių ir daržovių bei grūdų (linai, javai) sektoriams. Siekiant padėti ūkiams padidinti konkurencingumą, buvo teikiama finansinė parama iš dalies kompensuojant kapitalines investicijas į techniką, įrengimus, pastatus ir kitas gamybos priemones. Parama nukreipta perspektyviems ūkininkų ūkiams, žemės ūkio bendrovėms, kooperatinėms bendrovėms (kooperatyvams) ir kitoms įmonėms, gaminančioms prekinę žemės ūkio produkciją.

Nuo programos įgyvendinimo pradžios iki 2005 m. pabaigos paramai pagal pirmąją priemonę „Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą“ gauti buvo surinkta 578 paraiškų (3 lentelė).

Iš jų:

- 445 patvirtintos;
- 126 atmestos.

Bendra skirtos paramos vertė - 67 617 tūkst. eurų, tai sudaro 99 % 2000-2003 m. skirtųjų lėšų. Iki 2005 m. pabaigos išmokėta 63 348 tūkst. eurų.

3 lentelė.

Surinkta paraiškų ir pasirašyta paramos sutarčių pagal 1 priemonę (tūkst. eurų)

Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą															
Pienas				Mėsa				Vaisiai, daržovės				Javai (linai, grūdinės kultūros)			
Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių		Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių		Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių		Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių	
Sk.	Paramos suma	Sk.	Paramos suma	Sk.	Paramos suma	Sk.	Paramos suma	Sk.	Paramos suma	Sk.	Paramos suma	Sk.	Paramos suma	Sk.	Paramos suma
122	23 577	87	16 210	87	22 826	55	15 709	50	6 396	34	4 151	319	40 874	269	31 547

Tokį didelį pareiškėjų aktyvumą javų sektoriuje, galima paaiškinti tuo, kad augalininkystės sektorius yra vienas populiariausių Lietuvoje, nes gamintojai dažniausiai užsitikrina pajamas iš anksto sudarydami sutartis su perdirbėjais, auginant javus investicijų sugrįžta palyginti greitai, o darbas yra beveik visiškai mechanizuotas. Visiškai priešinga situacija yra vaisių ir daržovių sektoriuje, kuris nėra populiarus dėl to, kad produkciją dažniausiai tenka parduoti tiesiogiai

virtotojams, investicijų grąža užtrunka iki kelių metų (ypač vaisių sektoriuje), daug rankų darbo, tenka atlaikyti didelę kitų šalių (ypatingai Lenkijos) konkurenciją. Todėl mažai ūkininkų ar bendrovių imasi ūkininkauti šiame sektoriuje. Tokios bendros tendencijos atsispindi ir paraiškose pateiktose SAPARD paramai.

2 priemonė - „Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir rinkodaros tobulinimas“.

Pagal šią priemonę buvo remiami mėsos, pieno, žuvų ir grūdų, vaisių ir daržovių bei linų perdirbimo sektoriai. Parama teikiama projektams, kuriuos paruošė žemės ūkio ir kitos įmonės, užsiimančios žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimu. Skatinamas gamybos efektyvumo didinimas, produktų kokybės gerinimas, investicijos į technologijas, atitinkančias nacionalinius ir ES aplinkosaugos, higienos ir sveikatos standartus, siekiant naudos ir pirminės žemės ūkio produkcijos tiekėjams.

Paramai pagal antrąją priemonę „Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir rinkodaros tobulinimas“ gauti naujų paraiškų renkama nebuvo ir situacija 2005 m. pabaigoje buvo tokia: surinkta 69 paraiškos (4 lentelė). Iš jų:

- 44 patvirtintos;
- 25 atmesta.

Bendra skirtos paramos vertė - 67 246 tūkst. eurų, tai sudaro 110 proc. 2000 - 2003 m. skirtųjų lėšų. Iki 2005 m. pabaigos išmokėta 65 002 180 tūkst. eurų.

4 lentelė.

Surinkta paraiškų ir pasirašyta paramos sutarčių pagal 2 priemonę (tūkst. eurų)

Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir rinkodaros tobulinimas																			
Pienas				Mėsa				Žuvininkystė				Vaisiai, daržovės				Javai (linai, grūdinės kultūros)			
Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių		Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių		Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių		Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių		Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių	
Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma
4	11.762	3	8.802	39	68.996	25	41.192	10	9.604	7	6.113	7	4.800	3	2.254	9	10.094	6	8.885

Paramą gavusios pieno sektoriaus įmonės perdirbo daugiau kaip 80 proc. bendro šalyje supirkto pieno kiekio. Paramą gavusių mėsos sektoriaus įmonių ateitis yra perspektyvi: tikimasi, kad

šios įmonės perdirbs iki 50 proc. mėsos žaliavos. Paramą gavusių paraiškų įgyvendinimas numato ir 1258 darbo vietų sukūrimą.

Ruošiantis narystei ES, mėsos sektoriuje buvo daugiausia problemų, ir ūkio subjektai suprasedami, kad įstojus į ES jie privalės atitikti visus ES standartus ir reikalavimus, aktyviai naudojosi proga modernizuoti įmones, kad jos atitiktų ES standartus. Tuo tarpu pieno sektorius Lietuvoje yra itin koncentruotas, ir jame veikai palyginti nedaug stiprių ūkio subjektų. Būtent visos trys didžiausios Lietuvos pieno perdirbimo įmonės ir pasinaudojo SAPARD parama modernizuodamos savo gamybą.

3 priemonė - „Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas”.

Pagal šią priemonę buvo skatinamas kaimo gyventojų ir ūkininkų pajamų didinimas, dabartinio užimtumo išlaikymas ir naujų ar alternatyvių darbo vietų sukūrimas, kaimo veiklos ir paslaugų įvairinimas, kooperatyvų steigimas ir smulkaus bei vidutinio verslo vystymas, kaimo turizmo paslaugų plėtra, paslaugų kaimo gyventojams didinimas, šių paslaugų kokybės tobulinimas. Parama buvo teikiama ūkininkams, žemės ūkio bei privačioms įmonėms, įregistruotoms kaimo gyvenamoje vietovėje ir turinčioms ne daugiau kaip 50 darbuotojų.

Paramos pagal trečiąją priemonę „Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas” situacija 2005 m. pabaigoje buvo tokia: surinkta 96 paraiškos (5 lentelė). Iš jų:

- 49 patvirtintos;
- 47 atmestos.

Bendra skirtos paramos vertė – 9 422 tūkst. eurų, tai sudaro 93 proc. 2000-2003 m. skirtųjų lėšų. Iki 2005 m. pabaigos buvo išmokėta 7 798 tūkst. eurų.

5 lentelė.

Surinkta paraiškų ir pasirašyta paramos sutarčių pagal 3 priemonę (tūkst. eurų)

Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas															
Netradicinė ž. ū. produkcija				Kaimo turizmas ir rekreacija				Akvakultūra		Bazinės paslaugos ir kita veikla				Tradiciniai amatai	
Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių		Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių		Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių		Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių	
Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma
11	2503	6	1 220	45	5912	17	1 780	0	0	40	9637	27	6 403	0	0

Patraukliausia investicijoms sritis - kaimo turizmas, nes pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje nuolat didėja kaimo turizmo paslaugų paklausa ir ūkio subjektai matydami geras šio sektoriaus perspektyvas naudojami SAPARD parama ir aktyviai investavo į kaimo turizmo sodybų ir kompleksų modernizavimą bei kūrimą (gautos 45 paraiškos, pasirašyta 17 paramos sutarčių, vidutinis projektui suteiktos paramos dydis sudarė apie 106 tūkstančius eurų), tačiau didžiausiai paramos sumai - 6 620 tūkstančių eurų - paramos sutarčių pasirašyta bazinių paslaugų ir kitos veiklos sektoriui, kur vidutinis projektui suteiktos paramos dydis sudarė apie 245 tūkstančius eurų. Paramą gavusių paraiškų įgyvendinimas numato ir 772 darbo vietas sukūrimą.

4 priemonė - „Kaimo infrastruktūros tobulinimas”.

Pagal šią priemonę buvo teikiama parama komunikacijų ir inžinerinių įrenginių (keliai, elektros tiekimo linijos) bei vandentvarkos sistemų tobulinimo sektoriams vystyti. Parama buvo teikiama žemės ūkio subjektams, nuolatiniams kaimo vietovių gyventojams bei vietinės savivaldos institucijoms.

Paramos pagal ketvirtąją priemonę „Kaimo infrastruktūros tobulinimas” situacija 2005 m. pabaigoje situacija buvo tokia: surinkta 321 paraiška (6 lentelė). Iš jų:

- 184 patvirtintos;
- 137 atmestos.

Bendra skirtos paramos vertė – 28 243 tūkst. eurų, tai sudaro 116 proc. 2000-2003 m. skirtųjų lėšų. Iki 2005 m. pabaigos išmokėta 24 116 (tūkst. eurų).

6 lentelė.

Surinkta paraiškų ir pasirašyta paramos sutarčių pagal 4 priemonę, tūkst. eurų

Kaimo infrastruktūros tobulinimas											
Komunikacijos ir inžinerinė įranga				Vandentvarka				Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių	
Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių		Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių		Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma
Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma				
34	3.300	18	1 651	287	50.079	166	26 592	321	53.379	184	28 243

Tokį vandentvarkos populiarumą lėmė savivaldybių siekis pasinaudoti galimybe renovuoti vandens tiekimo ir kanalizacijos sistemas. 61 proc. pareiškėjų, kuriems buvo patvirtinta parama pagal šios krypties vandentvarkos sektorių – savivaldybės.

5 priemonė - „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas ir miškų infrastruktūros tobulinimas”.

Pagal šią priemonę buvo numatyta remti apleistų ar nenašių žemių apželdinimą mišku, miškų infrastruktūros gerinimą. Parama būtų buvusi teikiama privatiems žemės savininkams, savivaldybėms ir jų asociacijoms.

Paramai pagal penktąją priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas ir miškų infrastruktūros tobulinimas” gauti 2004 m. buvo gautos 3 paraiškos, 2 iš jų buvo įvertintos neigiamai nes neatitiko tinkamumo kriterijų, o 3-iai paraiška buvo pripažinta tinkama gauti paramą, ir buvo pradėta rengti sutartis. Tačiau Kontrolės departamento darbuotojai nuvykę atlikti patikrą vietoje aptiko, kad pareiškėjas jau buvo pradėjęs projekto įgyvendinimą (miško sodinimą) prieš paramos suteikimą, ir todėl sutartis su šiuo pareiškėju nebebuvo pasirašyta.

6 priemonė „Ūkininkavimo metodai, atitinkantys aplinkosaugos reikalavimus”.

Šią priemonę buvo numatyta taikyti trijose bandomose teritorijose: intensyvioji žemdirbystės regione su aplinkosauginiais apribojimais – karsto regione, Žuvinto biosferos rezervato teritorijoje ir Rusnės saloje. Šiose teritorijose paramą buvo numatyta teikti tinkamam mėšlo tvarkymui, kraštovaizdžio apsaugai ir biologinės įvairovės didinimui, istorinių ir archeologinių paminklų apsaugai, nykstančių vietinių naminių gyvulių veislių laikymui, ekologiniam žemės ūkiui. Šią SAPARD priemonę buvo numatyta pradėti įgyvendinti nuo 2004 m., tačiau atsižvelgiant į užsitęsusi jos akreditavimą bei įvertinant nuo 2004 m. paramos teikimą agrarinės aplinkosaugos projektams geresnėmis sąlygomis pagal Kaimo plėtros 2004-2006 m. planą, ši kryptis nebuvo pradėta įgyvendinti.

7 priemonė - „Profesinis mokymas”.

Pagal šią priemonę buvo skiriama parama švietimo ir mokymo įstaigoms bei organizacijoms, turinčioms mokymo licencijas, rengiančioms profesinio mokymo seminarus temomis, šviečiančiomis žemės ūkio subjektus apie žemės ūkio gamybos naujas technologijas, verslo ekonomiką, valdymą, finansų apskaitą, aplinkos apsaugą, ekologinį ūkininkavimą, alternatyvius verslus kaimo vietovėse, verslo plėtrą, taip pat konsultuos informacijos technologijų klausimais.

Paramai pagal 7 priemonę „Profesinis mokymas” gauti surinkta 109 paraiškos (7 lentelė).

Iš jų:

- 102 patvirtintos;
- 7 atmestos.

Bendra skirtos paramos vertė -2 965 tūkst. eurų, tai sudaro 103 proc. 2000-2003 m. skirtųjų lėšų. Iki 2005 m. pabaigos išmokėta 1 938 tūkst. eurų.

7 lentelė.

Surinkta paraiškų ir pasirašyta paramos sutarčių pagal 7 priemonę (tūkst. eurų)

Profesinis mokymas			
Gauta paraiškų		Pasirašyta sutarčių	
Sk.	Paramos lėšų suma	Sk.	Paramos lėšų suma
109	3 291	102	2 965

2004 metų rudenį Nacionalinė mokėjimo agentūra su ūkininkais pasirašė paskutines sutartis dėl SAPARD paramos teikimo. Taip baigėsi beveik trejus metus vykdytas SAPARD paramos paraiškų priėmimo ir sutarčių sudarymo etapas. Paraiškos pagal SAPARD nebepriimamos, tačiau, pagal pasirašytas paramos sutartis iki 2006 metų pabaigos yra įgyvendinami investiciniai projektai. Nacionalinė mokėjimo agentūra tęsia atliktų investicijų finansavimą bei vykdo projektų priežiūrą ir kontrolę. Kontrolę NMA privalo užtikrinti ne tik projekto įgyvendinimo laikotarpiu, bet ir penkerius metus nuo paskutinės išmokos dienos.

Nacionalinės mokėjimo agentūros sukurta administracinė struktūra bei patirtis, sukaupia rengiant ir administruojant SAPARD, sėkmingai naudojama šiuo metu administruojant ES struktūrinių fondų lėšas. SAPARD paramos mechanizmas žemės ūkio sektoriaus atstovams buvo tarsi pamoka rengiantis įsisavinti kur kas didesnę ES struktūrinių fondų paramą.

2.2. Bendrojo programavimo dokumento (BPD) IV prioritetas

„ Kaimo plėtra ir žuvininkystė “ 2004 – 2006 metai

2.2.1. BPD tikslas, programos ir priemonės

Lietuvai tapus pilnateise Europos Sąjungos nare Nacionalinė mokėjimo agentūra oficialiai pradėjo naują, daug sudėtingesnę ir gerokai platesnės veiklos etapą – ES bendrosios žemės ūkio politikos priemonių įgyvendinimą – Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪGOF)

kaimo plėtrai skirtą kompensacinės ir investicinės paramos programų paramos lėšų administravimą.
(2 schema).

2 schema.

Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo sudėtinės dalys

Šioje darbo dalyje mes analizuosime vieną iš fondo dalių – orientavimo. Kitą garantijų dalį analizuosime kitame skyriuje.

ES struktūrinių fondų lėšų efektyviam naudojimui buvo parengtas ir su Europos Komisija suderintas Lietuvos 2004 – 2006 metų bendrojo programavimo dokumentas (toliau – BPD). Europos Komisija 2004 m. birželio 18 d. oficialiai patvirtino BPD, kuriame nustatyta šalies plėtros strategija, ES struktūrinės paramos investavimo kryptys ir priemonės, paramos finansavimas.

Bendras programavimo dokumentas yra bendras šaliai skiriamų ES struktūrinių fondų investicijų planavimo dokumentas, nustatantis atitinkamą plėtros strategiją, ES struktūrinės paramos investavimo kryptis bei priemones. Pagrindinis BPD keliamas plėtros tikslas – sustiprinti prielaidas ilgalaikiam šalies ūkio konkurencingumo augimui ir sparčiai žiniomis grindžiamo ūkio plėtrai, išreikštai visų pirma realaus BVP ir užimtumo augimu bei vedančiai prie didėjančios gerovės ir aukštesnių gyvenimo standartų visoje šalyje.

Lietuvai, tapusiai Europos Sąjungos (ES) nare, atsivėrė realios galimybės pasinaudoti ES struktūrinių fondų parama kaimo plėtrai bei žuvininkystei ir taip kartu su visomis ES valstybėmis narėmis siekti vieno svarbiausių ES tikslų – ekonominės ir socialinės sanglaudos. ES struktūrinių fondų parama Lietuvai šiuo metu skiriama pagal Lietuvos 2004–2006 metų bendrąjį programavimo dokumentą (BPD). Kaimo plėtrai ir Žuvininkystei BPD išdėstytoje strategijoje yra skirtas 4 prioritetas, pagal kurį 2004–2006 metais numatyta skirti apie 660 mln. litų iš Europos Žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo Orientavimo dalies, Žuvininkystės orientavimo finansinės priemonės bei Lietuvos Respublikos lėšų.

ES struktūrinių fondų parama Žemės ūkiui ir Žuvininkystei padės pagerinti ūkių struktūrą, pajvairinti Žemės ūkio veiklą, modernizuoti įmones, laivyną, sudarys sąlygas privačių miškų kaimo vietovių prisitaikymui ir plėtrai. Pagal BPD iš ES struktūrinių fondų remiami struktūriniai Žemės ūkio sektoriaus pokyčiai, skatinama ES kokybės standartus atitinkanti gamyba ir ūkininkavimo metodai, padėsiantys Lietuvos Žemės ūkio produkcijai konkuruoti ES. ES struktūrinių fondų parama gali pasinaudoti Žemės ūkio bendrovės, kooperatinės bendrovės (kooperatyvai), ūkininkai, kaimo gyventojai, kaimo bendruomenės, valstybinės institucijos ir privačios įmonės, nevyriausybinių organizacijos, mokymo institucijos, žvejybos, akvakultūros, Žuvų perdirbimo įmonės, Žvejai, laivų savininkai ir kitos Žemės ūkio sektoriui priklausančios organizacijos. ES struktūrinių fondų lėšomis yra remiami Žemės ūkio sektoriaus projektai, kurie atitinka BPD nurodytus prioritetus, priemonės ir remtinas veiklos rūšis. Paraiškos gauti ES struktūrinių fondų paramą teikiamos Nacionalinei mokėjimo agentūrai prie Žemės ūkio ministerijos paskelbus kvietimą teikti paraiškas, laikantis jos nurodytų paraiškos pateikimo terminų ir sąlygų. Žemės ūkio ir Žuvininkystės sektorius ES struktūrinių fondų parama gali pasinaudoti pagal toliau apibūdintas BPD 4 prioriteto priemonės ir remtinas veiklos rūšis:

1. Investicijos į žemės ūkio valdas. Ši parama skirta paspartinti žemės ūkio valdų modernizavimą ir restruktūrizavimą, padidinti ūkininkaujančių pajamas iš žemės ūkio bei su juo susijusios veiklos, pagerinti gyvenimo, gamybos ir darbo sąlygas.

2. Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas. Šia priemone jaunieji ūkininkai (iki 40 metų amžiaus) skatinami užsiimti žemės ūkio veikla, modernizuoti savo žemės ūkio valdas ir stabilizuoti demografinę situaciją kaimo vietovėse.

3. Žemės ūkio produktų perdirbimo bei rinkodaros gerinimas. Paramos tikslas - racionalizuoti ir modernizuoti žemės ūkio produktų perdirbimą ir rinkodarą, padidinti pridėtinę jų vertę ir pagerinti konkurencingumą.

4. Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas. Paramos tikslas- racionalizuoti ir modernizuoti žemės ūkio produktų perdirbimą ir rinkodarą, padidinti pridėtinę jų vertę ir pagerinti konkurencingumą:

4.1. Veiklos sritis „Žemės ūkio vandentvarka“.

4.2. Žemės sklypų perskirstymas.

4.3. Veiklos sritis „Konsultavimo paslaugos ūkiams“.

4.4. Veiklos sritis „Žemės ūkio ir artimų ekonominės veiklos sektorių įvairinimas, siekiant įvairiapusio ekonominės veiklos pobūdžio ir alternatyvių pajamų šaltinių“

4.5. Kaimo turizmo ir amatų skatinimas.

5. Miškų ūkis. Tikslas – išsaugoti ir plėtoti miškų ekonomines, socialines ir ekologines funkcijas kaimo vietovėse, pagerinti privačių miškų valdų infrastruktūrą, didinti kaimo žmonių alternatyvios veiklos galimybes.

6. Leader + pobūdžio priemonė. Priemonės tikslas – skatinti kaimo plėtrą ugdant ir stiprinant vietos gyventojų gebėjimą dirbti kartu ir įgyvendinti prioritetinius poreikius, pasinaudoti galimybe plėtoti vietos iniciatyvas ir įgyti patirties bei žinių.

7. Mokymas. Šia priemone siekiama užtikrinti dirbančių žemės ūkyje bei kaimo gyventojų, kurių veikla susijusi su žemės, miškų ar alternatyviomis žemės ūkiui veiklomis, profesinę kvalifikaciją.

8. Veikla, susijusi su žvejybos laivynu. Pritaikyti žvejybos pajėgumą esamiems žuvų ištekliams, sukurti modernų, konkurencingą, rentabilėsnį žvejybos laivyną.

8.1. „Žvejybos laivų atidavimas į metalo laužą“.

8.2. „Žvejybos laivų modernizavimas“.

9. Vandens išteklių apsauga ir plėtra, akvakultūra, žvejybos uosto įrengimai, perdirbimas ir rinkodara bei žvejyba vidaus vandenyse. Sukurti palankias sąlygas žvejybinės veiklos plėtrai, užtikrinti vertingų žuvų išteklių plėtrą, plėtoti akvakultūrą didinant jos konkurencingumą, modernizuoti ir racionalizuoti žuvininkystės produktų perdirbimą ir rinkodarą, gerinti jų konkurencingumą ir padidinti pridėtinę vertę.

10. Kita veikla (susijusi su žuvininkyste). Sudaryti sąlygas bendram rinkos organizavimui, pagerinti priekrantės žvejybos sąlygas ir sušvelninti žvejybos veiklos nutraukimo socialinius padarinius [7].

Kadangi BPD yra suplanuotas 2004 – 2006 metams, paraiškų priėmimas, sutarčių pasirašymas ir paramos skyrimas pagal BPD IV prioriteto „Kaimo plėtra ir žuvininkystė“ tebevyksta iki šiol, galutinius statistinius duomenis surinkti ir apibendrinti nėra galimybės. Galime vadovautis

tik tarpiniais paramos administravimo duomenimis, parengtais pagal NMA „Projektų administravimo ir analizės skyriaus veiklos ataskaita už 2005 metus“ (8 lentelė). Tai leistų įvertinti BPD IV – ojo prioriteto esamą paramos administravimo eigą ir numatyti tolesnes jos tendencijas.

8 lentelė.

2005 m. gruodžio 31 d. BPD projektų būklė [35, p. 30]

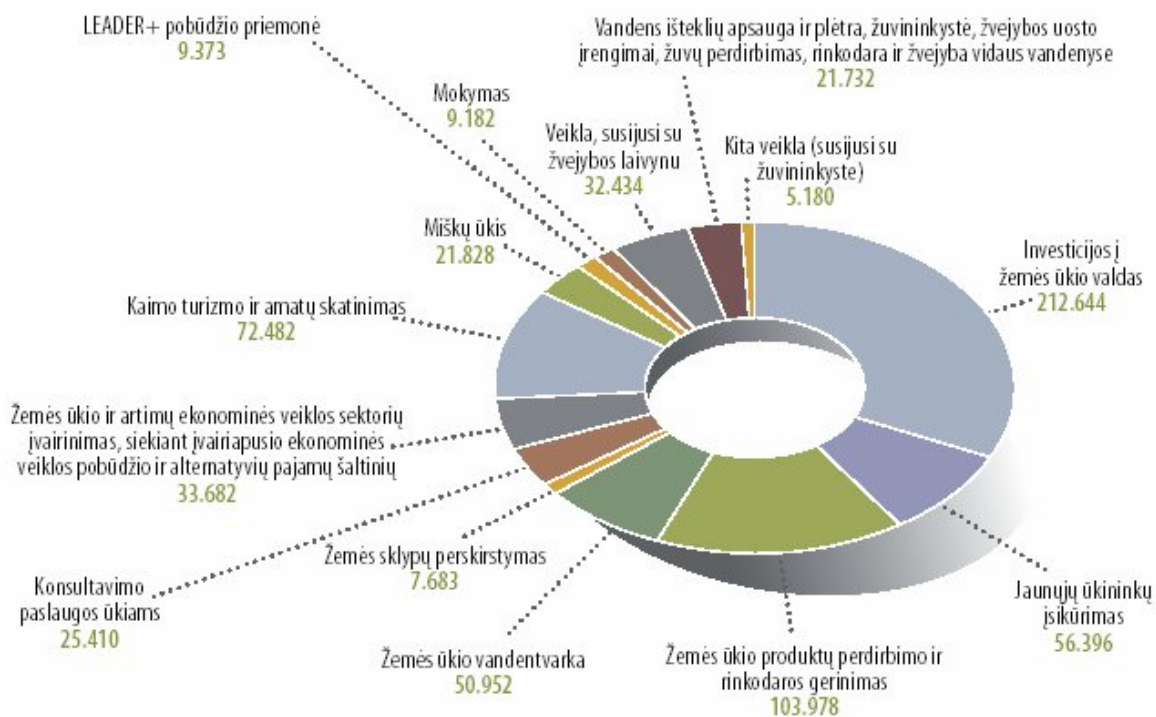
Eil. Nr.	Priemonė	Gauta paraiškų 2004–2005		Įvertinta paraiškų, vnt.	Atmesta paraiškų, vnt.	Pasirašyta sutarčių, vnt.	Pasirašytų sutarčių suma, mln. Lt
		vnt.	Prašoma suma, mln. Lt				
1.	Investicijos į žemės ūkio valdas	824	408.371	320	30	251	128.835
2.	Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas	753	62.441	581	45	332	27.097
3.	Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas	45	112.149	21	4	11	29.598
4.1.	Žemės ūkio vandentvarka	39	58.204	38	1	32	49.361
4.2.	Žemės sklypų perkirstymas	0	0	0	0	0	0
4.3.	Konsultavimo paslaugos ūkiams	24	37.209	24	4	6	6.280
4.4.	Žemės ūkio ir artimų ekonominės veiklos sektorių įvairinimas, siekiant įvairiapusio ekonominės veiklos pobūdžio ir alternatyvių pajamų šaltinių	34	29.447	10	5	2	1.189
4.5.	Kaimo turizmo ir amatų skatinimas	118	104.528	42	19	15	15.009
5.	Miškų ūkis	85	25.911	39	2	23	4.707
6.	LEADER+ pobūdžio priemonė	92	2.040	89	11	67	1.268
7.	Mokymas	99	8.513	99	44	19	885
8.	Veikla, susijusi su žvejybos laivynu	25	50.298	25	5	20	21.773
9.	Vandens išteklių apsauga ir plėtra, žuvininkystė, žvejybos uosto įrengimai, žuvų perdirbimas, rinkodara ir žvejyba vidaus vandenyse	9	14.396	6	2	3	1.358
10.	Kita veikla (susijusi su žuvininkyste)	56	1.840	56	8	41	1.163
Iš viso:		2.203	915.346	1.350	180	822	288.522

Vien 2005 m. Nacionaline mokėjimo agentūra pagal BPD priemones pasirašė beveik tiek pat sutarčių, kiek per trejus metus pagal SAPARD programą. Pagal BPD priemones 2005 m. buvo pasirašytos 822 paramos teikimo sutartys, kurių bendra paramos suma daugiau kaip 288 mln. lt. O per trejus metus pagal SAPARD programą NMA pasirašė 870 finansinės paramos sutarčių.

2.2.2. BPD programų panaudojimo efektyvumo vertinimas

Įgyvendinant BPD priemones siekiama sukurti į rinką orientuotą konkurencingą žemės ūkį, skatinti kaimo turizmo ir amatų veiklą, gerinti gyvenimo kokybę kaimo vietovėse, mažinti nedarbo

lygi, ugdyti kaimo gyventojų gebėjimus. Struktūrinių fondų parama teikiama kaip negražinama subsidija. Projektų finansavimas gali siekti nuo 45 iki 100 proc. tinkamų išlaidų.

2 pav. Paramos lėšų pagal priemones 2004–2006 m. (mln. Lt) [35, p. 26].

Investicijos į žemės ūkio valdas.

Bendra šalies gerėjanti ekonominė- socialinė situacija, išaugusi paklausa žemės ūkio produktams vidaus ir užsienio rinkose ir didėjanti konkurencija, didino poreikį modernizuoti gamybą, taikyti naujas technologijas, gaminti kokybiškus produktus. Didėjančios žemdirbių pajamos, ES struktūrinė parama ir pajamų palaikymo priemonės kartu su nacionaline parama, palankesnės skolinimosi sąlygos (Žemės ūkio paskolų garantijų fondas) didino galimybes pasinaudoti BPD priemonės „Investicijos į žemės ūkio valdas“ teikiama finansine parama įsigyjant žemės ūkio techniką, įrangą ir kt. Jaunų ūkininkų skaičiaus augimas, palankesnės sąlygos didinti ūkių valdas (suaktyvėjusi žemės rinka ir kt.), žemdirbių švietimas, mokymas ir konsultavimas didino šalies žemdirbių gebėjimus įsisavinti teikiamą paramą šiai priemonei.

Priemonės bendrasis tikslas – spartinti žemės ūkio valdų restruktūrizavimą, didinti pareiškėjų pajamas iš žemės ūkio ir su juo susijusios veiklos, gerinti gyvenimo, darbo ir gamybos sąlygas.

Siekiant šio tikslo 2005 metais buvo parengtos gairės pareiškėjams, 2005 metais teikiantiems projektus paramai gauti pagal Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumento (BPD) „Kaimo plėtros ir žuvininkystės“ prioriteto priemonę „Investicijos į žemės ūkio valdas“ bei kiti teisės aktai, organizuoti mokomieji/informaciniai seminarai, aktyviai bendradarbiaujama su kitomis valstybinėmis institucijomis (Lietuvos Respublikos finansų ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, kt.) ir socialiniais partneriais (Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmais, perdirbėjų asociacijomis), vykdančiais su priemonės sritimis susijusias nacionalines programas.

2005 m. įvyko antrasis paraiškų rinkimas pagal BPD priemonę „Investicijos į žemės ūkio valdas“, kuris per šį paraiškų rinkimo laikotarpį gauti 548 (2004 m.- 276) projektai, prašoma paramos suma siekia 262,5 mln. lt., t.y. 123 proc. visų priemonei 2004-2006 m. skirtų lėšų (2 pav.). Projektų atrankos komitete finansavimui atrinkta 254 projektų už 130,687 mln. lt. Pasirašytos 251 (6 priedas) paramos sutartys už 128,8 mln. lt, t.y. 61 proc. visų priemonei 2004-2006 m. skirtų lėšų.

Kvietimams teikti paraiškas 2005 metais buvo pasirinkta ribotos trukmės paramos skyrimo procedūra. Ribotos trukmės paraiškų surinkimo būdas buvo pasirinktas atsižvelgiant į SAPARD bei BPD 2004 m. įgyvendinimo patirtį, kuri parodė, jog nustatytas konkretus terminas (ne ištisinis, visus metus trunkantis paraiškų rinkimas) mobilizuoja pareiškėjus teikti paraiškas.

Kaip matome lentelėje iš viso buvo įgyvendinti 33 projektai, o sukurtų išlaikytų darbo vietų skaičius siekia 543, taip pat buvo sukurta 397 papildomos darbo vietos. Atsižvelgiant į tai, kad per 2005 metais trukusį paraiškų priėmimo laikotarpį buvo gauti 548 projektai, galima daryti išvadą, kad buvo įgyvendinta 6 proc. visų projektų, kas turėjo teigiamos įtakos žemės ūkio valdų restruktūrizavimui, ūkininkų pajamų padidėjimui iš žemės ūkio ir su juo susijusios veiklos, pagerėjusioms gyvenimo, darbo ir gamybos sąlygoms. Įvertinus pasirašytų paramos sutarčių pagal BPD priemonės „Investicijų į žemės ūkio valdas“ skaičių (251) bei jose numatytą rodiklių pasiekimą, taip pat į surinktų paraiškų skaičių (824), galima prognozuoti, kad šios veiklos srities rodikliai bus pasiekti ir viršyti.

Nors 2005m. prognozės nebuvo įvykdytos, panaudota tik du trečdaliai lėšų (9, 10, lentelės). Sudarant 2005 m. priemonės įgyvendinimo išlaidų prognozę, buvo atsižvelgiama į sudarytose Paramos sutartyse nurodytus duomenis (mokėjimo prašymų pateikimo datas ir konkrečius terminus paramos lėšoms išmokėti) Prognozės nebuvo įgyvendintos, kadangi atsirado nemažai projektų vykdytojų, kurie, nukeldami investicijų atlikimą, prašė nukelti paramos sutarties pasirašymo laiką, atidėti mokėjimo prašymų pateikimo terminą. Todėl mokėtinos sumos persikėlė

2006 metams. Minėti Paramos sutarčių sąlygų pakeitimai daromi dėl pagrįstų ir pateisinamų priežasčių, todėl Agentūra negalėjo numatyti koreguojamųjų veiksmų.

9 lentelė.

Visos Europos Komisijai nuo BPD įgyvendinimo pradžios deklaruotos BPD priemonės išlaidos (2004m išlaidų nebuvo).

Metai	Iš viso	Viešosios lėšos			
		iš viso	struktūrinio fondo lėšos	ES dalis (%)	nacionalinės lėšos
1	2=3+7+8	3=4+6	4	5	6
2005	22092 375,76	22 092 375,76	14 567 712.55	36.09	7 524 663.21

10 lentelė.

Prognozių ir faktinių mokėjimo duomenys

Metai	Planuota išmokėti lt.	Faktiškai išmokėta lt.	Skirtumas
2005	33 712 454	22 092 375,76	11 620 078,24

Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas.

Išaugusi paklausa žemės ūkio produktams vidaus ir užsienio rinkose, žemdirbio profesijos prestižo augimas, žemės ūkio veiklos modernizavimas ir didėjančios pajamos, ES didesnė struktūrinė parama jaunesiems ūkininkams ir pajamų palaikymo priemonės kartu su nacionaline parama, palankesnės skolinimosi sąlygos (Žemės ūkio paskolų garantijų fondas) žemdirbių švietimas, mokymas ir konsultavimas, darė žemės ūkio verslą patrauklesnį ir skatino jo imtis jaunos kaimo gyventojus.

Lietuvos kaimui, įsisavinant ES struktūrinę paramą ir žengiant link modernaus kaimo modelio, pastarasis tampa labiau patrauklus jaunimui. Šalies regioninė politika (parama mažiau palankioms ūkininkauti vietovėms, smulkiam ir vidutiniam verslui), siekianti tolygios kaimo vietovių plėtros, taip pat daro teigiamą poveikį jaunimui, gyvenančiam įvairiose šalies vietovėse, dalyvauti kaimo ekonominėse veiklose. Ugdomi kaimo lyderiai, skatinamas vietos gyventojų aktyvumas, verslumas ir naujų galimybių paieška.

Priemonės „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ bendrasis tikslas – skatinti jaunuosius ūkininkus užsiimti žemės ūkio veikla, padėti modernizuoti žemės ūkio ir kaimo valdas ir stabilizuoti demografinę situaciją kaimo vietovėse.

2005 m. įvyko vienas paraiškų rinkimas pagal BPD priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas. Per šį paraiškų rinkimo laikotarpį gautos 378 paraiškos, prašoma paramos suma siekia 31,6 mln. lt., pasirašytos 332 paramos (7 priedas) sutartys už 27,2 mln. lt., t.y. 48 proc. visų priemonei 2004-2006 m. skirtų lėšų.

Kvietimams teikti paraiškas 2005 metais buvo pasirinkta ribotos trukmės paramos skyrimo procedūra. Ribotos trukmės paraiškų surinkimo būdas buvo pasirinktas atsižvelgiant į SAPARD bei BPD 2004 m. įgyvendinimo patirtį, kuri parodė, jog nustatytas konkretus terminas (ne ištisinis, visus metus trunkantis paraiškų rinkimas) mobilizuoja pareiškėjus teikti paraiškas.

Lentelėje matosi, kad buvo įgyvendinti 120 projektai, o sukurtų išlaikytų darbo vietų skaičius siekia 119, taip pat buvo sukurta 98 papildomos darbo vietos. Atsižvelgiant į tai, kad per 2005 metais trukusį paraiškų priėmimo laikotarpį buvo gauti 378 projektai, galima daryti išvadą, kad buvo įgyvendinta 32 proc. visų projektų, kas turėjo teigiamos įtakos siekiant padėti modernizuoti žemės ūkio valdas ir neutralizuoti ūkininkų senėjimo demografiją daugelyje kaimo vietovių, skatinant jaunuosius ūkininkus imtis žemės ūkio veiklos.

Įvertinus pasirašytų paramos sutarčių pagal BPD priemonės „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ skaičių (332) bei jose numatytą rodiklių pasiekimą, taip pat į surinktų paraiškų skaičių (753), galima prognozuoti, kad šios veiklos srities rodikliai bus pasiekti ir viršyti.

Prognozės kaip ir „Investicijos į žemės ūkio valdas“ - nebuvo įgyvendintos, dėl tų pačių priežasčių (11, 12 lentelės).

11 lentelė.

Visos Europos Komisijai nuo BPD įgyvendinimo pradžios deklaruotos BPD priemonės išlaidos(2004m išlaidų nebuvo).

Metai	Iš viso	Viešosios lėšos			
		iš viso	struktūrinio fondo lėšos	ES dalis (%)	nacionalinės lėšos
1	2=3+7+8	3=4+6	4	5	6
2005	9 958 077.70	9 9958 077.70	7 468 558.28	75	2 489 519.42

12 lentelė.

Prognozių ir faktinių mokėjimo duomenys

Metai	Planuota išmokėti lt.	Faktiškai išmokėta lt.	Skirtumas
2005	16 441 505	9 958 078	6 483 427

Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas

Naujų technologijų paieška visose maisto pramonės sektoriuose išlieka pagrindiniu konkurencingumo veiksniu bei užtikrina efektyvų vietinės žaliavos perdirbimą bei pagamintos produkcijos eksportą ne tik į ES, bet ir į vis didėjančią Rytų rinką. BPD struktūrinių fondų parama, vienas iš būdų mažesnėmis sąnaudomis įgyvendinti šiuos planus. BPD Priedo bei Gairių žemės ūkio produktų perdirbėjams patvirtinimas nustatė aiškias sąlygas ir tvarką subjektams, siekiantiems gauti struktūrinės paramos, kurią panaudoję žemės ūkio produkcijos perdirbėjai įdiegs naujas technologijas, pagerins produktų paruošimą, pristatymą, kokybę, kontrolę, užtikrins sanitarijos ir higienos standartų laikymąsi, aplinkos apsaugą, kas užtikrins kokybiškos produkcijos vartotojams pateikimą.

Geresnės vietinės žaliavos perdirbimo galimybės, eksporto stabilumas ir kitos rinkos skatinimo priemonės sudarė sąlygas plėsti pirminės žemės ūkio gamybos mastus. Šiai plėtrai bus panaudoti darbo ir gamybos resursai mažiau palankiose žemėse bei regionuose. Pirmiausia mėsos pramonei aktuali mėsinės galvijininkystės plėtra, biodyzelino gamybai - energetinių augalų įsisavinimas, konservų įmonėms - vaisių ir uogų auginimas. Stambių prekinių ūkių kūrimasis turės įtakos gamybos didėjimui perdirbimo pramonėje. Kaimo gyventojų kokybės gerėjimas turi įtakos „Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimo“ priemonės įgyvendinimui. Priemonė turės teigiamą įtaką ir regioninei plėtrai. Atitinkamuose regionuose, turinčiuose žemės ūkio produktų gamybos tradicijas, koncentruosis pirminė gamyba ir ją atitinkantis perdirbimas.

Priemonės tikslas – modernizuoti ir racionalizuoti žemės ūkio produktų perdirbimą ir rinkodarą, pagerinti jų konkurencingumą ir padidinti pridėtinę vertę.

Siekiant šio tikslo 2005 metais buvo parengtos gairės pareiškėjams, 2005 metais teikiantiems projektus paramai gauti pagal Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumento (BPD) „Kaimo plėtros ir žuvininkystės“ prioriteto priemonę „Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas“ bei kiti teisės aktai, organizuoti mokomieji/informaciniai seminarai, aktyviai bendradarbiaujama su kitomis valstybinėmis institucijomis (Lietuvos Respublikos finansų ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, kt.) ir socialiniais partneriais (Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmais, perdirbėjų asociacijomis), vykdančiais su priemonės sritimis susijusias nacionalines programas.

2005 pagal priemonę „Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas“ buvo paskelbti du kvietimai teikti paraiškas. Jų metu buvo gauta 31 paraiška projektams finansuoti, kurių prašoma pramos suma sudarė 77,141 mln. Lt, t.y. apie 80 proc. visų 2004 - 2006 m. priemonei skirtų

lėšų. 2005 m. buvo įvertintos visos 2004 metais gautos paraiškos, taip pat įvertintos 8 paraiškos gautos 2005 m.

Per 2005 metus įvykusius Projektų atrankos komiteto posėdžius buvo atrinkta 12 paraiškų, kuriose patvirtinta 39,994 mln. Lt paramos suma. Buvo pasirašytos 11 paramos sutarčių, kurių bendra paramos suma sudaro 29 mln. 598 tūkst. Lt. 2005 m. pagal priemonę „Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas“ lėšos išmokėtos nebuvo, nes iki 2005 m. pabaigos nebuvo gautas nei vienas mokėjimo prašymas.

Šios krypties projektai yra investiciniai, susiję su statybomis, rekonstrukcija, kurių įgyvendinimas užtrunka, todėl iki 2005-12-31 įgyvendintų projektų dar nėra, todėl jokie rodikliai nepasiekti, tačiau įvertinant pasirašytų sutarčių skaičių (11), jose numatytą rodiklių pasiekimą, bei ypač surinktų paraiškų skaičių (45), galima prognozuoti, kad šios krypties rodikliai bus pasiekti.

Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas.

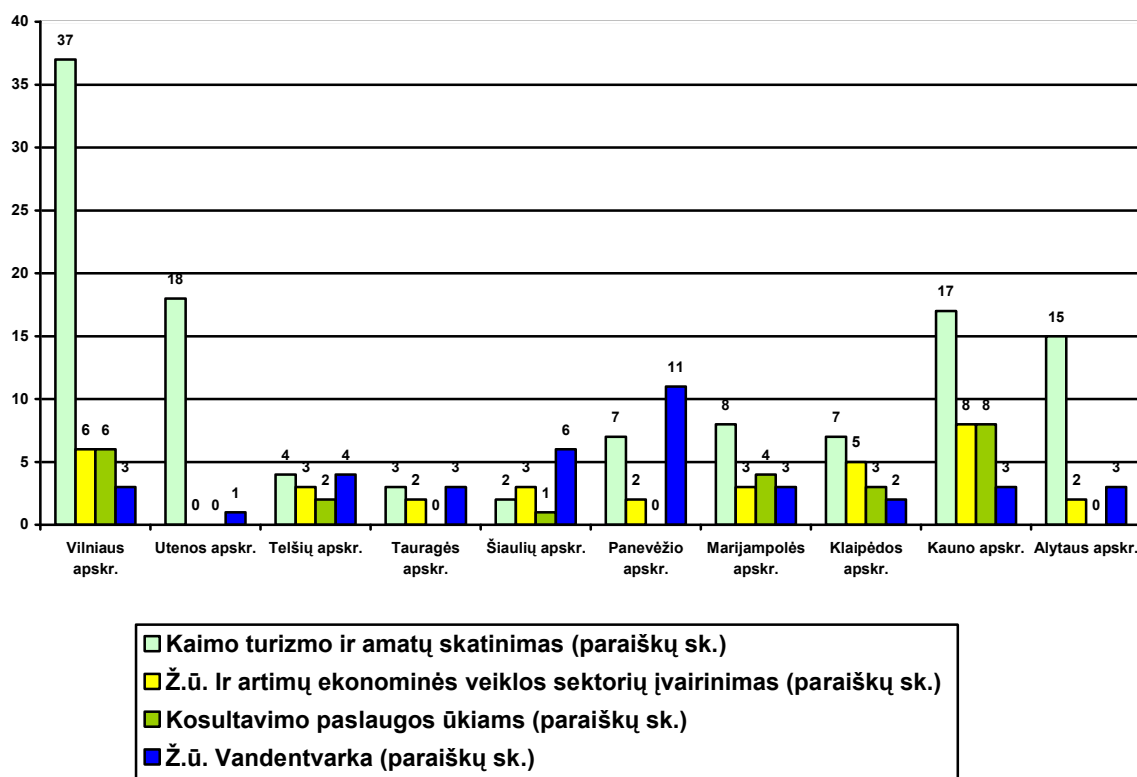
Didelis smulkių, nekonkurencingų ūkių skaičius, nepilnas ūkio narių užimtumas ir nepakankamos pajamos iš žemės ūkio veiklos, kita vertus, augantis šalies gyvenimo lygis ir didėjanti kitų paslaugų paklausa kaime, paklausa kaimo turizmui, poilsiui, skatina kaimo gyventojus persiorientuoti nuo tradicinės žemės ūkio veiklos ir imtis plėtoti netradicines veiklas, ieškoti alternatyvių pajamų šaltinių. Parama alternatyvių žemės ūkiui veiklų plėtotei ypatingai aktuali mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse, kurios Lietuvoje užima 1466983 ha, t.y. 43,5 proc. visų žemės ūkio naudmenų.

Įgyvendinus veiklos srities „Žemės ūkio vandentvarka“ projektus, bus sudarytos sąlygos konsoliduoti žemes 153 tūkst. ha plote, su pagerinta kaimo vandentvarka.

Žemdirbių švietimas - teikiamos konsultacijos, mokymai - ugdo kaimo gyventojų verslumą, informuotumą apie ES struktūrinių fondų teikiamą paramą, didina jų gebėjimus įsisavinti teikiamą paramą. Išaugusios galimybės pasinaudoti ES struktūrinių fondų parama, išplėtos kredito garantijų institucijų paslaugos sudaro palankias sąlygas įsisavinti teikiamą paramą pagal priemonę „Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas“.

Nevienodos gamtinės ir kitos sąlygos atskirose šalies vietovėse lemia skirtingas pajamas, gaunamas iš tradicinės žemės ūkio veiklos. Tų vietovių, kuriose pajamos iš žemės ūkio veiklos yra menkos, gyventojai itin aktyviai naudojami parama ūkinės veiklos įvairinimui, ypač – kaimo turizmui, todėl pareiškėjų koncentracija tam tikruose regionuose šiuo atveju yra tikslinga (3 pav.). Antra vertus, skirtingas pateiktų ir patvirtintų paraiškų skaičius pagal atskiras apskritis rodo nevienodą regioninį ūkio subjektų finansinį pajėgumą. Išskirtinį kaimo gyventojų aktyvumą

investuoti į kaimo turizmą (lyginant su kitomis priemonėmis remiamomis veiklomis) lemia neabejotina kaimo turizmo verslo sėkmė ir perspektyva rinkoje, todėl šiai veiklai skirtos lėšos gerai įsisavintos. Nevisišką lėšų panaudojimą mažiau populiarioms veikloms įtakoja kaime vykstantys demografijos ir migracijos pokyčiai: jaunimo išvykimas dirbti į užsienį, sparčiai vykstantis senėjimas kaime, kvalifikuotų darbuotojų kaimo versle stygius.

3 pav. Paraiškose, pateiktose nuo BPD įgyvendinimo pradžios iki 2005-12-31 pagal BPD priemonės „Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas“ veiklos sritis prašomos paramos regioninis pasiskirstymas, vnt.

Pagrindinis šios priemonės tikslas – sukurti tinkamas sąlygas dirbti ir gyventi kaime. Šios priemonės veiklos srities „Žemės sklypų perskirstymas“ tikslas – kompleksiskai pertvarkyti žemės sklypus, kuomet keičiamos jų ribos ir vieta pagal tam tikros teritorijos žemėvaldos projektą; veiklos srities „Žemės ūkio vandentvarka“ tikslas – pagerinti melioracijos sistemos, kaimo gyvenviečių ir laukų bendro naudojimo sausavimo sistemų vandens nuleidimo požeminiais ir atvirais kolektoriais tinklo ir jame esančių hidrotechninių statinių techninę būklę, gerinti aplinkos ekologines savybes; taip pat išsaugoti ir plėtoti žemės ūkio vandens išteklių ekologinę vertę; veiklos srities „Konsultavimo paslaugos ūkiams“ tikslas – konsultuojant ūkininkus, kaimo gyventojus bei juridinius asmenis didinti jų gebėjimus pasinaudoti ES struktūrinių fondų parama žemės ūkiui ir

kaimo plėtrai, gerinti aplinkos sąlygas; veiklos srities „Žemės ūkio ir artimų ekonominės veiklos sektorių įvairinimas, siekiant įvairiapusio ekonominės veiklos pobūdžio ir alternatyvių pajamų šaltinių“ tikslas – didinti kaimo gyventojų užimtumo ir pajamų lygį, skatinant žemės ūkio ir jam artimos veiklos įvairinimą kaimo vietovėse; veiklos srities „Kaimo turizmo ir amatų skatinimas“ tikslas – didinti kaimo gyventojų užimtumą ir pajamas, skatinant turizmo, tradicinių ir netradicinių amatų plėtrą kaimo vietovėse.

Siekiant šio tikslo 2005 metais buvo parengtos gairės pareiškėjams, 2005 metais teikiantiems projektus paramai gauti pagal Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumento (BPD) „Kaimo plėtros ir žuvininkystės“ prioriteto priemonę „Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas“ bei kiti teisės aktai, organizuoti mokomieji/informaciniai seminarai, aktyviai bendradarbiaujama su kitomis valstybinėmis institucijomis (Lietuvos Respublikos finansų ministerija, Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, kt.) ir socialiniais partneriais (Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmais, perdirbėjų asociacijomis), vykdančiais su priemonės sritimis susijusias nacionalines programas.

Kvietimams teikti paraiškas 2005 metais buvo pasirinkta ribotos trukmės paramos skyrimo procedūra. Ribotos trukmės paraiškų surinkimo būdas buvo pasirinktas atsižvelgiant į SAPARD bei 2004 m. BPD įgyvendinimo patirtį, kuri parodė, jog nustatytas konkretus terminas (ne ištisinis, visus metus trunkantis paraiškų rinkimas) mobilizuoja pareiškėjus teikti paraiškas.

Pagal veiklos sritį „Žemės ūkio vandentvarka“ 2005 m. paskeltas antrasis kvietimas teikti paraiškas, kurio metu užregistruotos 29 paraiškos už 44,213 mln. Lt. Pasirašytos 23 paramos sutartys už 35,572 mln. Lt.

Pagal veiklos sritį „Konsultavimo paslaugos ūkiams“ 2005 m. paskeltas antrasis kvietimas teikti paraiškas, kurio metu užregistruota 12 paraiškų už 20,713 mln. Lt. Pasirašytos 4 paramos sutartys už 1,598 mln. Lt.

Pagal veiklos sritį „Žemės ūkio ir artimų ekonominės veiklos sektorių įvairinimas, siekiant įvairiapusio ekonominės veiklos pobūdžio ir alternatyvių pajamų šaltinių“ 2005 m. paskelti antrasis ir trečiasis kvietimai teikti paraiškas, kurių metu užregistruotos 26 paraiškos už 22,651 mln. Lt. Pasirašytos 3 paramos sutartys už 2,5 mln. Lt.

Pagal veiklos sritį „Kaimo turizmo ir amatų skatinimas“ 2005 m. paskelti antrasis ir trečiasis kvietimai teikti paraiškas, kurių metu užregistruota 91 paraiška už 80,299 mln. Lt. Pasirašytos 16 paramos sutartys už 16,2 mln. Lt.

Pagal veiklos sritį „Žemės sklypų perskirstymas“ paraiškų nepateikta.

Viso pagal priemonę „Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas“ 2005 metais pateiktos 158 paraiškos pagal kurias prašomos paramos suma 167,875 mln. Lt (tai sudaro 89 proc. priemonei 2004-2006 m. skirtų lėšų). Projektų atrankos komitete finansavimui atrinkta 70 projektų už 85,828 mln. Lt. Pasirašytos 46 paramos sutartys už 55,87 mln. Lt. – 29,3 proc. priemonei 2004-2006 m. skirtų lėšų.

Šios priemonės įgyvendintų projektų dar nėra. Įvertinant surinktų paraiškų skaičių pagal veiklos sritį „Kaimo turizmo amatų skatinimas“ (pateikta 118 projektų), jose numatytą daugumos rodiklių pasiekimą bei pasirašytų sutarčių skaičių galima prognozuoti, kad šios priemonės rodikliai bus pasiekti. Atsižvelgiant į pateiktų projektų skaičių pagal veiklos sritis „Žemės ūkio ir artimų ekonominės veiklos sektorių įvairinimas, siekiant įvairiapusio ekonominės veiklos pobūdžio ir alternatyvių pajamų šaltinių“ (pateikti 34 projektai), „Konsultavimo paslaugos ūkiams“ (pateikti 24 projektai), „Žemės ūkio vandentvarka“ (pateikti 39 projektai), „Žemės sklypų perskirstymas“ (dar nėra pateikta projektų), kai kurie rodikliai gali būti nepasiekti.

Miškų ūkis.

Gerėjanti ekonominė ir socialinė šalies situacija, augančios gyventojų pajamos ir palanki investicinė aplinka sudarė prielaidas dideliame privačių miškų savininkų, kooperatyvų bei valstybinių miškų valdytojų aktyvumui teikiant paraiškas pagal visas priemonės „Miškų ūkis“ veiklas. Palankios sąlygos priemonės įgyvendinimui formavosi ir dėl medienos žaliavos augančio poreikio bei miško, kaip rekreacinės vietovės vertės, nes 2005 metais Lietuvoje sparčiai populiarėjo kaimo turizmas.

Šalyje didėja medienos kuro poreikis, todėl artimoje ateityje gali susidaryti žaliavinės medienos trūkumas. Energetikos sektoriuje naudojama mediena yra paklausi ir medienos plokščių pramonėje, kuri pastaruoju metu taip pat itin sparčiai vystosi. Dėl tokio intensyvaus malkinės ir plokščių medienos paklausos augimo kai kuriuose šalies regionuose jau juntamas šios medienos stygius. Investicijos didins miškų ūkio komercinės plėtros galimybes tuose regionuose, kuriuose miškai užima didesnę dalį vietovės, o pajamos iš tradicinio ūkininkavimo yra mažos. Vietovėse, kuriose yra mažesnės galimybės efektyviai dirbti ir gauti pakankamas pajamas iš žemės ūkio veiklos, skatinama pasinaudoti priemone „Miškų ūkis“ teikiama parama ir prisidėti prie atitinkamų vietovių socialinių ekonominių klausimų sprendimo.

Bendros ekonominės ir socialinės situacijos gerėjimas šalyje ir kaimo vietovėse sudarė palankias prielaidas įgyvendinti tam tikroms priemonėms, kurių tarpusavio suderinamumas ir suderinamumas su BPD 4.5 priemone „Miškų ūkis“ yra svarbi pastarosios priemonės sėkmingo

įgyvendinimo sąlyga. Ši priemonė yra glaudžiai susijusi su BPD priemone „Investicijos į žemės ūkio valdas“, „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“, nes dalis žemės ūkio veikloje užimtų darbuotojų yra privačių miškų savininkai, todėl parama jiems užtikrina alternatyvios veiklos galimybes ir papildomas pajamas. Šios priemonės įgyvendinimo sėkmė sietina su BPD 4.7 priemone „Mokymas“, numatančia ir miškų savininkų mokymo galimybes. Iš kitų paramos šaltinių finansuojamą priemonę, kaip svarbią suderinamumo vertinimo prasme būtina paminėti Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano (KPP) priemonę „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, nes abiem priemonėm siekiama subalansuotos miškotvarkos plėtros, kraštovaizdžio išsaugojimo, alternatyvios veiklos. Šioje priemonėje kaimo gyventojų aktyvumas nebuvo toks kaip planuota (8 priedas). Tačiau tai iš dalies lėmė ne šalies ūkio tendencijos, o didelis KPP priemonių pasirinkimas su skirtingomis paramos galimybėmis.

Pagrindinis šios priemonės tikslas yra išsaugoti ir plėtoti miškų ekonomines, ekologines ir socialines funkcijas kaimo vietovėse. Taip pat siekiama pagerinti privačių miško valdų infrastruktūrą, didinti jų produktyvumą, galimybes kaimo gyventojams verstis alternatyvia veikla, pagerinti aplinkos kokybę, biologinę įvairovę ir kraštovaizdžio stabilumą.

Konkretūs uždaviniai, kurių siekiama pagal šią priemonę, yra: užtikrinti tvarų ir subalansuotą miškų tvarkymą ir miškų ūkio plėtrą; išsaugoti ir pagerinti miško išteklius; padidinti miškingų vietovių plotus.

Pagal priemonę „Miškų ūkis“ gauta 61 paraiška, 20,926 mln. Lt sumai. Prašoma paramos suma pagal priemonę sudaro 118 proc. lyginant su priemonei skirtomis lėšomis. Pasirašytos 23 paramos sutartys (paraiškos surinktos 2004 m.) už 4,707 mln. Lt.

Šios priemonės įgyvendintų projektų dar nėra, tačiau įvertinant surinktų paraiškų skaičių, jose numatytą rodiklių pasiekimą bei pasirašytų sutarčių skaičių galima prognozuoti, kad šios priemonės rodikliai bus pasiekti.

Šioje kryptyje planuotų rodiklių pasiekimas yra nepakankamas. Paremtų projektų skaičiaus rodiklis 2005 m. pasiektas tik 4 proc., įgyvendinus projektus, dėl kurių pasirašytos sutartys bus pasiekta 23 proc. o įvertinus visas surinktas paraiškas (85) - šis rodiklis neviršys 30 proc. Apželdinto ploto rodiklio tokį žemą pasiekimą galima paaiškinti tuo, kad kol kas sutartys buvo pasirašomos dėl stichinių nelaimių ir gaisrų paveiktų miškų atkūrimo veiklos, kurioje nenumatomas apželdinimas mišku. Tuo tarpu išlaikytų sukurtų darbo vietų rodiklis jau šiuo metu yra viršytas ir siekia 359 proc. – daugiausia dėl to, kad dauguma pareiškėjų, su kuriais buvo sudarytos sutartys yra miškų urėdijos, ir jose dirba daug darbuotojų.

Leader + pobūdžio priemonė

Sparti Lietuvos ūkio plėtra, BPD įgyvendinimas, augančios galimybės paskatino kaimo lyderių ugdymą, verslumą ir naujų galimybių, inovacijų paiešką, kaimo vietovių konkurencingumo didinimą, atotrūkio tarp miesto ir kaimo mažinimą. ES paramos teikiamos galimybės teigiamai lėmė kaimo gyventojų aktyvumą, paskatino jų būrimąsi į kaimo bendruomenes, vietos veiklos grupes.

Vietos veiklos grupių, kaimo bendruomenių aktyvumas, dalyvavimas bendruomeniniame gyvenime, pastangos pasinaudoti teikiamomis galimybėmis, efektyvus „iš apačios į viršų“ principo įgyvendinimas – sąlygos, užtikrinančios sėkmingą BPD priemonės „Leader+ pobūdžio priemonė“ įgyvendinimą. Visos šios priemonės sėkmingą įgyvendinimą įtakojančios sąlygos yra efektyviai įgyvendinamos Lietuvoje.

BPD priemonė „Leader+ pobūdžio priemonė“ daro poveikį viso BPD įgyvendinimui: stiprinami kaimo žmonių gebėjimai geriau pasinaudoti BPD priemonių, kurios skirtos kaimo vietovių plėtrai ir finansuojamos iš ES struktūrinių fondų lėšų, teikiama parama, papildys kitas BPD priemones ir padės jas sėkmingai įgyvendinti.

BPD priemonės „Leader+ pobūdžio priemonė“ veiklos sritis „Bandomosios integruotos strategijos“ siejasi su BPD priemonės „Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas“ įgyvendinimu. Atsižvelgiant į bandomųjų integruotų strategijų temas, tikėtina, kad vietos projektai bus susiję su kaimo turizmo kūrimu, amatų plėtra kaime, kaimo gyventojų skatinimu panaudoti mokslines ir technines žinias bei naujas technologijas, gamtos ir kultūros išteklius.

Kaimo bendruomenės, vietos veiklos grupės vis aktyviau įsitraukia ir į kitų programų įgyvendinimą. Viena iš tokių programų yra Jungtinių Tautų vystymo programos Pasaulio aplinkos fondo Mažųjų projektų programa, remianti projektų įgyvendinimą aplinkosaugos (biologinės įvairovės, klimato kaitos, tarptautinių vandenių) srityje. Šia programa taip pat siekiama stiprinti bendruomenes ir kitas visuomenines organizacijas, skatinti bendradarbiavimą tarp jų, skleisti patirtį.

Pagrindinis šios priemonės tikslas – skatinti vietos plėtros veiklas ugdant vietos gyventojų gebėjimus dirbti kartu, teikti prioritetą poreikiams ir galimybėms, plėtoti vietines iniciatyvas ir suteikti patirtį bei žinias būtinas Europos Sąjungos Leader pobūdžio veikloms įgyvendinti. Šia priemone siekiama sukurti Leader metodiką įgyvendinant teritoriniu pagrindu parengtas integruotas kaimo plėtros strategijas.

2005 m. įvyko 2 paraiškų rinkimai pagal BPD priemonės „Leader+ pobūdžio priemonė“ veiklos sritį „Įgūdžių įgijimas“. 2004–2005 m. pagal šią veiklos sritį gautos 95 paraiškos, prašoma paramos suma siekia 2,2 mln. Lt., pasirašytos 67 paramos sutartys už 1,2 mln. Lt. Iš jų 27 paramos sutartys (už 0,3 mln. Lt) pasirašytos su vietos veiklos grupėmis pagal BPD priemonės „Leader+

pobūdžio priemonė“ veiklos srities „Ilgūdžių įgijimas“ sektorių „Techninė parama kaimo vietovių studijoms, jų vertinimui ir integruotų bandomųjų strategijų parengimui, atsižvelgiant į suinteresuotų gyventojų poreikius“.

Igyvendintų projektų pagal BPD priemonės „Leader+ pobūdžio priemonė“ veiklos sritį „Ilgūdžių įgijimas“ nėra, todėl jokie rodikliai nepasiekti, tačiau įvertinant pasirašytų paramos sutarčių skaičių (67), jose numatytą rodiklių pasiekimą, taip pat į surinktų paraiškų skaičių (95), galima prognozuoti, kad šios krypties rodikliai bus pasiekti ir kai kurie viršyti.

Mokymas.

Sparti Lietuvos ūkio plėtra, augančios investicijos į žemės ūkio ir miškų sektorius, didėjančios naujų technologijų įsisavinimo galimybės, pastoviai didina reikalavimus darbo išteklių kokybei. Augant ūkio subjektų investiciniam pajėgumui, didėja gamybos modernizavimo lygis, kuris lemia poreikį kelti žemės ūkio darbuotojų kvalifikaciją, atnaujinti ar įgyti naujas žinias. Didėja suaugusiųjų tęstinio mokymo svarba. Auganti žinių paklausa sudaro palankias sąlygas priemonės įgyvendinimui.

Lietuvoje sukurta žemdirbių ir kitų kaimo gyventojų tęstinio mokymo sistema, parengtos mokymo programos, vykdomi mokymai. Žemdirbių tęstinį profesinį mokymą vykdo žemdirbių tęstinio profesinio mokymo centrai bei kitos mokslo, mokymo bei konsultavimo institucijos, kurios tolygiai išsidėsčiusios po visą Lietuvą. Regioninis mokymo ir konsultavimo institucijų tinklas sudaro sąlygas BPD 4.7 priemonės „Mokymas“ projektus įgyvendinti tolygiai visoje Lietuvos teritorijoje.

Ši priemonė yra susijusi su BPD 4 prioriteto Kaimo plėtra ir žuvininkystė priemonėmis, visomis KPP ir Valstybės pagalbos priemonėmis, kadangi padeda ugdyti visų paramos gavėjų gebėjimus.

Auganti ekonomika, galimybė diegti pažangias technologijas, gerėjanti socialinė situacija kaime sukuria žinių ir inovacijų poreikį ir sudaro sąlygas sėkmingam BPD 4.7 priemonės „Mokymas“ įgyvendinimui. O šios priemonės sėkminga eiga yra kitų paramos priemonių sėkmingo įgyvendinimo sąlyga.

Pagrindinis šios priemonės tikslas - pakelti profesinę asmenų, kurie dirba žemės ūkio sektoriuje ir verčiasi susijusia su kaimo plėtros priemonėmis veikla, kvalifikaciją, suteikti jiems galimybę prisitaikyti prie naujų rinkos pokyčių, atitinkančių griežtus ES standartus aplinkos apsaugos, žmonių, augalų ir gyvūnų gerovės bei maisto sektoriuje.

Kvietimams teikti paraiškas 2005 metais buvo pasirinkta ribotos trukmės paramos skyrimo procedūra. Ribotos trukmės paraiškų surinkimo būdas buvo pasirinktas atsižvelgiant į SAPARD bei BPD 2004 m. įgyvendinimo patirtį, kuri parodė, jog nustatytas konkretus terminas (ne ištisinis, visus metus trunkantis paraiškų rinkimas) mobilizuoja pareiškėjus teikti paraiškas.

2005 m. paskelbtas antrasis kvietimas teikti paraiškas, kuris vyko nuo 2005-03-01 iki 2005-05-02, kurio metu užregistruotos 43 paraiškos už 4,744 mln. Lt. Projektų atrankos komitete finansavimui atrinkti 27 projektai už 2,541 mln. Lt (tai sudaro apie 28 proc. priemonei 2004-2006 m. skirtų lėšų). Pasirašytos 19 paramos sutarčių už 1,892 mln. Lt.

Per 2005 m. buvo įgyvendintas tik 1 šios krypties projektas, todėl dalyvių skaičiaus priemonės veiklose rodiklio pasiekimas yra nedidelis – 2,3 proc. (9 priedas). Tačiau įvertinant pasirašytų sutarčių skaičių (39), jose numatytą rodiklių pasiekimą, surinktų paraiškų skaičių (99) bei atsižvelgiant į tai, kad numatomą organizuoti dar vieną paraiškų surinkimo etapą, galima teigti, kad šios krypties rodikliai bus pasiekti ir viršyti.

Veikla, susijusi su žvejybos laivynu.

2005m. sumažinus Baltijos jūroje žvejojančių laivų skaičių, pasiektas geresnis žvejybos laivų ir atitinkamų žvejybos išteklių (t.y. menkių) balansas ir beveik pasiekti BPD priede užsibrėžti šios BPD priemonės veiklos srities „Žvejybos laivų atidavimas į metalo laužą“ rodikliai. Tačiau per 2005m. kitų žuvų rūšių (strimelių, bretlingių, lašių) kvotos ir toliau buvo pilnai nepanaudojamos, todėl 2006m. įgyvendinant šią priemonę dėmesys turės būti skiriamas veiklos sričiai „Žvejybos laivų modernizavimas“.

2005m. tiek Lietuvoje, tiek ir visoje ES ir toliau smarkiai kilo naftos produktų kainos. Nuo 2004m. žvejybos laivuose naudojamo kuro ir tepalų kainos padidėjo daugiau kaip 60 proc., tačiau didmeninės pagrindinių Lietuvos laivų žvejojamų žuvų kainos išliko nepakitusios. Dėl to sąnaudos kurui ir tepalams bendroje sugaunamų menkių (t.y. pagrindines pajamas Baltijos jūroje žvejojantiems laivams duodančių žuvų) savikainoje išaugo iki 40 proc. (kai 2003-2004 m. jos sudarė tik apie 25 proc.), o žvejoti mažiau paklausias žuvis (strimeles, bretlingius) tapo netgi nuostolinga. 2005 metais taip pat padidėjo žvejybos įmonių sąnaudos darbo užmokesčiui, visų pirma dėl minimalios mėnesinės algos padidinimo (2005m. balandžio 4 d. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 361) ir didėjančios kvalifikuotų asmenų emigracijos į kitas ES šalis bei dėl to didinamų atlyginimų darbuotojams, siekiant juos išlaikyti įmonėje. Dėl šių tendencijų mažėja žvejybos įmonių pajamos, konkurencingumas užsienio (ypač Rytų Europos) rinkose, mažėja galimybės investuoti į laivų modernizavimą, ir pats žvejybos verslas tampa vis mažiau rentabilus. Žvejybos įmonės ir laivų

savininkai neturi pakankamai nuosavų lėšų, būtinų įgyvendinant ES paramos lėšomis dalinai finansuojamus žvejybos laivų modernizavimo projektus, todėl kyla grėsmė, kad nepavyks įsisavinti visos numatytos skirti paramos.

Dėl situacijos žvejybos sektoriuje pasikeitimo šios priemonės suderinamumas su kitomis BPD priemonėmis ir ES struktūriniais fondais liko nepakitęs. Tačiau bendros naftos produktų kainų kilimo tendencijos gali lemti tai, kad vien laivų modernizavimas neleis pilnai pasiekti BPD užsibrėžto tikslo – padidinti žvejybos laivų efektyvumą ir pelningumą. Europos Komisija, atsižvelgdama į kuro kainų kilimo sukeltą krizę Europos žuvininkystės sektoriuje, 2005m. pradėjo svarstyti kitas galimas priemones šiai problemai spręsti, pvz., pasitelkiant papildomus paramos šaltinius (valstybės pagalbos lėšas), taip pat pasinaudojant galimybe išmokėti kompensacijas už laikiną žvejybinės veiklos nutraukimą (BPD 4.10 priemonė).

Pagrindinis šios priemonės tikslas – subalansuoti žvejybos pajėgumus, siekiant sukurti modernų, konkurencingą ir pelningesnį žvejybos laivyną. Konkretūs uždaviniai: suderinti žvejybos pajėgumus su žuvų ištekliais; optimizuoti Lietuvos žvejybos kvotų panaudojimą; pagerinti sanitarijos, higienos, saugumo laive ir navigacijos sąlygas; vengti nepageidaujamos žuvų priegaudos, laivuose naudojant selektyvesnes žvejybos technologijas ir metodus; pagerinti sugautos ir laivuose laikomos produkcijos kokybę.

2005 m. sausio mėnesį su 2004 m. pabaigoje atrinktų projektų vykdytojais buvo pasirašyta 20 paramos sutarčių (pagal jas skiriamos paramos bendra suma – 6,305 mln. eurų, iš jų ES lėšų – 4,729 mln. eurų). 2005 m. I pusmetį į metalo laužą buvo supjaustyta 20 Baltijos jūroje žvejojančių laivų, jų savininkams II-III ketvirtį buvo išmokėta 6,305 mln. eurų kompensacijų.

Pirmojo kvietimo teikti paraiškas metu paramai pagal veiklos sritį „Žvejybos laivų modernizavimas“ gauti buvo pateiktos 2 paraiškos, tačiau abi jos buvo atmestos vertinimo metu, todėl parama pagal šią veiklos sritį 2005 m. nebuvo skirta, ir BPD priede nustatyti tikslai nepasiekti. Tęsiant šios priemonės įgyvendinimą, 2005 m. gruodžio mėnesį buvo paskelbtas antrasis kvietimas teikti paraiškas paramai gauti pagal veiklos sritį „Žvejybos laivų modernizavimas“.

2005 m. sumažinus Baltijos jūroje žvejojančių laivų skaičių, pasiektas priemonės tikslas – žvejybos pajėgumai labiau suderinti su žuvų ištekliais, optimizuotas šių žuvų kvotų panaudojimas.

Dėl ilgai trunkančio kvietimų teikti paraiškas dokumentacijos derinimo su kitomis institucijomis 2005 m. planuoti kvietimai buvo paskelbti tik metų pabaigoje, dėl ko vėluoja visos priemonės įgyvendinimas. Taip pat dėl darbuotojų stygiaus ir didelio pateiktų projektų srauto ilgiau nei rekomenduoja Finansų ministerija truko pateiktų paraiškų vertinimas įgyvendinančioje

institucijoje. Šios problemos turi būti sprendžiamos stiprinant atitinkamų institucijų administracinius išteklius.

2005 m. 20 laivų, atiduotų į metalo laužą, savininkams buvo išmokėta 6,305 mln. eurų kompensacijų (arba apie 81 proc. visos 2004-2006 m. veiklos sričiai „Žvejojimo laivų atidavimas į metalo laužą“ numatytos skirti paramos sumos). Pasinaudojant šia parama, per 2005 metus Baltijos jūros žvejojimo laivyno pajėgumai buvo sumažinti 1581 GT (t.y. 79 proc. viso per 2004-2006 m. planuoto rodiklio) ir 3120 kW (t.y. 87 proc. viso per 2004-2006 m. planuoto rodiklio) (10 priedas). Taigi finansiniai šios BPD priemonės įgyvendinimo rodikliai iš esmės yra proporcingi pasiektiems fiziniams rodikliams. Tačiau reikia pažymėti, kad tai pasiekta įgyvendinant tik vieną iš dviejų šios priemonės veiklos sričių, todėl 2006 m. didesnis dėmesys turės būti skiriamas kitos veiklos srities – „Žvejojimo laivų modernizavimas“ – įgyvendinimui, kuriam neigiamos įtakos gali turėti anksčiau minėti aspektai.

Vandens išteklių apsauga ir plėtra, žuvininkystė, žvejojimo uosto įrengimai, žuvų perdirbimas, rinkodara ir žvejojimo vidaus vandenyse.

Nedidelis akvakultūros ir vidaus vandenų žvejojimo įmonių pelningumas dažniausiai lemia tai, kad jos negali sukaupti reikalaujamo 40 proc. privataus indėlio įgyvendinant ES lėšomis remiamus projektus, todėl išlieka pakankamai žemas pareiškėjų aktyvumas pasinaudojant ES paramos galimybėmis. Tačiau tikimasi, kad sėkmingai įgyvendinus pirmuosius akvakultūros įmonių modernizavimo projektus, bus sulaukta aktyvesnio kitų šio sektoriaus įmonių dalyvavimo teikiant paraiškas paramai gauti.

Siekiant įsteigti žuvų aukcioną ir nesulaukus privataus verslo iniciatyvos, šios veiklos ėmėsi valstybė, ir 2005 m. buvo pateikta paraiška paramai gauti. Tikimasi, kad patvirtinus ir įgyvendinus projektą žuvų aukcionas savo veiklą pradės 2006 m. IV ketvirtį.

Norint pasiekti BPD užsibrėžtų tikslų, 2006 m. numatoma paskirstyti likusias paramos lėšas pagal šios priemonės veiklos sritis „Gyvųjų vandens išteklių apsauga ir plėtra“, „Akvakultūra“, „Žuvų perdirbimas ir rinkodara“, „Žvejojimo vidaus vandenyse“.

Šios BPD priemonės įgyvendinimą 2005 m. veikė bendros šalies ūkio tendencijos – kylančios kuro ir kitų energetinių išteklių kainos, kvalifikuotų darbuotojų emigracija, atsivėrusios bendros ES rinkos teikiamos galimybės bei sustiprėjusi konkurencija.

Privačių pareiškėjų pasyvumas investuoti į žvejojimo uosto plėtros projektus sąlygojo tai, kad projektą, skirtą žuvų aukciono įsteigimui, ėmėsi įgyvendinti valstybė. Kadangi viešojo sektoriaus įgyvendinamam pagal veiklos sritį „Žvejojimo uosto įrenginių statyba, plėtra ir

modernizavimas“ projektui pagal Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2792/1999 taikytinos kitokios ES lėšų, nacionalinių lėšų ir privačių lėšų pasiskirstymo proporcijos, nei buvo numatytos BPD priede, todėl reikėjo atitinkamai pakeisti BPD priedą bei perskirstyti paramos lėšas tarp šios ir kitų BPD žuvininkystės priemonių. Paramos lėšų perskirstymo poreikį taip pat lėmė nepakankamas pareiškėjų aktyvumas teikiant paraiškas ir pagal kitas šios priemonės veiklos sritis. Tačiau šios priemonės suderinamumas su kitomis (ne žuvininkystės) BPD priemonėmis ir ES struktūriniais fondais bei kitais paramos šaltiniais per 2005 metus liko nepakitęs.

Šios priemonės tikslas – sukurti palankias sąlygas žvejybinės veiklos plėtrai, užtikrinti vertingų žuvų išteklių plėtrą, plėtoti akvakultūrą didinant jos konkurencingumą, modernizuoti ir racionalizuoti žuvininkystės produktų perdirbimą ir rinkodarą, gerinti jų konkurencingumą ir padidinti pridėtinę vertę.

2005m. parama buvo skirta 4 projektams, 2004m. vykusio kvietimo teikti paraiškas metu pateiktiems pagal priemonės veiklos sritį „Akvakultūra“. Bendra skirtos paramos suma - 0,472 mln. eurų (iš jų ES lėšų – 0,275 mln. eurų). Per 2005 metus buvo pasirašytos 3 paramos sutartys su paramos gavėjais (paramos suma – 0,393 mln. eurų), tačiau nei vieno iš šių projektų įgyvendinimas iki 2005 m. pabaigos nebuvo baigtas. Kitos 2004m. pateiktos paraiškos (pagal veiklos sritį „Gyvųjų vandens išteklių apsauga ir plėtra“ – 1 paraiška prašant 73,6 tūkst. eurų paramos; pagal veiklos sritį „Žvejyba vidaus vandenyse“ – 1 paraiška prašant 12 tūkst. eurų paramos) buvo atmestos vertinimo metu.

2005m. buvo paskelbti du kvietimai teikti paraiškas pagal veiklos sritį „Žvejybos uosto įrenginių statyba, plėtra ir modernizavimas“: pirmojo kvietimo metu buvo gauta viena paraiška (prašoma parama – 1,878 mln. eurų), kurią vėliau pareiškėjas atsiėmė; antrojo kvietimo metu taip pat pateikta viena paraiška, prašant 1,665 mln. eurų paramos.

2005 m. pabaigoje buvo paskelbti kvietimai teikti paraiškas pagal šios priemonės veiklos sritis „Gyvųjų vandens išteklių apsauga ir plėtra“, „Akvakultūra“, „Žuvų perdirbimas ir rinkodara“, „Žvejyba vidaus vandenyse“.

Kadangi pagal šią priemonę įgyvendintų projektų dar nėra, todėl per 2005 m. jokie BPD priemonės įgyvendinimo rodikliai nebuvo pasiekti. Rodiklių pasiekimą ateityje prognozuoti yra sunku, nes pagal daugumą veiklos sričių paraiškos teberenkamos. Vertinant prognozuojamus pasiekti rodiklius pagal jau pasirašytas 3 paramos sutartis (pagal kurias skirta 6 proc. visos šiai priemonei numatytos skirti paramos sumos) galima pastebėti, kad sėkmingai įgyvendinus šiuos projektus atitinkami rodikliai bus pasiekti nevienodu lygiu - 33 proc. (paramą gavusių žuvininkystės ir akvakultūros produktų perdirbimo ir rinkodaros modernizavimo projektų skaičius), 22 proc.

(bendros sukurtos/išlaikytos darbo vietos), 117,5 proc. (akvakultūros produkcijos padidėjimas) ir 8 proc. (sukurtų papildomų darbo vietų skaičius). Tikimasi, kad pasibaigus paraiškų rinkimui ir įgyvendinus atrinktus projektus, bus pasiekti ir kiti BPD priede nustatyti priemonės rodikliai.

Kita veikla (susijusi su žuvininkyste).

Siekiant sušvelninti socialinį-ekonominį žvejobos laivyno mažinimo poveikį žvejams, 2005 m. buvo paskelbtas kvietimas teikti paraiškas pagal šios priemonės veiklos sritį „Kompensacijos žvejams, netekusiems darbo žvejobos laive dėl jo atidavimo į metalo laužą“. Taip pat 2005 metais buvo skirta parama įsteigtų gamintojų organizacijų pirmųjų trejų metų veiklos išlaidoms iš dalies kompensuoti pagal priemonės veiklos sritį „Parama gamintojų organizacijų kūrimui, veiklai ir kokybės gerinimo planų įgyvendinimui“. Atsižvelgiant į prailginto menkių žvejobos draudimo galimas pasekmes žvejobos įmonėms, Lietuva kreipėsi į Europos Komisiją dėl leidimo taikyti kompensacijas pagal priemonės veiklos sritį „Kompensacijos už laikiną žvejobinės veiklos nutraukimą“. Gavus tokį leidimą, 2005m. IV ketvirtį buvo parengtos Gairės pareiškėjams ir paskelbtas kvietimas teikti paraiškas.

Šios priemonės tikslas – sudaryti sąlygas bendram rinkos organizavimui, pagerinti priekrantės žvejobos sąlygas ir sušvelninti žvejobinės veiklos nutraukimo socialinius padarinius.

2005 metais buvo skirta parama 2 projektams pagal veiklos sritį „Parama gamintojų organizacijų kūrimui, veiklai ir kokybės gerinimo planų įgyvendinimui“ (bendra skirtos paramos suma – 0,145 mln. eurų) bei kompensacijos 40 žvejų, netekusių darbo žvejobos laivuose dėl jų atidavimo į metalo laužą (0,197 mln. eurų). 2005 m. buvo paskelbtas kvietimas teikti paraiškas kompensacijoms gauti pagal veiklos sritį „Kompensacijos už laikiną žvejobinės veiklos nutraukimą“ gauti.

Kadangi pagal šią priemonę įgyvendintų projektų dar nėra, todėl per 2005 m. jokie BPD priemonės įgyvendinimo rodikliai nebuvo pasiekti. Rodiklių pasiekimą ateityje prognozuoti yra sunku, nes dalies veiklos sričių įgyvendinimas yra priklausomas nuo kitų BPD priemonių įgyvendinimo eigos („Kompensacijos žvejams, netekusiems darbo žvejobos laive dėl jo atidavimo į metalo laužą“) ar Europos Komisijos sprendimų („Kompensacijos už laikiną žvejobinės veiklos nutraukimą“). Vertinant prognozuojamus pasiekti rodiklius pagal jau pasirašytas 42 paramos sutartis (pagal kurias skirta 23 proc. visos šiai priemonei numatytos skirti paramos sumos) galima pastebėti, kad sėkmingai įgyvendinus šiuos projektus veiklos srities „Parama gamintojų organizacijų kūrimui, veiklai ir kokybės gerinimo planų įgyvendinimui“ rodikliai bus pasiekti ar net viršyti, o veiklos srities „Kompensacijos žvejams, netekusiems darbo žvejobos laive dėl jo atidavimo į metalo laužą“

rodikliai bus pasiekti tik apie 33 proc., kadangi pagal šią veiklos sritį 2006 m. planuojama skelbti antrąjį kvietimą teikti paraiškas, galima prognozuoti, kad šio rodiklio įgyvendinimo procentas bus didesnis.

2.3. Kaimo plėtros planas (KPP) 2004-2006 metai

2.3.1. KPP tikslas, programos ir priemonės

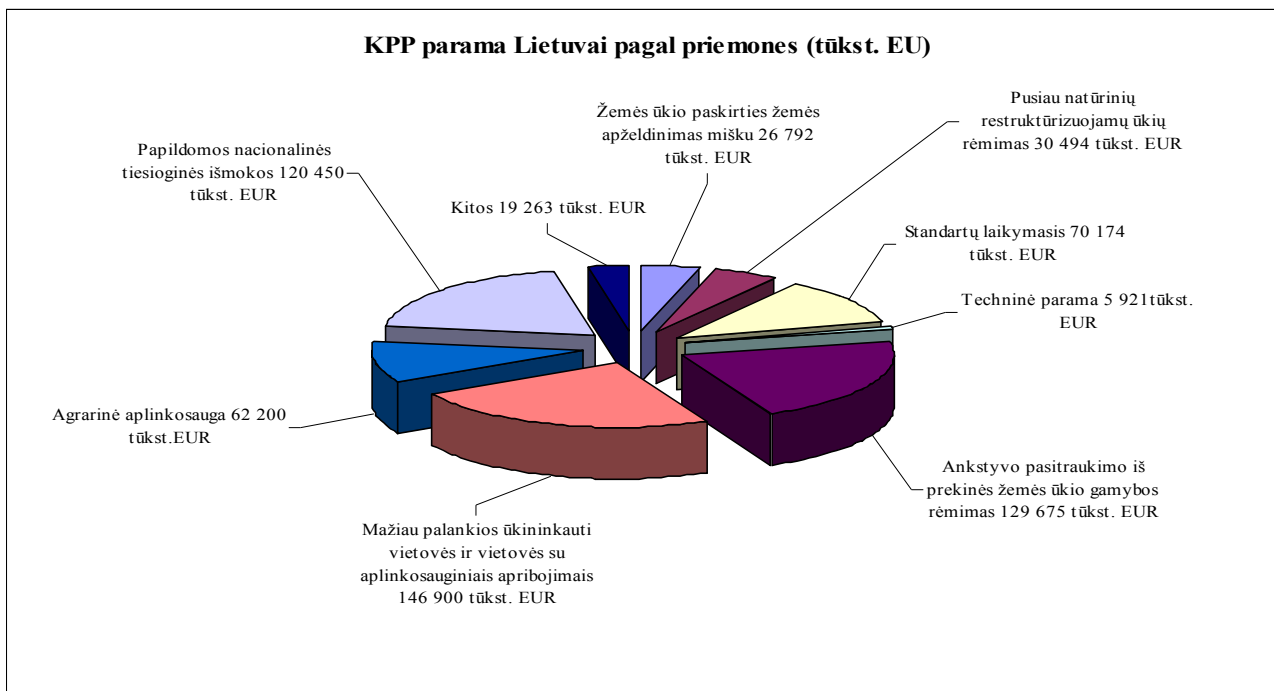
Kaimo plėtros planą (KPP) 2004–2006 m. parengė Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Šis dokumentas buvo parengtas vadovaujantis 2003 m. gruodžio 17 d. patvirtintomis Perėjimo nuo SAPARD prie kaimo plėtros programavimo dokumentų po įstojimo į ES gairėmis (2004–2006 m.), siekiant užtikrinti su SAPARD įgytos patirties tęstinumą ir kuo tolygesnį perėjimą prie naujų kaimo plėtros priemonių.

Kaimo plėtros planas yra parengtas Lietuvai ir apima visą jos teritoriją. KPP 2004–2006 m. buvo ruošiamas, remiantis visos šalies plėtros strategija, numatyta Lietuvos Bendrajame programavimo dokumente (BPD). Priemonės, pateikiamos šiame plane, papildo Lietuvos BPD priemones, susijusias su žemės ūkiu, kaimo plėtra ir miškininkyste. Siekiama, kad pasiūlyti veiksmai sietųsi tarpusavyje ir būtų pasiekti tvarūs kaimo plėtros rezultatai.

2004 metų balandžio mėn. pabaigoje žemės ūkio ministro įsakymu Nacionalinei mokėjimo agentūrai suteikta akreditacija administruoti EŽŪOGF Garantijų skyriaus priemones.

EŽŪOGF Garantijų skyriaus priemonės sudaro 91 proc. žemės ūkiui skiriamos paramos lėšų. Per jį finansuojamos rinkos reguliavimo priemonės (intervenciniai pirkimai, eksporto subsidijos), administruojamos kvotos ir mokamos tiesioginės išmokos. Garantijų skyrius finansuoja ir Kaimo plėtros plano priemones. Tai yra paprasta, neinvesticinė parama, kuri yra skiriama už tam tikromis sąlygomis vykdomą žemės ūkio veiklą.

2004 m. rugpjūtį NMA pradėjo paraiškų priėmimą pagal Kaimo plėtros 2004 – 2006 metų priemones, kurioms įgyvendinti trejiems metams skirta pinigų suma – 611, 875 mln. eurų, iš jų ES lėšos 489,50 mln. eurų. Atitinkamai 2004 metams skirta pinigų suma – 184 125 tūkst. eurų (kartu su tiesioginėmis išmokomis ir SAPARD perviršiu), iš jų ES lėšos – 147 300 tūkst. eurų, 2005 metams – 205 124 tūkst. eurų, iš jų ES lėšos – 164 100 tūkst. eurų (4 pav.).

4 pav. KPP finansinėje lentelėje nustatyta parama Lietuvai pagal priemones (tūkst. eurų)

KPP pateikiamos 2004–2006 m. numatytos septynios struktūrinės priemonės. Planas pagal savo finansinį ir politinį poveikį yra ne mažiau svarbus nei kitos struktūrinės priemonės, numatytos kaimo plėtrai ir žemės ūkiui. Iš septynių priemonių trys yra papildomos priemonės, pasiūlytos Europos Komisijos, siekiant spręsti specifinius naujų šalių narių poreikius. Lietuva priėmė sprendimą jas įgyvendinti 2004–2006 m.

KPP priemonės:

- ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos;
- mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais;
- agrarinė aplinkosauga;
- žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku;
- Rrestruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas;
- standartų laikymasis;
- techninė parama;
- papildomos nacionalinės tiesioginės išmokos.

Šios priemonės specialiai skirtos tam tikroms problemoms, nustatytoms 5.10 skyriuje, joms spręsti numatyti šie pasiūlymai:

- žemės ūkio struktūrų tobulinimas, pritraukiant jaunus žmones į ūkininkavimą;

- ūkininkų pajamų didinimas mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse, mokant ES metines finansinės paramos išmokas;
- aplinkosaugos gerinimas, vykdamant agrarinės aplinkosaugos programą;
- papildomų pajamų šaltinių ir užimtumo galimybių ūkininkams bei kaimo gyventojams suteikimas, vykdamant plačią, subalansuotą, valdomą apželdinimo miškais programą, suderintą su gamtos vertybių apsauga;
- finansinė parama ir pinigų srautų trūkumo sušvelninimas pusiau natūriniuose ūkiuose, gaminančiuose ir savo reikmėms, ir rinkai teikiant vienodo dydžio paramą, siekiant paversti juos ekonomiškai gyvybingais ūkiais;
- pagalba žemės ūkio gamintojams padengiant išlaidas, kurias jie turės patirti, užtikrinami gamybą ir gyvulininkystės sąlygas, atitinkančias ES reikalavimus [38].

Papildomos priemonės „Techninė parama“ tikslas – padidinti kaimo gyventojų informuotumą apie KPP teikiamas galimybes bei apie privalomus reikalavimus. Ši priemonė taip pat yra ypatingai svarbi kuriant ir didinant gebėjimus panaudoti esamas lėšas ir jas administruoti. Be to, ji labai prisidės užtikrinant glaudų Europos Komisijos ir kompetentingų nacionalinių institucijų, socialinių ir ekonominių partnerių bendradarbiavimą. Tikimasi, kad šiuo bendradarbiavimu ne tik bus užtikrintas KPP numatytų priemonių prieinamumas visuomenei, bet ir jų įgyvendinimo bei poveikio žemės ūkiui efektyvumo priežiūra.

Paraiškų pagal KPP priemones surinkimas.

Iki 2005-ųjų pabaigos buvo paskelbti trys paraiškų pagal KPP priemones priėmimo etapai: pirmasis – 2004 m., kiti du – 2005 m. Per dvejus metus iš viso buvo pateiktos 244 912 paraiškos paramai gauti (13 lentelė).

Per pirmąjį paraiškų surinkimo etapą 2004 m. buvo pateikta 121 713 paraiškų už 96 250 tūkst. eurų. Didžiausio susidomėjimo sulaukė priemonė „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“. Paraiškas pagal šią priemonę žemdirbiai teikė kartu su paraiškomis tiesioginėms išmokoms už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus gauti.

Per 2005 metus buvo pateiktos 123 199 paraiškos už 113 672 tūkst. eurų (be kasmetinių prašymų). Populiariausios priemonės buvo šios: „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ (110 155 paraiškų), „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“ (7 522 paraiškos), „Standartų laikymasis“ (2 393 paraiškos).

2004-2005 m. pateiktų paraiškų statistika

PRIEMONĖ	2004 m.			2005 m.		
	Skirta lėšų, tūkst. eurų	Pateikta paraišk ų, vnt.	Prašoma paramos suma, tūkst. eurų	Skirta lėšų, tūkst. eurų	Pateikta paraiškų, vnt.	Prašoma paramos suma, tūkst. eurų
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	30 125	6 509	15 176	45 500	7 522	14 771
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	47 000	111 177	57 561	48 000	110 155	55 027
Agrarinė aplinkosauga (2 kryptys iš keturių)	15 000	1 273	8 312	20 200	1 327	14 915
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	7 000	200	2 085	8965	483	753
Parama pusiau natūriniam restruktūrizuojamiems ūkiams	6 494	863	862	10 000	1 316	1 477
Standartų laikymasis	14 360	1 691	12 164	28 171	2 393	21 721
Techninė parama	1 800	0	0	2 000	3	5 007
Viso	121 779	121 713	96 250	162 836	123 199	113 672

Nagrinėjant KPP paraiškų regioninį pasiskirstymą, iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad parama pasiskirsto labai netolygiai, didžiausias paraiškų skaičius, taigi ir tenkanti paramos suma tenka Vilniaus, Utenos apskritims. Visų 2005 m. surinktų KPP paraiškų pasiskirstymo pagal apskritis netolygumą didžiaja dalimi nulemia vienintelės KPP priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ (MPŪT), kuri įgyvendinama ne visose Lietuvos kaimiškiose teritorijose, o tik pagal specialią metodiką išskirtose mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse, paraiškų skaičius. Taip pat pasiskirstymo netolygumus sąlygoja apskričių dydžiai, dirvožemio derlingumas, ūkių skaičius ir vidutinis ūkio dydis apskrityse. Nagrinėjant bendrą paraiškų pagal KPP priemones, išskyrus MPŪT, skaičių, matome, kad KPP paraiškų pasiskirstymas pagal apskritis yra pakankamai tolygus, todėl galime teigti, kad KPP sėkmingai įgyvendinamas visoje Lietuvos teritorijoje.

2.3.2. KPP priemonių įgyvendinimo masto vertinimas

Surinktų ir pagal KPP prognozuotų paraiškų skaičiaus palyginimas rodo, kad 2004-2005 metais paraiškų surinkta 26 procentais daugiau, negu planuota. Per 2005 metus buvo įvertintos visos 2004 m. gautos paraiškos, beveik pabaigtos įvertinti per 2005 m. pirmąjį etapą gautos paraiškos bei pradėtos vertinti per antrąjį etapą pateiktos paraiškos ir išmokėta 176,281 tūkst. eurų, t.y. 45 proc. 2004-2005 metams skirtų KPP lėšų (2005-12-31 duomenimis).

Beveik 95 proc. paraiškų, pateiktų paramai gauti pagal KPP priemones, buvo įvertintos teigiamai. Paraiškos atmetamos tik tada, kai pareiškėjas neatitinka keliamų reikalavimų. Tačiau ūkininkams neretai tenka tikslinti paraiškose pateiktus duomenis. Dauguma klaidų paprastai būna smulkios: nepateikta reikalingų dokumentų, klaidingai nurodyti banko sąskaitų numeriai ar kiti duomenys. Dokumentuose pasitaikantys netikslumai lėtina paraiškų vertinimą, o kartu ir paramos mokėjimą. Taisytinų paraiškų skaičius būna įvairus ir priklauso nuo priemonės. Daugiausia klaidų rasta pagal priemonę „Agrarinė aplinkosauga“ teiktose paraiškose – reikia tikslinti net apie 70 proc. paraiškų ir mokėjimo prašymų.

2004 m. paraiškų priėmimas baigėsi tik metų pabaigoje, todėl 2004 m. gruodžio mėnesį parama pradėta mokėti tik pagal vieną KPP priemonę – „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“. Iki metų pabaigos pagal šią priemonę buvo išmokėta 1 906 tūkst. eurų. Visų likusių 2004 m. teiktų paraiškų administravimas ir paramos mokėjimas vyko 2005-

aisiais, per kuriuos už 2004 m. teiktas paraiškas buvo išmokėta daugiau nei 90 467 tūkst. eurų paramos lėšų (11, 12 priedai).

2004-2005 metais pateiktų paraiškų finansavimo poreikis yra 73 proc. KPP numatytų lėšų. Atskirų priemonių įgyvendinimo mastas 2004-2005 metais labai nevienodas (13 priedas). Pagal lėšų poreikį 2004-2005 metais pateiktose paraiškose populiariausios buvo šios priemonės: „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais“, „Standartų laikymasis“, „Agrarinė aplinkosauga“ (14 lentelė).

14 lentelė

KPP priemonių tikslinių rodiklių įgyvendinimo mastas 2005 metais.

Priemonė		2004		2005	
		Progozuota	Faktas	Progozuota	Faktas
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	Paramos gavėjų skaičius:	9 500	6 509	19 500	14 031
	Perleistas plotas, ha	30 000	11 301	65 000	29 736
	Perleista pieno kvota, t	120 000	42 686	200 000	93 827
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	Paramos gavėjų skaičius:	60 000	111 177	65 000	110 155
	Plotas, už kurį suteikta parama, ha	606 900	951 975	714 000	991 203
Agrarinė aplinkosauga	Paramos gavėjų skaičius:	750	1 273	1 500	2 225
	Plotas, už kurį suteikta parama, ha	30 000	29 145	45 000	63 164
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	Paramos gavėjų skaičius:	700	200	1 500	527
	Plotas, už kurį suteikta parama, ha	3 000	837	7 000	2225
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	Paramos gavėjų skaičius:	6 500	863	10 000	2 179
Standartų laikymasis	Paramos gavėjų skaičius:	6 000	1 691	8 000	4 084

Labai vangiai KPP įgyvendinamas pagal priemones „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ bei „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“. Žemą priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ populiarumą sąlygojo galimybė greičiau gauti išmokas pagal kitas KPP priemones, o priemonės „Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas“ nepaklausumas apspręstas aukštais reikalavimais, susijusiais su veiklos planu, sklaidos trūkumais bei galimybe mažiems ūkiams pasitraukti iš žemės ūkio gamybos pagal priemonę „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“.

Lėšų poreikis pateiktose paraiškose pagal priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais“ žymiai viršijo KPP numatytas šiai priemonei lėšas. Todėl 2006 m., kai bus galutinai aiškūs paramos mastai pagal visas priemones, planuojama keisti KPP, perskirstant KPP numatytas lėšas.

2005 m. galutinai suderintas paramos administravimo mechanizmas, informacijos sklaida, įgūdžių įgijimas, techninės bazės tobulinimas įgalins 2006 m. dar sparčiau ir kokybiškiau administruoti KPP paramą bei užtikrins savalaikį paramos lėšų įsisavinimą.

Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos.

Šios KPP priemonės aktualumą lemia tai, kad nemaža dalis ūkininkaujančių mūsų šalyje yra vyresnio amžiaus žemdirbiai turintys smulkius ūkius, kurie ateityje negalėtų konkuruoti su didesniais, ES standartus atitinkančiais ūkiais. Todėl, naudodamiesi šia parama, žemdirbiai noriai perleidžia savo ūkius jaunesniems, taip sudarydami sąlygas ūkiams stambinti ir kartu užsitikrindami stabilias pajamas senatvėje.

Kadangi ši tęstinė priemonė (pasitraukimo išmoka mokama pareiškėjui 15 metų) įgyvendinama dar tik vienerius metus, šioje ataskaitoje nagrinėjama tik veiklos tikslų įgyvendinimo mastas.

Priemonės veiklos tikslai – tai tiesioginės priemonės pasekmės:

- 30 tūkst. ūkininkų gaus ankstyvo išėjimo į pensiją paramą;
- kiekvienas perleis vidutiniškai 3,5 ha žemės ir 8 t pieno kvotos.

75 proc. Paramos gavėjų sudarys smulkių pieno ūkių savininkai, galintys pasinaudoti ankstyvo pasitraukimo iš prekinės gamybos parama ir jau sulaukę įprasto pensinio amžiaus.

2005 m. buvo paskelbti du paraiškų rinkimo laikotarpiai: nuo balandžio 1 d. iki birželio 1 d. bei nuo rugsėjo 1 d. iki lapkričio 1 d. KPP 2004 metams prognozuota, jog bus surinkta 9 500 paraiškų, 2005 m. – dar 10 000 paraiškų. Pasibaigus 2005 metų paraiškų surinkimui per abu laikotarpius buvo gauta 7 520 paraiškų, viso per 2004-2005 metus 14 031 paraiškų, t.y. 72 proc.

planuoto paraiškų skaičiaus, prašoma paramos suma sudarė apie 29 947 tūkst.eurų) arba 39,6 proc. 2004-2005 metams KPP numatytų lėšų. Pagal šią priemonę 2005 metais buvo išmokėta 17 583 tūkst. eurų paramos, iš jų - 10 989 tūkst. eurų – parama pagal 2004 m. paraiškas. Žemiau pateiktas veiklos rodiklių įgyvendinimo lygis 2004-2005 metais (15 lentelė).

15 lentelė

KPP numatytų bei realiai per 2004-2005 metus pasiektų pagal priemonę, Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“ veiklos rodiklių palyginimas

	Pieno kvotos, t	Vidutinis perleidžiamos pieno kvotos dydis, t	Perleistas plotas, ha	Vidutinis perleistos valdos dydis, ha
KPP numatyti priemonių rodikliai (1)	200 000	8	65 000	3,5 (vidurkis pagal visus pareiškėjus)
Duomenys už 2004-2005 metus (paraiškose) (2)	93 827	7,31	29 736	2,12 (vidurkis pagal visus pareiškėjus)
Santykis (2) / (1)	47%	91,4 %	46 %	61%

Per 2005 metus atsisakyta 93 827 t pieno kvotų, šios pieno kvotos patenka į pieno kvotų rezervą ir yra perskirstomos kvotų pageidaujantiems ūkininkams. Pareiškėjų paramai pagal šią priemonę gauti aktyvumas - 72 proc. - yra pakankamas, nes stipriai veikia tokie faktoriai, kaip tikslinės grupės inertiškumas, jų darbo sąlygų keitimo ir svarbių sprendimų priėmimo proceso trukmė. Ši priemonė siejasi su sėkmingai įgyvendinama BPD priemone „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ (2004 -2005 metais – 753 paraiškos).

Vertinant KPP priemonės „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“ (toliau - APP) paraiškas dažniausiai buvo susiduriama su tokiomis problemomis:

- pareiškėjai paraiškoje nepažymėjo perleidėjo tipo, netiksliai nurodė perleidžiamus žemės plotus bei žemės sklypų unikalius ar kadastro numerius;
- pareiškėjai nepateikė reikalaujamų dokumentų prie paraiškos arba juose pateiktą informaciją reikėjo tikslinti.

Europos Komisijai išsiūsti šie pasiūlymai keisti KPP:

- kompensacijos už pieno kvotą skaičiavimo metodikos patikslinimas;
- pasiūlymas dėl paramos pagal šią priemonę paveldėjimo.

Taip pat šios priemonės administravimo metu buvo pakeistos administravimo taisyklės, numatant galimybę juridiniams asmenims perimti ūkį bei buvo sprendžiama problema dėl išmokos paveldėjimo paramos gavėjo mirties atveju.

Ši priemonė yra viena iš priežasčių, įtakančių ūkių stambėjimą: vidutinis ūkio dydis 2005 metais, palyginti su 2004 –aisiais, padidėjo beveik 5 proc. ir siekė 11,5 ha.

Iki 2004 m. pabaigos buvo patikrinta apie 1000 gautų paraiškų, išsiųsti užklausimai dėl duomenų tikslinimo ar papildomų dokumentų. Paraiškų vertinimas buvo baigtas ir parama pagal jas išmokėta 2005 metais.

Iki 2005 metų pabaigos buvo autorizuotos 3 658 2005 metais pateiktos paraiškos, išmokėta 6 594 tūkst. eurų paramos. Likusių paraiškų vertinimas, autorizavimas ir paramos mokėjimas tęsiamas 2006 metais.

Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais.

Beveik pusę žemės ūkio naudmenų ploto (43,5 proc.) sudaro mažiau palankios ūkininkauti vietovės. Dėl tos pačios priežasties įvairiuose Lietuvos regionuose augalininkystės ir gyvulininkystės ūkių gamybos apimtys bei ūkininkų pajamų lygis skiriasi tris ar net keturis kartus. Pavyzdžiui, grūdinių kultūrų derlingumas Zarasų rajono savivaldybėje siekia 1,48 t/ha, o Šakių rajono savivaldybėje – 3,73 t/ha. Todėl Kaimo plėtros 2004-2006 m. plano priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ (toliau – MPŪ) tikslas – užtikrinti subalansuotą žemės ūkio paskirties žemės naudojimą, siekiant išsaugoti gyvybingą kaimo bendruomenę, remti ūkininkavimą mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse ir išsaugoti kraštovaizdį, užtikrinti aplinkos gerinimą mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse, įgyvendinant geros ūkininkavimo praktikos taisykles, užtikrinti aplinkosaugos apribojimų vykdymą ir tinkamą ūkininkavimą vietovėse su aplinkosaugos apribojimais.

2004 metais buvo įgyvendinama tik priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ dalis, susijusi su parama ūkininkaujantiems mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse. 2005 metais startavo programos dalis, susijusi su parama ūkininkaujantiems „Natūra 2000“ teritorijose, skirtose paukščių apsaugai.

2005 metais paraiškų priėmimas vyko kovo 1 d. - birželio 15 d.,

Pareiškėjų skaičius beveik dvigubai viršijo KPP numatytą skaičių (2005 m. buvo prognozuojama 65 tūkst. pareiškėjų, paraiškų pateikta virš 110 tūkst.), viso 2004-2005 metais pateikta 221 332. paraiškų. Paraiška pagal šią priemonę buvo teikiama kartu su paraiška tiesioginėms išmokoms už žemės ūkio naudmenas ir pasėlių plotus 2005 m. gauti, deklaruojant

žemės ūkio naudmenas ir pasėlius. Pareiškėjų aktyvumą lėmė sėkminga, aktyvi ir įtaigi Žemės ūkio ministerijos vykdyta žemės savininkų agitacinė kampanija, kviečianti deklaruoti žemės ūkio naudmenas ir pasėlius.

Vertinant priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ paraiškas dažniausiai buvo aptinkamos tokios klaidos:

- paraiškose deklaruotas didesnis nei galimas plotas;
- apie 3 tūkstančius pareiškėjų nurodė neteisingus banko sąskaitų numerius;
- nepateikti reikalingi papildomi dokumentai prie paraiškos;
- paraiškose neteisingai nurodyti laukų blokų numeriai.

2005 metais buvo tikslintos priemonės administravimo taisyklės ir numatyta, kad pareiškėjas negali vienu metu gauti išmokas Natura 2000 vietovėse ir Agrarinės aplinkosaugos Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų įrengimo pievoje bei ariamoje žemėje ir apsaugos nuo erozijos programoje.

Priemonės „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ specialieji tikslai yra:

- siekti, kad 70 tūkst. ūkininkų mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse įgyvendintų Geros ūkininkavimo praktikos taisykles;
- remti ūkininkavimą MPŪV;
- remti ūkininkavimą vietovėse su aplinkosaugos apribojimais.

16 lentelė.

KPP 2005 metams numatytų bei realiai per 2005 metus pasiektų pagal priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“ rodiklių palyginimas

	Paramos gavėjų skaičius	Plotas, už kurį suteikta parama	Ūkininkų, įgyvendinančių Geros ūkininkavimo praktikos taisykles, skaičius
KPP numatyti priemonių rodikliai 2005 m.(1)	65 000	714 000	70 000
Duomenys už 2005 metus (paraiškose) (2)	110 155	991 204	110 155
Santykis proc. (2) / (1)	169	139	169

2005 m. priemonės programų specialieji tikslai visiškai įgyvendinti (išskyrus teritorijas, skirtas paukščių apsaugai (16 lentelė).

Lėšų poreikis pateiktose paraiškose pagal priemonę „ Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais“ žymiai viršijo KPP numatytas šiai priemonei lėšas. Todėl 2006 m., kai bus galutinai aiškus paramos mastai pagal visas priemones, planuojama keisti KPP, perskirstant KPP numatytas lėšas.

Agrarinė aplinkosauga.

Priemonės tikslas - aplinkos gerinimas (vandens kokybės, bioįvairovės, dirvožemio ir kraštovaizdžio; pusiau natūralių žemės ūkio buveinių išsaugojimas ir kitos svarbios ekologinės sritys) ir sveiko maisto gamyba; ūkininko pajamų šaltinių tolesnis numatymas, ūkininkaujant aplinkai palankiais metodais, kurie apima daugiau nei įprasta gera ūkininkavimo praktika; paviršinių ir gruntinių vandenų kokybės gerinimas; cheminių augalų apsaugos priemonių naudojimo mažinimas; geros kokybės žemės ūkio produktų gamyba, išlaikant sveiką aplinką ateities kartoms; tradicinio Lietuvos kaimo kraštovaizdžio atkūrimas arba išsaugojimas (pelkių (šlapžemių), pievų); geros kokybės ekologiškų žemės ūkio produktų gamybos didėjimas; kaimo gyventojų darbo ir gyvenimo sąlygų gerinimas; nykstančių vietinių veislių naminių gyvulių laikymas ir išsaugojimas; paramos gavėjų supratimo apie aplinką tausojančios ir ekologinės gamybos praktikos bei aplinkosaugos didinimas.

Agrarinės aplinkosaugos priemonę sudaro keturios programos:

- Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos;
- Kraštovaizdžio tvarkymo programa;
- Ekologinio ūkininkavimo programa;
- Retų veislių gyvulių ir paukščių programa.

Pareiškėjai, pageidaujantys dalyvauti priemonėje „Agrarinė aplinkosauga“ gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys, turintys nuosavybės teisę į žemę ar nuomojantys žemę ne mažiau kaip 5 metus; įregistravę žemės ūkio valdą Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo verslo registre.

Pareiškėjai, įsipareigoja ne trumpiau kaip penkerius metus tame pačiame plote laikytis priemonės nustatytų reikalavimų ir nemažinti paraiškoje numatyto bendro agrarinei aplinkosaugai skirto ploto; visoje valdoje laikytis geros ūkininkavimo praktikos reikalavimų; kasmet deklaruoti žemės ūkio naudmenas ir pasėlius.

Pareiškėjų žemės ūkio naudmenos ir pasėliai, kuriuose vykdomi agrarinės aplinkosaugos veiksmai, turi būti geros agrarinės būklės.

2005 metus buvo gautos 1 327 paraiškos, jų pasiskirstymas pagal programas pateiktas 17 lentelėje.

Didžiausią pareiškėjų dalį (77 proc.) bendrame pareiškėjų skaičiuje, kaip ir 2004 metais, sudaro pareiškėjai, dalyvaujantys Ekologinio ūkininkavimo programoje.

Dalyvaujantiems Ekologinėje programoje parama teikiama ekologinės gamybos ir pereinamojo į ekologinę gamybą laikotarpio ūkiams už sertifikuotą ir deklaruotą žemės plotą, naudojamą ekologiškų žemės ūkio produktų gamybai. Sertifikavimą Lietuvoje vykdo VšĮ „Ekoagros“.

17 lentelė

Paraiškų pagal priemonę „Agrarinė aplinkosauga“ pasiskirstymas pagal programas 2005 metais

Programa	Pareiškėjų skaičius	Plotas ha	Prašoma paramos suma tūkst. EUR
Ekologinio ūkininkavimo programa	1028	42 054	14 984
Kraštovaizdžio tvarkymo programa	115	1 033	127,7
Paviršiaus vandens apsaugos juostos	11	68	7 458
Retų gyvulių veislių programa	195	-	112,6
Kasmetiniai pareiškėjų prašymai pagal Ekologinio ūkininkavimo programą	698	-	5 579

Paraiškų vertinimo bei administravimo metu sutinkamos problemos:

- nesilaikoma paraiškų, mokėjimo prašymų pateikimo terminų;
- nepateikiami visi su paraiška privalomi pateikti dokumentai;
- pildant dokumentus nesivadovauja paraiškų, kasmetinių prašymų, mokėjimo prašymų pildymo instrukcijomis;
- pildant mokėjimo prašymus pareiškėjai neatsižvelgia į patikros vietoje rezultatus;
- stinga naujausios informacijos sklaidos ir kompetentingų konsultantų.

Dalyvauti retų veislių gyvulių ir paukščių programoje 2005 metais paraiškas pateikė 195 pareiškėjai. Dalyvaujant šioje programoje 2005 m. buvo laikoma: Žemaitukų veislės arkliai (ir

Stambieji žemaitukai) – 107; Lietuvos sunkieji arkliai – 123; Lietuvos šemieji galvijai – 58; Baltnugariai galvijai – 70; Lietuvos juodmargiai galvijai (senasis genotipas)– 158; Lietuvos baltosios kiaulės (senasis genotipas) – 40; Lietuvos vietinės kiaulės – 3; Lietuvos šurkščiavilnės avys – 7; Lietuvos juodgalvės avys (senasis genotipas) – 382; Vištinės žąsys – 135, iš viso 1083 vienetai. Kadangi pagal šios programos reikalavimus pareiškėjams parama už gyvulius mokama praėjus metams laiko po paraiškos padavimo, todėl kompensacinės išmokos bus mokamos 2006 metų rudenį. 2005 metais pagal šią programą buvo išmokėta 223 tūkst. eurų.

2005 metais buvo pradėta įgyvendinti „Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimo pievoje bei ariamoje žemėje ir apsauga nuo erozijos programa“. Įgyvendinant šią programą, sumažėja dirvožemio erozija ir maisto medžiagų išsiplovimas į paviršinius vandenis, nes pareiškėjai vykdo programai keliamus reikalavimus: nearti apsaugos juostų, nenaudoti organinių ir mineralinių trąšų, augalų apsaugos priemonių, nekirsti medžių.

Dalyvaujantys „Kraštovaizdžio tvarkymo“ programoje pievose ir pelkėse negali naudoti pesticidų ir trąšų, išpareigoja pievų nearti, nepersėti kultūrinėmis žolėmis, išsaugoti pavienius medžius, neganyti gyvulių iki rugpjūčio 15 d.

Vienas iš priemonės „Agrarinė aplinkosauga“ tikslų - ekologinių ūkių žemės ūkio plotai 2006 metais sudarys 2 procentus visos žemės ūkio paskirties žemės. 2004 metais ekologinių ūkių plotai sudarė 1,5 procento visų žemės ūkio naudmenų. Pagal pateiktus prašymus 2005 m. sertifikuotas ekologinės gamybos plotas sudaro 69 430 ha – maždaug 2,7 proc. deklaruotų tiesioginėms išmokoms žemės ūkio naudmenų ploto. Lyginant su 2004 m., sertifikuotas plotas padidėjo 26 475 ha. Vidutinis ekologinės gamybos ūkis siekia 38 ha.

Kitas priemonės tikslas – 3 tūkst. pareiškėjų 2006 metais dalyvaujančių priemonės programose. 2004-2005 metais dalyvauti priemonės programose pateiktos 2 225 pareiškėjų paraiškos, t.y. 74 proc. KPP numatyto pareiškėjų skaičiaus.

2005 metais pradėjus pilną priemonės įgyvendinimą, iki programų pabaigos 2006 metais tikimasi pasiekti šių tikslų: aplinkos (vandens kokybės, biologinės įvairovės, dirvožemio ir kraštovaizdžio, pusiau natūralių augaviečių) pagerinimo; paviršinių ir gruntinių vandenių kokybės pagerinimo, augalų apsaugos produktų neigiamo poveikio aplinkai sumažinimo; tradicinio Lietuvos kaimo kraštovaizdžio (pievų, šlapžemių, pelkių) atkūrimo arba išsaugojimo.

Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku.

Priemonės tikslas - sumažinti kaimo gyventojų priklausomybę nuo žemės ūkio veiklos, padidinti žemės valdos ekonominę, ekologinę ir socialinę vertę, padėti išsaugoti aplinką, palaikyti ir

gausinti biologinę įvairovę, praturtinti kraštovaizdį, suteikti naujas pastovaus užimtumo galimybes kaimo vietovėse, sukurti papildomą pajamų šaltinį. Potencialūs pareiškėjai - ūkininkai, žemės ūkio bendrovės, kooperatinės bendrovės (kooperatyvai) ar kiti žemės ūkio veiklos subjektai, bet kurie fiziniai asmenys, nuosavybės teise valdantys žemės ūkio paskirties žemę, savivaldybės arba jų asociacijos.

Pagal šią priemonę yra kompensuojamos miško įveisimo išlaidos bei 5 metų miško priežiūros ir apsaugos išlaidos, neviršijant maksimalių leistinų išmokų. Pareiškėjai, apželdinę žemės ūkio paskirties žemę mišku, 20 metų gauna kompensacines išmokas už prarastas pajamas.

2005 m. paraiškų priėmimas vyko nuo balandžio 1 d. iki gruodžio 30 d.. Prognozuota, jog 2005 metais bus pateikta apie 1500 paraiškų siekiant apželdinti apie 7 tūkstančius hektarų žemės ūkio paskirties žemės, tačiau sulaukta tik trečdalis prognozuotų paraiškų (527), pagal kurias turėtų būti apželdinta apie 2 225,01 ha žemės ūkio paskirties žemės (18 lentelė). Siekiant padidinti priemonės populiarumą ir įgyvendinti KPP numatytus priemonės tikslus, 2005 m. buvo tobulinamos priemonės administravimo taisyklės:

- numatyta galimybė sudaryti trišalę sutartį tarp pareiškėjo, agentūros ir rangovo palengvino paramos įsisavinimą;

- nutarta kompensuoti PVM;

- kompensuojamos prieš pasirašant sutartį įvykdytos dirvos paruošimo išlaidos;

- supaprastinta paraiškos forma ir papildyta paraiškos pildymo instrukcija.

Vykdoma aktyvi informacinė kampanija, 2006 metais paraiškos taip pat kaip ir 2005 m. bus renkamos iki metų pabaigos.

18 lentelė.

Priemonės „ Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku „ veiklos tikslų įgyvendinimas

Prognozuotas paraiškų skaičius 2004-2005	1500
Gautų paraiškų skaičius 2004-2005	527
Prognozuotas vidutinis 1 pareiškėjo apželdinamas plotas, ha	4-5
Vidutinis 1 pareiškėjo apželdinamas plotas, ha (pagal paraiškas)	4,2
Skirta lėšų, mln. eurų	8,965
Lėšų poreikis pagal pateiktas paraiškas, tūkst. eurų	821

Priemonės veiklos tikslai yra pasiekti pagal vieną rodiklį - vidutinį 1 pareiškėjo apželdinamą plotą. Specialiųjų ir bendrųjų tikslų įgyvendinimo mastas išryškės programos įgyvendinimo pabaigoje.

Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas.

Kaimo plėtros 2004-2006 m. plano priemonės „Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas“ (toliau - PNŪ) – sudaryti galimybę smulkiems pusiau natūriniais ūkiams tapti komerciškai gyvybingais. Parama pagal šią priemonę – vienas iš būdų paspartinti ūkių pertvarkymo procesą ir paskatinti konkurencingumą žemės ūkio sektoriuje. Paramos gavėjai - ūkininkai, kurie nori pereiti nuo pusiau natūrinio ūkininkavimo prie ūkininkavimo, orientuojantis į rinkos poreikių tenkinimą, t.y., remiantis komercinio ūkininkavimo principais.

Įgyvendinant šią priemonę keliami tokie tikslai:

Bendrieji priemonės tikslai:

- ūkių stambinimas ir struktūros gerinimas;
- ūkių konkurencingumo skatinimas;
- į rinką orientuoto sektoriaus pažangos skatinimas.

Priemonės specialieji tikslai:

- padidėję ūkių pajamos, geresnis likvidumas;
- ūkiuose naudojamos technikos, pastatų bei žemės kokybės gerinimas.

Kadangi šios priemonės projektų įgyvenimo trukmė yra 5 metai, išvardintų tikslų pasiekimą galima bus vertinti pasibaigus paramos teikimo laikotarpiui, kadangi vieneri metai yra per trumpas laikas, iš kurio būtų galima daryti apibendrinančias išvadas.

Taip pat iškelti šie priemonės veiklos tikslai: paremti 14 tūkst. ūkininkų, ūkininkaujančių restruktūrizuojamuose pusiau natūrinuose ūkiuose (1000 eurų per metus). Taipogi ūkininkai įgys praktinės dalyvavimo investicinės paramos priemonėje patirties (verslo plano rengimas ir pateikimas, investicijų planavimas ir įgyvendinimas, atitinkamų dokumentų, įrodančių investicijų įgyvendinimą, pateikimas NMA).

2005 m., turint tikslą išplėsti tikslinę paramos gavėjų grupę, Europos Komisijai buvo išsiųstas pasiūlymas keisti KPP, t.y. siūloma nustatyti, kad paramą gali gauti ūkiai, kuriuose laikoma nuo 5 iki 10 karvių ir / arba ūkio dydis yra nuo 3 iki 30 ha žemės ūkio naudmenų.

Paraiškos 2005 metais buvo renkamos dviem etapais - nuo balandžio 1 d. iki birželio 1 d. bei nuo rugsėjo 1 d. iki lapkričio 1 d., tačiau per 2004-2005 metus buvo surinktos 2 179 paraiškos

arba 22 proc. palyginti su KPP plane 2005 m. prognozuotu 10 000 pareiškėjų skaičiumi. Paraiškose prašoma paramos suma 2 339 tūkst. eurų.

Standartų laikymasis.

Šiai priemonei 2004-2006 metų laikotarpiui keliami tokie bendrieji tikslai:

- 2650 ūkių atitiks Nitratų direktyvos reikalavimus;
- aplinkos būklės pagerinimas dėl sumažėjusios taršos azoto junginiais;
- padidėjęs konkurencingumas dėl pagerintos pieno kokybės, įdiegus ES reikalavimus.

Specialieji priemonės tikslai:

- pastatyti 2650 mėšlidžių/srutų rezervuarų, atitinkančių ES reikalavimus. Numatoma bendra talpa – 150 tūkstančių tonų;

- įdiegti 8 tūkstančiai pieno melžimo įrangos vienetų;
- nupirkti 8 tūkstančiai pieno šaldymo įrangos vienetų.

Priemonės veiklos tikslai:

- 2650 ūkių su 100 tūkstančiais sąlyginių gyvulių vienetų (toliau SGV) pasinaudoja parama diegiant Nitratų direktyvos reikalavimus;

- 8000 ūkių su 75 tūkstančiais karvių pasinaudoja parama melžimo, pieno saugojimo ir transportavimo sąlygų pagerinimui diegiant Pieno direktyvą.

Kaimo plėtros 2004-2006 m. plane prognozuota, jog 2004- 2005 m. bus surinkta apie 800 paraiškų ir priemonei įgyvendinti 2005 metais skirta 28 171 mln. eurų paramos. Pasibaigus 2005 metų paraiškų surinkimo laikotarpiui (nuo balandžio 1 d. iki birželio 1 d. bei nuo rugsėjo 1 d. iki lapkričio 1 d.), surinktos 2393 paraiškos. Pareiškėjų, įgyvendinančių Pieno direktyvos reikalavimus skaičius – 1832 (deklarotos 29127 melžiamos karvės – t.y. apie 39 procentus 3 KPP įgyvendinimo metams prognozuoto melžiamų karvių skaičiaus). Pareiškėjų įgyvendinančių Nitratų direktyvos reikalavimus skaičius – 873 (deklaravo 57216,34 SG, t.y. apie 57 procentai 3 KPP įgyvendinimo metams prognozuoto SG skaičiaus). 2005 m. duomenimis bendra prašoma suma investicijoms pagal priemonę buvo apie 21 304 tūkst. eurų.).

Pieno direktyvos reikalavimų įgyvendinimui prašoma suma –11 563 tūkst. eurų. Pareiškėjai veiklos planuose numatė įsigyti 1870 melžimo ir 44 šaldymo įrangos vienetus. Nitratų direktyvos reikalavimų įgyvendinimui prašoma suma – 9 741 tūkst. eurų., numatyta naujai įrengti 331 mėšlides / srutų rezervuarus.

Iš aukščiau pateiktų duomenų galima daryti išvadą, kad priemonėje pareiškė norą dalyvauti mažiau pareiškėjų nei tikėtasi, tačiau jų projektai lėšų poreikio atžvilgiu yra didesni.

Vertinant paraiškas dažniausiai buvo susiduriama su šiomis problemomis:

- blogai išdėstytos investicijos investicijų plane: pirmais paramos metais (arba antrais paramos metais) nenumatytos jokios investicijos;

- nepateikti reikalaujami dokumentai prie paraiškos arba juose pateiktą informaciją reikėjo patikslinti;

- investicijų aprašyme nenurodyta, kuris komercinis pasiūlymas bus pasirinktas ir kokiais metais bus įgyvendintas, nepagrįstas numatytų investicijų būtinumas.

2005 metais buvo tikslintos priemonės administravimo taisyklės ir numatyta, kad numatyta galimybė skaičiuoti išmokas įvertinant planuojamą bandos padidėjimą projekto vykdymo pabaigoje.

Techninė parama.

Kaimo plėtros 2004-2006 m. priemonės „Techninė parama“ (toliau - TP) tikslas – remti veiklas, reikalingas KPP įgyvendinimo, valdymo, efektyvumo bei pristatymo visuomenei gerinimui. Parama gali būti skiriama kompensuoti išlaidas, susijusias su KPP rengimu, priežiūra ir įvertinimu. Šia priemone siekiama užtikrinti efektyvesnį KPP įgyvendinimą.

Projektus paramai pagal šią priemonę gauti teikia – Žemės ūkio ministerija ir Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos.

2004 m. vyko pasirengimas TP priemonės administravimui. Buvo parengti pagrindiniai teisės aktai, administravimo procedūros, kaip ir kitoms KPP priemonėms administruoti, įdiegta informacinė sistema. Pasirengimo TA priemonės administravimui laikotarpiu vyko konsultacijos su ekspertais iš Graikijos mokėjimo agentūros.

2005 metais administravimo taisyklės buvo Papildytos naujomis remiamomis veiklos sritimis:

- darbuotojų atlyginimų ir išlaikymo išlaidų kompensavimas (ŽŪM ir NMA);
- dalyvavimo seminaruose, konferencijose, darbo grupėse ir kituose renginiuose susijusiuose su KPP išlaidų kompensavimas (ŽŪM);
- išorės ir vidaus auditas išlaidų, kompiuterinių sistemų įsigijimo arba nuomos bei įrengimo valdymui ir vertinimui išlaidų kompensavimas (NMA).

Metų pabaigoje ministro įsakymu buvo patvirtinta administravimo taisyklių nauja redakcija

Priemonei taikomas tęstinis paraiškų paramai gauti rinkimo būdas, 2005 m. pateikti 3 projektai (techninės užduotys bei konkurso sąlygos šiems projektams rengtos 2004 metais, pagal viešųjų pirkimų įstatymo reikalavimus paskelbti konkursai) apytiksliai už 5 007 tūkst. eurų - 2 projektai, kai paramos gavėjas yra NMA, ir 1 projektas, kai paramos gavėjas yra Žemės ūkio ministerija.

2.3.3. Problemų, kilusių įgyvendinant priemones, suvestinė

Bendrosios problemos

- programa Lietuvoje įgyvendinama pirmą kartą, todėl buvo būtina suderinti administravimo mechanizmą;

- trumpas (4 mėnesių) KPP įgyvendinimo laikotarpis 2004 m. lėmė paramos lėšų įsisavinimo vėlavimą, t.y. parama pagal 2004 m. pateiktas paraiškas buvo išmokėta 2005 metais, pagal 2005 m. paraiškas – 2005 ir 2006 metais;

- 2004-2005 metais pateiktų paraiškų vertinimas dėl objektyvių priežasčių (didelis suminis pareiškėjų aktyvumas, aktyvumo pikai ties paraiškų rinkimo laikotarpių pabaiga, pratęsti paraiškų rinkimo laikotarpiai, ta pati agentūra administruoja ir paraiškas tiesioginėms išmokoms gauti - taigi, trūko vertintojų) buvo ilgesnis nei planuota.

Specifinės problemos.

Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos.

Pareiškėjai paraiškoje nenurodė perleidimo tipo, netiksliai nurodė perleidžiamus žemės plotus bei žemės sklypų unikalius ar kadastro numerius.

Pareiškėjai nepateikė reikalaujamų dokumentų prie paraiškos arba juose pateiktą informaciją reikėjo tikslinti.

Tie patys pareiškėjai dalyvauja arba gauna paramą pagal KPP priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“.

Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais.

1/3 paraiškų su viršdeklaravimais.

Nesutampa blokų numeriai, nurodyti paraiškose su blokų numeriais nurodytais žemėlapiuose.

Nepažymėta, už kuriuos laukus prašoma paramos.

Nepateikti reikalaujami dokumentai prie paraiškos(pvz., priedas „Pareiškėjo įsipareigojimai pagal MPŪT priemonę“).

Agrarinė aplinkosauga.

Vieno mėnesio laikotarpis, nuo paraiškų surinkimo pabaigos iki mokėjimų pradžios buvo per trumpas, kad Agentūros darbuotojai spėtų suvesti paraiškų duomenis, atlikti patikras vietoje, įvertinti paraiškas bei kasmetinius prašymus ir išmokėti kompensacijas.

Nepateikti reikalaujami dokumentai, reikėjo tikslinti paraiškose bei dokumentuose pateiktus duomenis.

Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku

Pareiškėjų nuomone, leidimų miškui veisti (privalomas pateikti kartu su paraiška dokumentas) išdavimo tvarka sudėtinga. Taip pat pareiškėjai stokojo motyvacijos veisti mišką.

Dažnai nepateikia dokumentų, įrodančių 2 metų ūkininkavimą.

Paraiška užpildoma ne pagal miško želdinimo projektą.

Pildant paraišką neskiriama darbų atlikimo rūšių - kada darbus atlieka rangovas, o kada pats pareiškėjas.

Klaidingai užpildoma paraiškos sąmatinė dalis.

Dažnai miško želdinimo projektas ruošiamas keliems kadastriniams sklypams, kai turi būti ruošiamas kiekvienam kadastriniam sklypui.

Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas.

Dalyvaujančių priemonėje yra mažiau nei tikėtasi.

Verslo plane nenurodyta, koku būdu atliekamų pastatų rekonstrukcijų dėka padidės pelningumo rodiklis.

Verslo plane nenurodyta, kokias konkrečios investicijos, pvz. kokias statybines medžiagas rengiamasi pirkti.

Standartų laikymasis.

Vertinant paraiškas dažniausiai buvo susiduriama su šiomis problemomis:

- netinkamai išdėstytos investicijos investicijų plane;
- nepateikti reikalaujami dokumentai prie paraiškos arba juose pateiktą informaciją reikėjo patikslinti;
- investicijų aprašyme nenurodyta, kuris komercinis pasiūlymas bus pasirinktas ir kokiais metais bus įgyvendintas, nepagrįstas numatytų investicijų būtinumas.

Problemų sprendimo būdai.

Bendradarbiaujant ŽŪM ir NMA, tobulinami nurodyti specifiniai netikslumai priemonių administravimo taisyklėse, siekiant geriau jas išaiškinti vidurinėsios grandies administratoriams bei konsultantams. Taipogi, siekiant užtikrinti skleidžiamos informacijos vienodumą, organizuojami informaciniai seminarai ir mokytojų mokymai. ŽŪM kartu su Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto analitikais peržiūri priemones, kurių greičiausiai galima imtis, siekiant padidinti kaimo plėtros priemonių patrauklumą. KPP priemonių pakeitimų projektai išsiųsti Europos Komisijai.

2.3.4. Tiesioginės išmokos (TI)

2004 – 2011 m. Lietuvoje taikoma vienkartinės išmokos už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus. Šios sistemos esmė– žemės ūkio produkcijos gamintojų pajamos palaikomos mokant tiesiogines išmokas už žemės ūkio pasėlių, pievų bei ganyklų plotą.

2004 metais Nacionalinė mokėjimo agentūra pradėjo tiesioginių išmokų administravimą. Tiesioginės išmokos už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus yra išmokamos žemės ūkio subjektams, kurie užsiima žemės ūkio veikla, laikosi geros agrarinės būklės reikalavimų ir kitų reikalavimų, keliamų šiai paramai gauti:

1. Ariamoje žemėje turi būti auginami žemės ūkio augalai arba laikomas sideracinis ar juodasis pūdymas. Juodąjį pūdyką reikia periodiškai įdirbti arba naudoti chemines priemones, siekiant išnaikinti piktžoles ir pagerinti dirvožemio kokybę.

2. Ganyklos (pievos), taip pat daugiamečių ganyklos (pievos) turi būti geros būklės, naudojamos gyvuliams ganyti arba ne rečiau kaip kartą per metus (iki liepos 15 d.) nušienaujamos (žalioji masė šienavimo metu gali būti susmulkinta ir tolygiai paskleista ganyklų (pievų), taip pat daugiamečių ganyklų (pievų) plotuose). Šis reikalavimas netaikomas vietovėms su aplinkosaugos apribojimais (t. y. paukščių apsaugai svarbioms vietovėms (Natura 2000 vietovėms), už kurias mokama kompensacinė parama pagal Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemone „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“) ir plotams, už kuriuos mokama kompensacinė parama pagal minėto plano priemonės „Agrarinė_ aplinkosauga“ „Kraštovaizdžio tvarkymo programa“ bei „Paviršinio vandens telkiniu pakrančių apsaugos juostos įrengimo pievoje bei ariamoje žemėje ir apsaugos nuo erozijos programa“, taip pat medingųjų augalų (pvz., facelijų, barkūnų, esparcetų ir jų mišinių) plotams.

3. Šienas ar žalioji masė ganyklose (pievose), taip pat daugiamečiose ganyklose (pievose) turi būti sutvarkyti ir išvežti iš lauko iki rugpjūčio 1 d. (išskyrus atvejus, kai žalioji masė šienavimo

metu susmulkinama ir tolygiai paskleidžiama ganyklų (pievų), taip pat daugiamečių ganyklų (pievų) plotuose). Šienas, šiaudų ir augalų liekanos gali būti sudėti į kūgius. Šis reikalavimas netaikomas vietovėms su aplinkosaugos apribojimais (t. y. paukščių apsaugai svarbioms vietovėms (Natura 2000 vietovėms), už kurias mokama kompensacinė parama pagal Kaimo plėtros 2004–2006 metų plano priemonę „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“) ir plotams, už kuriuos mokama kompensacinė parama pagal minėto plano priemonės „Agrarinė aplinkosauga“, „Kraštovaizdžio tvarkymo programa“ bei „Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimo pievoje bei ariamoje žemėje ir apsaugos nuo erozijos programa“, taip pat medingųjų augalų (pvz., facelijų, barkūnų, esparcetų ir jų mišinių) plotams.

4. Ariamoje žemėje bei ganyklų (pievų), taip pat daugiamečių ganyklų (pievų) plotuose neturi būti medžių ir krūmų (tokie plotai turi būti pamatuoti ir į plotą išmokai gauti neįskaitomi, bet turi būti deklaruojami kaip „Apaugę plotai“ (pagal šių taisyklių 2 priedo VII skyriuje pateikto klasifikatoriaus dalį „Plotai, už kuriuos nemokamos tiesioginės išmokos“), išskyrus pavienius medžius, kurie yra tradicinio kraštovaizdžio dalis ir jų laja netrukdo deklaruojamiems augalams augti (t. y. jų neužgožia) arba neapriboja to ploto panaudojimo kitai žemės ūkio veiklai vykdyti (pvz., gyvuliams ganyti, šienauti).

5. Ganyklų (pievų), taip pat daugiamečių ganyklų (pievų) plotuose neturi būti sustabarėjusių, taip pat sėklas subrandinusių arba išbarsčiusių piktžolių (kiečių, pelynų, usnių, varnalėšų, dilgėlių ir kt.). Piktžolėti plotai turi būti deklaruojami kaip „Apaugę plotai“ (pagal šių taisyklių 2 priedo VII skyriuje pateikto klasifikatoriaus dalį „Plotai, už kuriuos nemokamos tiesioginės išmokos“). Pavienių piktžolių ar žolės kupstų buvimas nelaikomas pažeidimu.

Dar yra mokamos papildomos išmokos už ES remiamų pasėlių plotus. Išmokų dydžiai keičiasi kiekvienais metais ir priklauso Europos Bendrijos ir Lietuvos Respublikos vyriausybės derybinių susitarimų.

Tiesioginių išmokų už žemės ūkio plotus administravimas yra vykdomas trimis lygiais – savivaldybių lygmuo, NMA Kontrolės departamento lygmuo ir NMA centrinio padalinio lygmuo. Paraiškos tiesioginėms išmokoms gauti priimamos seniūnijose ir rajonų savivaldybių žemės ūkio skyriuose. Čia jos tikrinamos, registruojamos ir perduodamos NMA teritoriniams skyriams, kur paraiškų duomenys yra tikrinami ir suvedami į kompiuterinę sistemą. Iš teritorinių skyrių paraiškos siunčiamos į NMA centrinę būstinę, kurioje yra tikrinami žemdirbių paraiškose deklaruoti duomenys, fiksuojamos klaidos, kiti neatitikimai, skaičiuojamos išmokos, atliekami mokėjimai pareiškėjams ir rengiamos ataskaitos Europos Komisijai.

Svarbu paminėti, kad NMA Kontrolės departamentas per savo 10 teritorinių skyrių atlieka nuo 5 iki 8 proc. visų pateiktų paraiškų patikras vietoje. Pavyzdžiui 2006 metais buvo patikrinta apie 2500 pareiškėjų Vilniaus apskrityje. Apie 50 proc. patikrų metu buvo aptikti vienoki ar kitokie pažeidimai. Ir ši tendencija nesikeičia jau kelerius metus.

Nacionalinė mokėjimo agentūra 2006 metais dalį teikiamų paraiškų administravimo funkcijų delegavo seniūnijoms. Šiam tikslui buvo parengtos ir su savivaldybėmis pasirašytos bendradarbiavimo sutartys, atrinkti bei apmokyti nauji darbuotojai seniūnijose, nupirkta reikalinga techninė įranga. Pagal priskirtas funkcijas seniūnijų darbuotojai nuo šių metų balandžio 10 dienos iki žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotų deklaravimo pabaigos suvedinėjo reikalingus pareiškėjų duomenis, bei pagal juos atspausdino paraiškų lapus. Taip pat 15 – oje seniūnijų dirbantys žemėtvarkos specialistai padėjo pareiškėjams elektroniniu būdu įbraižyti žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotų ribas. Diegiamos naujovės leido, teikiant paraiškas vietoje, atlikti pateiktų duomenų sutikrinimą. Tai reiškia, kad pareiškėjui netinkamai nurodžius savo duomenis, atsiskaitomosios sąskaitos numerį, bloko numerius, klaidos buvo išaiškinamos pačiu paraiškos pateikimo momentu ir pareiškėjai galėjo iš karto pataisyti nustatytas klaidas. Visa tai buvo ir yra daroma ūkininkų labui, siekiant taupyti laiką ir išvengti dažnai pasitaikančių klaidų deklaracijose.

2005 metais buvo užregistruota 226661 paraiška arba 16 tūkst. daugiau nei šiemet. Lyginant su 2004 metais pareiškėjų skaičius sumažėjo daugiau nei 25 tūkst. (2004 metais užregistruotos 237988 paraiškos), tiesioginės išmokos 2006 metams išmokėtos 50 proc. avansu, kita dalį žemdirbiai gaus pavasarį(19 lentelė).

19 lentelė

Tiesioginių išmokų už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus 2004 – 2006 metais statistika

Metai	Paraiškų skaičius (vnt.)	Deklaruotas plotas (ha)	Išmokėta suma (lt.)
2004	237988	2577467,25	488084919
2005	226661	2591204,52	571340000
2006 (avansas 50 proc.)	212840	2642083,84	189537981

Pareiškėjų skaičiaus mažėjimas yra siejamas su paraiškų administravimo sistemos tobulėjimu, sankcijų dėl geros agrarinės bei aplinkosauginės būklės reikalavimų nesilaikymo

sugriežtinimu – metams bėgant atsisijoję pareiškėjai, nesilaikantys geros agrarinės būklės reikalavimų ir nedirbantys žemės.

Kita priežastis – struktūriniai pokyčiai žemės ūkio sektoriuje, visų pirma ūkių stambėjimas. Vis daugiau senyvo amžiaus žemdirbių siekia pasinaudoti parama, kuri skiriama už pasiraukimą iš žemės ūkio gamybos (2004 metais buvo pateiktos 6142, o 2005 metais – 7480 paraiškų pagal Kaimo plėtros 2004 – 2006 metų plano priemonę „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas“).

2.4. Lietuvos žemės ūkio pokyčiai Europos Sąjungos paramos skyrimo metu

Žemės ūkis yra svarbus šalies ekonomikos sektorius. 2004-2005 m. jame sukurta bendroji pridėtinė vertė sudarė apie 5 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP). Šiame sektoriuje dirbo apie 15 proc. visų šalies dirbančiųjų. Vieno sąlyginio darbuotojo žemės ūkyje sukurta grynoji pridėtinė vertė einamųjų metų kainomis 2004 m. lyginant su 2003 m. padidėjo 74 proc., o 2005 m. - 29 proc.

Išaugusi vidaus ir užsienio rinka lėmė lietuviškų žemės ūkio ir maisto produktų pardavimų ES bei trečiųjų šalių rinkose pokyčius, taip pat skatino šalies žemdirbius gaminti daugiau geresnės kokybės produktų.

Lyginant su ankstesniais metais eksportas 2004 metais padidėjo 24 proc., o 2005 m. – 40 proc. Svarbu pažymėti, kad 2005 metais žemės ūkio ir maisto produktų užsienio prekybos balansas buvo teigiamas. 2004 ir 2005 metais didžiausią lyginamąjį svorį eksporto struktūroje sudarė pienas ir pieno produktai, kurių eksportas lyginant su ankstesniais metais padidėjo atitinkamai 41 proc. ir 11 proc. 2005 metais lyginant su 2004 m. grūdų eksportas padidėjo 40 proc., 2,7 karto padidėjo mėsos ir mėsos subproduktų eksportas.

Šalies žemdirbiai 2005 metais lyginant su 2003 m. pardavė 37 proc. daugiau grūdų, rapsų - 86 proc., gyvulių ir paukščių – 12 proc., natūralaus pieno – 17 proc. ir kiaušinių - 4 proc., o mažiau – daržovių, cukrinių runkelių, vaisių ir uogų.

Žemės ūkio sektoriaus ir papildomos veiklos produkcija einamosiomis kainomis 2004 metais padidėjo 12 proc., augalininkystės 0,5 proc., gyvulininkystės – 17,8 proc., o 2005 m. atitinkamai 9 proc., 0,5 proc. ir 18 proc. lyginant su ankstesniais metais.

Teigiamiems 2004-2005 metų pokyčiams palankų poveikį turėjo ženkliai padidėjusios tiesioginės išmokos, parama mažiau palankioms ūkininkauti vietovėms, agrarinės aplinkosaugos priemonių įgyvendinimas ir finansinė parama pagal kitas BPD ir Kaimo plėtros 2004-2006 m. plano (toliau – KPP) priemones.

Teigiami pokyčiai vyko atskiruose žemės ūkio sektoriuose. Iki įstojimo į ES javų pasėlių plotai mažėjo, tačiau tiesioginės išmokos ir ES parama paskatino didinti gamybą. Per 2004-2005 metus pasėlių plotai padidėjo 10 proc., o užaugintų grūdų derlius – 5 proc. 2005 metais per 30 proc. užauginto derliaus eksportuota, lyginant su 2003 m. eksportas išaugo 62 proc.

Lietuvoje lyginant su ES šalimis vidutinis javų derlingumas yra beveik dvigubai mažesnis. Augalininkystės ūkiai, kurie investavo į gamybos modernizavimą ir efektyvinimą, pastaruoju metu jau pasiekė ES šalių grūdų derlingumą. Deja, daugelis ūkių vis dar naudoja pasenusias technologijas, neturi modernios technikos, dėl lėšų stokos perka mažai trąšų, cheminių augalų apsaugos priemonių, veislinės sėklos.

2005 metais rapsų pasėlių plotai užėmė 109,5 tūkst. ha ir lyginant su 2003 m., išaugo 64,2 proc. Lietuva 2004 ir 2005 metais užaugino 6 kartus daugiau rapsų, nei pramonė yra pajėgi perdirbti, todėl 2004 metais 50 proc., o 2005 m. apie 70 proc. viso rapsų derliaus buvo eksportuota. Lyginant su 2003 m. eksportas išaugo 90 proc. Didėja rapsų panaudojimas biodyzelino gamybai.

Lietuvai tapus ES nare linų augintojams susiklostė nepalanki situacija: parama sumažėjo beveik 3 kartus. Todėl nemaža dalis augintojų sumažino linų pasėlių plotus. 2005 metais pasėlių plotai lyginant su 2003 metais sumažėjo beveik 2,3 karto. Atsižvelgiant į didelį vidaus rinkos linų pluošto poreikį, numatoma toliau plėtoti linų auginimą, sudarant sąlygas ūkių modernizavimui, linų kokybės gerinimui, panaudojant nacionalines ir ES paramos lėšas.

Per 2004-2005 metus cukrinių runkelių pasėlių plotai sumažėjo 12 proc., cukraus gamyba – 6 proc. Tiems pokyčiams turėjo įtakos sumažėjusi baltojo cukraus A gamybos kvota. Lietuvoje buvo ruošiamasi naujo cukraus režimo įgyvendinimui. Po reformos išliko cukraus gamybos tęstinumas. Šį sektorių reikia modernizuoti, didinti darbo našumą.

2005 metais Lietuvoje daržovės buvo auginamos 19,8 tūkst. ha plote, kuris lyginant su 2003 m. sumažėjo 27 proc., derlingumas sumažėjo 36 proc., o ir bendras daržovių derlius tesiekė 50 proc. 2003 metų derliaus. Nepaisant to, 2005 metais daržovių buvo supirkta beveik tiek pat kiek ir 2003 metais. Padidėjo daržovių eksportas ir importas, atitinkamai 68 ir 37 proc. Kokybiškos produkcijos išlaikymui daržovių augintojams dar trūksta saugyklų su šaldymo kameromis, todėl daržovių augintojų pagrindinis dėmesys sutelktas modernizuotų sandėlių statybai ir įrangos įsigijimui.

Gyvulininkystės plėtra pripažinta viena prioritetinių žemės ūkio šakų. 2004 metais gyvulininkystės produktų gamyba bendrosios žemės ūkio produkcijos struktūroje sudarė 49,4 proc.

Bendrosios ES rinkos reguliavimo sąlygos ir ES parama gyvulių augintojų verslą padarė pelningu, išplėtė realizavimo rinką bei padidino mėsos produktų vartojimą. Didėjo gyvulininkystės

produktų eksportas. Per 2004-2005 metus 4,5 karto išaugo jautienos ir 3,7 karto paukštienos eksportas, tačiau dėl padidėjusio mėsos vartojimo net 20 proc. padidėjo kiaulienos importas. Stiprėja mėsinės galvijininkystės sektorius: per 2004-2005 metus karvių žindenių skaičius išaugo iki 7 tūkst. Įsijungus į bendrąją rinką per minėtą laikotarpį net 70 proc. išaugo galvijų supirkimo kainos.

Pieno gamyba 2004-2005 metais padidėjo 7 proc. Dėl valstybės paramos stiprėjo specializuoti pieno ūkiai, gerėjo pieno kokybė, primilžis išaugo beveik 15 proc. 2004-2005 metais pieno produktų eksportas padidėjo 57 proc. Beveik 16 proc. išaugo eksportuotų ir 8,9 proc. vidaus rinkoje parduotų pieno produktų kainos. Padidėjo reikalavimai superkamo pieno kokybei, kurią Lietuvos pieno gamintojai pakankamai greitai sugebėjo pasiekti. ES veterinarinius, higieninius reikalavimus pieno gamybai ir gyvulių laikymui atitinka 19,6 proc. visų patikrintų ūkių.

Lietuvoje miškai užima per 2 mln. ha arba beveik 32 proc. šalies teritorijos. Statistikos departamento duomenimis, 2004 m. nežymiai didėjo miškingų vietovių plotas ir miško išteklių, tenkančių vienam gyventojui, procentas. Apaugusios mišku žemės plotas per metus padidėjo 0,86 proc. (2003 m. - 1951 tūkst. ha, 2004 m. - 1968 tūkst. ha). Miškingumas nuo 31,3 proc. padidėjo iki 31,7 proc. Miško plotas, tenkantis vienam gyventojui per metus, padidėjo nuo 0,59 ha iki 0,6 ha, arba 1,6 proc.

Valstybiniuose miškuose atnaujinta ir įrengta daugiau kaip 800 rekreacinių objektų (pažintinių, rekreacinių, mokomųjų takų, apžvalgos aikštelių, poilsio vietų ir panašiai). Didėjant medienos kuro poreikiui artimoje ateityje gali susidaryti žaliavinės medienos trūkumas. Energetikos sektoriuje naudojama mediena yra paklausi ir medienos plokščių pramonėje, kuri pastaruosiu metu taip pat itin sparčiai vystosi. Dėl tokio intensyvaus malkinės ir plokščių medienos paklausos augimo kai kuriuose šalies regionuose jau juntamas šios medienos stygius.

Pirmaisiais ES narystės metais didėjo žemės rinkos aktyvumas. 2004 metais perleista 126,9 tūkst. ha (4,8 proc.) visos privačios žemės ūkio paskirties žemės, t.y. dvigubai daugiau nei 2003 metais. Žemės rinkos aktyvumą skatina pakeista ir supaprastinta žemės ūkio paskirties žemės perleidimo ir įsigijimo tvarka, juridiniams asmenims suteikta teisė įsigyti žemės. ES parama žemių konsolidavimui turės įtakos spartesniems teigiamiems ūkių struktūriniais poslinkiams.

Pastaraisiais metais vyksta ūkių stambėjimas. Vidutinis ūkio dydis, remiantis žemės ūkio pasėlių ir naudmenų deklaravimo duomenimis, 2005 metais lyginant su 2004 m. padidėjo beveik 5 proc. ir siekė 11,5 ha.

ES parama ir gerėjanti ūkių ir įmonių ekonominė padėtis, didesnis bankų pasitikėjimas ūkininkais, žemės ūkio įmonėmis, kaimo verslininkais ir Žemės ūkio paskolų garantijų fondu (ŽŪPGF) didino žemdirbių aktyvumą finansinėje rinkoje. Per 2004 ir 2005 metus ŽŪPGF suteiktų

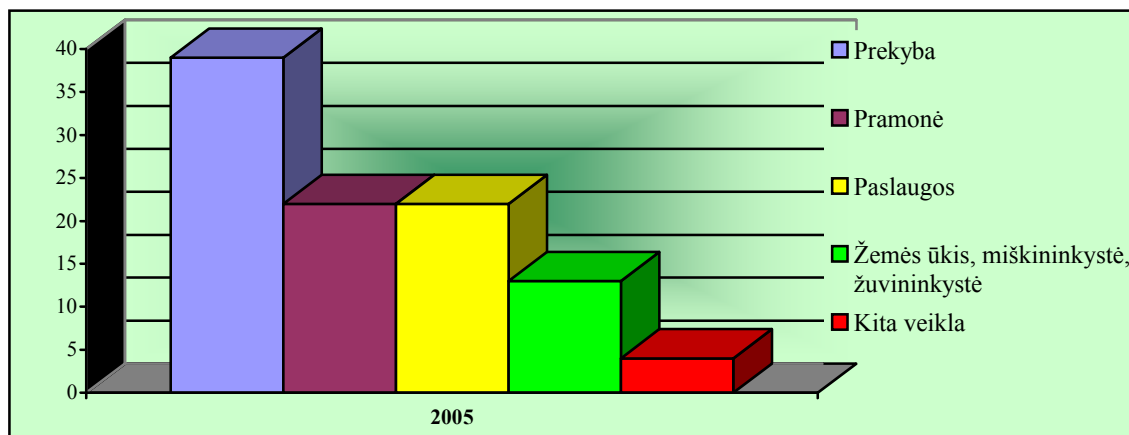
garantijų skaičius buvo didesnis atitinkamai 37 ir 96 proc., palyginti su ankstesniais metais. Daugiausia kreditų su garantijomis išduodama ilgalaikiams investiciniams projektams finansuoti, nemaža dalis (apie 40 proc.) jų skiriama jauniems ūkininkams.

Statistikos departamento duomenimis 2005 m. Kaimo vietovėse veikė virš 7 tūkst. (5 pav.) mažų ir vidutinių įmonių. 2003 m. tokių įmonių skaičius buvo išaugęs iki 8,8 tūkst., bet 2005 m. Kaimo vietovėse veikiančių mažų ir vidutinių įmonių skaičius lyginant su 2003 m. sumažėjo 14 proc.

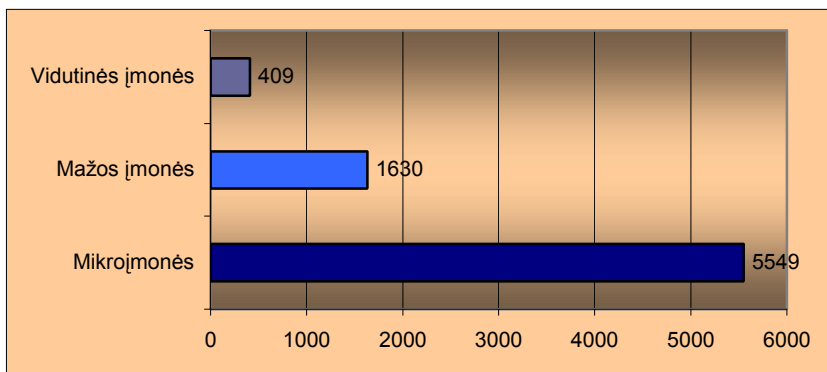
5 pav. Mažų ir vidutinių įmonių skaičius (tūkst.) kaime 2001-2005 metais

Pagal ekonominės veiklos rūšis 2005 metais didžioji dalis 39 proc. kaime veikiančių smulkių ir vidutinių įmonių užsiėmė prekyba, vienodas skaičius po 22 proc. užsiėmė pramonės (maisto, lengvosios pramonės) ir paslaugų sektoriuje. Žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės veikla 2005 metais būdinga 13 proc. smulkių ir vidutinių įmonių (6 pav.).

6 pav. Kaimo vietovėse veikiančių mažų ir vidutinių įmonių struktūros pagal ekonominės veiklos rūšis (be ūkininkų ūkių) 2005 metais, proc.

Iki 2006 m. pradžios, kaip jau buvo minėta anksčiau veikė virš 7,5 tūkst. smulkių ir vidutinių įmonių, daugiausia – 5549 veikė mikro įmonių, smulkių įmonių buvo 1630, vidutinių – 409 (7 pav.).

7. pav. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių skaičius kaime 2006 m. sausio 1d.

Prie tokio sėkmingo verslo plėtojimo kaimo gyvenamosiose vietovėse prisidėjo ir SAPARD finansavimas, ūkininkai turėjo galimybę įgyti būtiniausių žinių ir praktinių įgūdžių, ypač higienos bei gyvūnų gerovės standartų, geros ūkininkavimo praktikos, naujų gamybos technologijų įgyvendinimo bei pritaikymo srityse. SAPARD finansavimas suteikė dideles galimybes kaimo žmonių kvalifikacijai tobulinti. Per 2003-2004 metus buvo finansuojamas 22 tūkstančių žemdirbių kvalifikacijos tobulinimas. 2004-2005 metais po tūkstantį žemdirbių įgijo minimalaus profesinio pasirėngimo ūkininkauti kvalifikaciją.

Nuo 2004 m. pradėjus remti konsultavimo paslaugas pagal Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumento Kaimo plėtros ir žuvininkystės prioriteto priemonės „Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas“ veiklos sritį „Konsultavimo paslaugos ūkiams“, suaktyvėjo konsultavimo įstaigų institucinė plėtra, įsisteigė naujos konsultavimo įstaigos arba suaktyvino veiklą ankstesnės. Iki 2004 m. paramą gavo 2 konsultavimo institucijos (Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnyba ir Žemės ūkio rūmai). 2005 metais veikė 43 akredituotos mokymo institucijos, vykdančios žemdirbių ir kitų kaimo gyventojų tęstinį profesinį mokymą. Tačiau mokymo ir konsultavimo kokybės tobulinimas tebelieka aktualus įsisavinant naujas žemės ir miškų ūkio gamybos technologijas, verslo vadybą ir ekonomiką, buhalterinę apskaitą, aplinkos apsaugą, vandentvarką, žemės ūkio ir maisto produktų kokybės reikalavimus, alternatyvius verslus, kooperaciją, informacines technologijas.

2.5. 2007–2013 m. Struktūrinės paramos panaudojimas ir įtaka

Lietuvos Žemės ūkiui

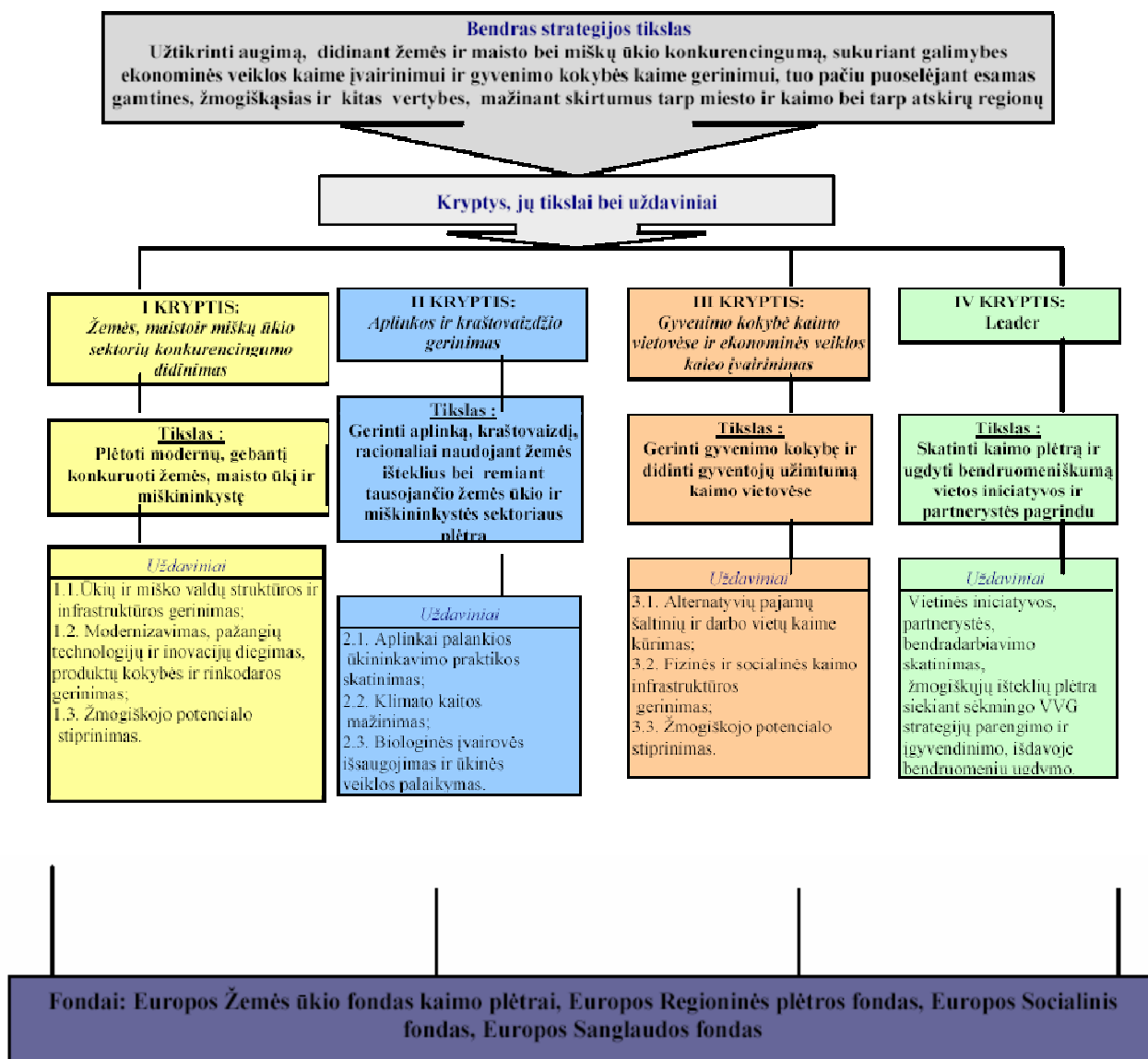
Lietuvos 2007–2013 metų ES struktūrinės paramos panaudojimo strategija remiasi strategine vizija, jog 2015 m. Lietuva pasieks kai kurių senųjų ES šalių narių socialinio ir ekonominio išsivystymo lygį. Siekiant įgyvendinti nustatytą pagrindinį Lietuvos 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijos tikslą bei užsibrėžtą viziją, formuluojamas strateginis „Ekonomikos augimo“ veiksmų programos tikslas – spartinti ūkio augimą ilgoju laikotarpiu, siekiant sumažinti išsivystymo netolygumus tarp Lietuvos ir ES vidurkio.

Per pastaruosius metus aukštas Lietuvos ūkio augimas daugiau priklausė nuo augančio vidaus vartojimo, tačiau bei laipsniško produktyvumo gerinimo tradiciniuose Lietuvos ūkio sektoriuose, išsikovojuojant tarptautines rinkas. Spartų ūkio augimą ilgoju laikotarpiu įmanoma pasiekti tik kuriant, stiprinant ir išlaikant ekonomikos tarptautinį konkurencingumą. Tai, visų pirma, užtikrina aukštas ūkio sektorių produktyvumas ir, antra, besikeičianti šalies ūkio struktūra, kurioje vis didesnę dalį sudaro aukštas technologijas kuriantys ir naudojantys sektoriai. Konkurencinga ekonomika Europoje tiesiogiai remiasi įmonių inovacijomis naujų procesų ir unikalių gaminių srityje, siekiant didesnio produktyvumo. Tačiau Lietuvoje ženkliai didelę dalį ūkio sudaro maža pridėtinė vertė ir daug darbo jėgos reikalaujančiomis technologijomis pasižymintys ūkio sektoriai, savo konkurencinį pranašumą daugiausia grindžiantys ne žiniomis ir inovacine veikla, bet žemesniu darbo užmokesčiu ir kitomis santykinai pigesnėmis veiklos sąnaudomis. Dabartinė ūkio ir pramonės struktūra yra itin jautri neišvengiamai kylančioms žaliavų, darbo jėgos ir kuro kainoms, o tai reiškia, kad nepaisant pastaruoju metu pastebimo pardavimų apimčių augimo įmonės išlieka pažeidžiamos vidutinėje ir ilgalaikėje perspektyvoje. Ekonominės migracijos įtakota darbo jėgos stoka ir jos brangimas taip pat mažina šalies įmonių konkurencingumą ir trukdo eksporto plėtrai, kuri ir taip apsunkinta pigesnių gaminių iš Azijos konkurencijos. Tuo tarpu žinioms imlių paslaugų, kurios yra mažiau priklausomos nuo augančių žaliavų ir kuro kainų, eksportas išlieka labai mažas.

Lietuvos kaimo plėtros vizija 2013 metams yra suformuluota siekiant:

- sustiprinti žemės ir mišku ūkio sektoriaus konkurencingumą teikiant paramą pertvarkymui, plėtrai ir naujovių diegimo procesui;
- padidinti aplinkos ir kraštovaizdžio vertę teikiant paramą ekologiškiems žemėtvarkos metodams;
- pagerinti gyvenimo kokybę kaimo vietovėse ir skatinti įvairesnę ūkinę veiklą (8 pav.).

VI. LIETUVOS KAIMO PLĖTROS TIKSLAI, KRYPTYS IR UŽDAVINIAI

8. pav. Lietuvos kaimo plėtros tikslai, kryptys ir uždaviniai 2007 – 2013 m. [52].

Nacionalinės strategijos įgyvendinimo metu bus siekiama stiprinti ūkinį potencialą, įvairinti veiklą ir gerinti pragyvenimo lygį kartu gerinant ekologines sąlygas ir išsaugant kraštovaizdžio bioįvairovę. Ši Strategija siejama su ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijos projektu, 2004-2006 metu Bendruoju programavimo dokumentu ir su Lietuvos kaimo vietovių strategine vizija siekiant tokio tikslo: „iki 2015 metų pasiekti socialinį ir ekonominį išsivystymo lygį, prilygstantį senesnėms ES šalims narėms“.

2013 metų kaimo plėtros vizija buvo suformuluota atsižvelgiant į Europos Tarybos rugsėjo 20 d. reglamente 1698/2005 nurodytus strateginius tikslus ir šios Nacionalinės strategijos bendrąjį tikslą. Vizijos turinys:

Siekiant sustiprinti žemės ir mišku ūkio sektoriaus konkurencingumą teikiant paramą pertvarkymo, plėtros ir naujovių diegimo procesams, numatyta, kad:

- vidutinis ūkio dydis bus apie 20 ha, susiformuos palankesnė žemėnauda;
- susiformuos prekiniai, steigiantys kokybiškas darbo vietas ir didelio našumo bei produktyvumo ūkiai, kuriuose bus taikomi modernus ūkininkavimo metodai, diegiamos inovacijos, išsaugus darbo našumas (20000 ūkių);
- modernizuojant perdirbimą ir diegiant inovacijas padidės žemės ūkio produktų pridėtinė vertė, o tai užtikrins produktų konkurencingumą vietinėje ir ES rinkose;
- žemės ir maisto ūkyje bus įdiegti ES standartai, užtikrinantys maisto saugą;
- bus išplėtotą kooperacija, vertikalios integracijos pagrindu susiformuos gamintojų grupės, pagerės produktų tiekimo į rinką sistema;
- išsaugus ūkininkų, miškų savininkų, kaimo verslininkų bei kitų gyventojų kompetencija ir profesiniai įgūdžiai (bus apmokyta daugiau kaip 65000 žmonių, iš jų 15000 – iš EŽUFKP);
- bus padidintas privataus miškų ūkio konkurencingumas, pagerinta šių miškų infrastruktūra.

Siekiant padidinti aplinkos ir kraštovaizdžio vertę teikiant paramą ekologiškiems žemėtvarkos metodams, numatyta, kad:

- bus išsaugota bioįvairovė (kasmet bus paremta iki 54 000 ha NATURA 2000 teritorijų žemės ūkyje ir iki 91500 ha – miškų ūkyje), natūralus kraštovaizdis, saugi aplinka, apleistos žemės bus apželdintos miškais (iki 2020 m. miškingumas išsaugos 3 proc.), o tai prisidės prie klimato kaitos mažinimo;
- bus padidinta miškų ekologinė vertė, miškai geriau pritaikyti socialinės visuomenės reikmėms;
- iki 2010 metų bus išplėtotą biomasės gamyba, užtikrinanti 5,75 proc. biodegalų gamybą, skaičiuojant nuo viso šalies transporto degalų kiekio;
- bus konsoliduota 108000 ha žemių, suremontuotos ir rekonstruotos melioracijos sistemos 20000 ha teritorijoje;
- pagerės inžinerinės infrastruktūros būklė kaime (kelių, vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemos ir pan.);

- kaimo gyvenamosiose vietovėse bus įrengta 2500 interneto prieigos taškų.

Siekiant pagerinti kaimo vietovėse gyvenimo kokybę ir skatinti įvairinti ūkinę veiklą numatyta, kad:

- tarp kaimo gyventojų maždaug trečdaliu sumažės dirbančiųjų žemės ir miškų ūkyje, jų dalis sieks apie 10 proc.;
- plėtojamos alternatyvios (ne žemės ūkio) veiklos sritys sukurs darbo vietas įvairių profesijų žmonėms (planuojama sukurti iš žemės ūkio veiklos pasitrauksiantiems apie 20000 naujų darbo vietų, iš kurių 10000 iš ŽUFKP, veiks 1300 kaimo turizmo sodybų, 2000 mikroįmonių);
- susiformuos palankesnė kaime dirbančių žmonių amžiaus struktūra, daugės kaime dirbančio ir šeimas kuriančio jaunimo (planuojama, kad 2013 metais 20 proc. ūkininkų bus iki 40 metų amžiaus).

Ekonomikos augimo programa.

Vizija iki 2015 metų – nepertraukiamas spartus šalies ūkio augimas ir aukštas tarptautinis konkurencingumas ilguoju laikotarpiu, kuri užtikrina šiuolaikiška šalies ūkio struktūra, kurioje ženklią dalį sudaro aukštą pridėtinę vertę generuojantys ūkio sektoriai, pasižymintys aukštu darbo produktyvumu, savo konkurencingumą grindžiantys žiniomis ir inovacine veikla bei sukurta palanki, inovacijas skatinanti, verslo aplinka bei efektyvi ekonominė infrastruktūra, sudaranti geriausias sąlygas sparčiai ūkio plėtrai.

Strateginis tikslas - spartinti ūkio augimą ilguoju laikotarpiu, siekiant sumažinti išsivystymo netolygumus tarp Lietuvos ir ES vidurkio.

Pirmasis tikslas - didinti aukštos pridėtinės vertės verslo lyginamąją dalį. Norint pasiekti užsibrėžtus rodiklius, Lietuvoje būtina :

– stiprinti nacionalinius aukštos kompetencijos centrus ir tinklus, kuriuose jau yra sukaupta pakankamai santykinai aukšta kompetencija ir kurie veikia prioritetinėse MTTP srityse, kur Lietuva turi aukštą mokslinį ir gamybinį potencialą. Siekiant suaktyvinti mokslo rezultatų pritaikymą versle, daugiau dėmesio turi būti:

– skiriama glaudesniai verslo ir mokslo bendradarbiavimui užtikrinti. Investuojant turi būti siekiama, kad bendradarbiavimo problemos būtų sprendžiamos kompleksiskai, įtraukiant visas suinteresuotas puses. Siekiant sustiprinti Lietuvos mokslinį ir inovacijų potencialą, būtina pasinaudoti galimybe perimti pažangesnių šalių patirtį, integruojantis į ES aukštojo mokslo ir mokslinių tyrimų erdvę;

- planuojama remti nacionalinių MTTP programų įgyvendinimą prioritetinėse srityse.

Antrasis tikslas - sudaryti palankią aplinką smulkiąjam ir vidutiniam verslui bei inovacijoms.

- Svarbu kompleksiskai skatinti fizinių asmenų, ypač jaunimo ir moterų bei pradedančiųjų įmonių verslumą.

- Būtina užtikrinti geresnį įmonių priėjimą prie finansavimo šaltinių, ypač pradedantiems verslą bei inovacijas diegiantiems subjektams.

- Daug dėmesio bus skiriama bendroms įmonių ir mokslo institucijų iniciatyvoms, veikloms, susijusioms su klasterių bei technologinių platformų, t.y. bendradarbiavimo tinklų kūrimu.

- Ypatingas dėmesys bus skirtas šalies įvaizdžio formavimui bei tiesioginėms užsienio investicijoms pritraukti.

- Turėtų būti sudarytos palankios sąlygos „Plyno lauko“ pramoninėms teritorijoms, siekiant sudaryti sąlygas užsienio kapitalui investuoti.

- Europoje ypač šiuo metu skatinama kūrybinės pramonės verslų plėtra, kas galėtų sudaryti sąlygas išnaudoti Lietuvos kultūros bei žmonių kūrybinį potencialą kuriant konkurencingus lietuvišką turinį reprezentuojančius produktus ir paslaugas.

Trečiasis tikslas – efektyvinti ekonominę infrastruktūrą.

- Būtinios investicijos tiek į vietinės ir valstybinės, tiek į tarptautinės reikšmės transporto infrastruktūros gerinimą.

- Viena pagrindinių šalies ekonomikos konkurencingumo augimo prielaidų yra efektyvi, saugi ir patikima energetinė infrastruktūra, kurios esminė dalis yra elektros, dujų ir centralizuoto šilumos tiekimo tinklai ir sistemos.

Žiniomis besiremiančios, konkurencingos ekonomikos plėtra neatsiejama nuo informacinės visuomenės plėtros. Siekiant sudaryti sąlygas visiems Lietuvos gyventojams naudotis informacinėmis technologijomis ir elektroniniais ryšiais (IRT), kurti ir naudoti gausų elektroninį turinį, sudaryti verslui palankias sąlygas didinti konkurencingumą, būtina visoje šalyje tolygiai išplėtota IRT infrastruktūra.

Šio planavimo laikotarpio Lietuvos kaimo vizija:

- vidutinis ūkis - 20 ha;
- visiško užimtumo ūkiai – 20 000;
- šiuo metu tiesiogines išmokas gauna apie 250 000 ūkių;
- aukštesnės pridėtinės vertės produktų gamyba;

- biomasės gamyba išaugs 2010 m. iki 5,75 proc. biodegalų visoje degalų masėje;
- infrastruktūros gerinimas ir bendrosios paslaugos kaime; verslumo didinimas kaime;
- bus sukurta naujų darbo vietų kaime (20000);
- sustiprės bendruomeniškumas;
- bus paremtos 50 VVG strategijos;
- bus atnaujinta apie 500 kaimų;
- pajamų augimas;
- skirtumas tarp miesto ir kaimo gyventojų pajamų sumažės iki 15 proc;
- mažės socialinė atskirtis;
- kultūrinio paveldo išsaugojimas, amatų plėtra [15].

DARBO REZULTATŲ APIBENDRINIMAS

Apibendrinus atliktos analizės rezultatus, galime teigti, kad išsiaiškinome žemės ūkio teikiamos paramos panaudojimo rezultatus Lietuvoje, išsiaiškinome vykdomos žemės ūkio politikos efektyvumą, apžvelgėme Lietuvos ūkininkų aktyvumą dalyvaujant paramos programose, atskleidėme teigiamus ir neigiamus šių lėšų panaudojimo bruožus.

Todėl galima tvirtai konstatuoti, kad pasiekėme šio darbo pradžioje iškeltą tikslą ir patvirtinome hipotezę.

Baigiamajame magistro darbe naudoti metodai yra patikimi, kadangi naudojamos žemės ūkio paramą koordinuojančių institucijų statistiniais duomenimis bei dokumentais.

Atlikus Europos Sąjungos paramos panaudojimo Lietuvos žemės ūkyje analizę galima teigti, kad teigiamiems žemės ūkio pokyčiams didelę reikšmę turėjo visos ES paramos programos: pasirengimo stojimui į ES – SAPARD, o tai pat įstojus – BPD ir KPP. Dabar trumpai apžvelgsime kiekvieną programą atskirai:

- SAPARD programos parama pagelbėjo ūkininkams pasirengti Bendrijos aplinkos apsaugos, veterinarijos ir higienos standartų pritaikymui. Tokį sėkmingą šios priemonės įgyvendinimą galima paaiškinti tuo, kad ūkio subjektai suprastami, kad įstojus į ES jie privalės atitikti visus ES standartus ir reikalavimus, aktyviai naudojosi proga modernizuoti įmones, kad jos atitiktų ES standartus. Patraukliausia investicijoms sritis - kaimo turizmas, nes pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje nuolat didėja kaimo turizmo paslaugų paklausa ir ūkio subjektai, matydami geras šio sektoriaus perspektyvas, naudojosi SAPARD parama ir aktyviai investavo į kaimo turizmo sodybų ir kompleksų modernizavimą bei kūrimą.

Taip pat SAPARD parama pereinamuoju laikotarpiu darė teigiamą poveikį Lietuvos žemės ir maisto sektoriui, sudarydama sąlygas ne tik pradėti modernizuoti ūkius, perdirbamąją pramonę, plėtoti alternatyvius verslus, sukurti BŽŪP administruoti būtinas struktūras ir parengti reikiamos kvalifikacijos specialistus, bet ir mokyti bei informuoti kaimo gyventojus, taigi, gerėjo ir pateikiamų paraiškų paramai gauti kokybė. SAPARD paramos mechanizmas žemės ūkio sektoriaus atstovams buvo tarsi pamoka rengiantis įsisavinti kur kas didesnę ES struktūrinių fondų paramą.

Pagrindinės SAPARD lėšų įsisavinimo problemos kilo dėl ūkininkų nuosavų lėšų stokos projektų finansavimui, silpno bankų kreditavimo smulkių ir vidutinių ūkių verslo plėtrai. Taip pat neretai kliūtimi paramai gauti buvo netinkamai parengti verslo planai, neteisingai pildomos paraiškos bei kiti reikalingi dokumentai.

- Įgyvendinant BPD IV prioriteto priemones siekiama sukurti į rinką orientuotą konkurencingą žemės ūkį, skatinti kaimo turizmo ir amatų veiklą, gerinti gyvenimo kokybę kaimo vietovėse, mažinti nedarbo lygį, ugdyti kaimo gyventojų gebėjimus. ES struktūrinių fondų parama Žemės ūkiui ir Žuvininkystei padeda pagerinti ūkių struktūrą, pajvairinti Žemės ūkio veiklą, modernizuoti įmones, laivyną, sudarys sąlygas privačių miškų kaimo vietovių prisitaikymui ir plėtrai. Kaip pavyzdį pateikiame ekonominės naudos paskaičiavimą konkrečiam X projektui.

Pagal BPD iš ES struktūrinių fondų remiami struktūriniai Žemės ūkio sektoriaus pokyčiai, skatinama ES kokybės standartus atitinkanti gamyba ir ūkininkavimo metodai, padėsiantys Lietuvos Žemės ūkio produkcijai konkuruoti ES.

Vien 2005 m. Nacionaline mokėjimo agentūra pagal BPD priemones pasirašė beveik tiek pat sutarčių, kiek per trejus metus pagal SAPARD programą

- KPP pateikiamos 2004–2006 m. numatytos septynios struktūrinės priemonės. Planas pagal savo finansinį ir politinį poveikį yra ne mažiau svarbus nei kitos struktūrinės priemonės, numatytos kaimo plėtrai ir žemės ūkiui. KPP priemonėmis buvo skatinamas gyvulininkystės ir pienininkystės ūkių modernizavimas, remiami žemdirbiai auginantys ekologišką žemės ūkio produkciją, skatinamas nenašių ir nederlingų žemių apželdinimas mišku, senyvo amžiaus žemdirbiai skatinami atsisakyti ūkininkavimo, perduodant jį jaunesnio amžiaus ūkininkams. Kaip matome, KPP taip pat pasiūlė įvairių programų spektrą, kuris papildė BPD ir sukėlė didelį susidomėjimą ūkininkų tarpe. Surinktų ir pagal KPP prognozuotų paraiškų skaičiaus palyginimas rodo, kad 2004-2005 metais paraiškų surinkta 26 procentais daugiau, negu planuota [6]. Didžiausio susidomėjimo sulaukė priemonė „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“. Paraiškas pagal šią priemonę žemdirbiai teikė kartu su paraiškėmis tiesioginėms išmokoms už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus gauti.

Šių paramos sričių dauguma statistinių duomenų buvo gauti iš Lietuvos žemės ūkio ministerijos ir Nacionalinės mokėjimo agentūros vidinių dokumentų.

IŠVADOS

Pagal atliktą Europos Sąjungos paramos panaudojimo Lietuvos žemės ūkiui analizę padarėme tokias išvadas:

1. Europos Sąjungos skiriamos paramos lėšos ženkliai prisidėjo prie Lietuvos žemės ūkio plėtojimo, modernizavimo, stiprinimo, konkurencingumo ir našumo.
2. Lietuvos žemės ūkio subjektai aktyviai siekė pasinaudoti skiriamomis lėšomis.
3. SAPARD paramos mechanizmas žemės ūkio sektoriaus atstovams buvo tarsi pamoka rengiantis įsisavinti kur kas didesnę ES struktūrinių fondų paramą.
4. Ūkiai yra skatinami orientuotis į ES standartus:
 - atitikti higienos reikalavimus;
 - gerinti aplinkosaugą;
 - užtikrinti aukštus veterinarijos reikalavimus, gerinti gyvulių gerovę ir kt.
5. Paramos skyrimo mechanizmas tampa aiškesnis ir efektyvesnis, tačiau nėra pilnai išspręstos visos problemos:
 - trūksta informatyvumo;
 - norint dalyvauti kai kuriose programose reikalingos specifinės žinios;
 - pareiškėjų daromos klaidos pildant deklaracijas, apsunkina paramos skyrimą.
6. Daugelis paramos programų yra nukreiptos į ūkių stambėjimą.
7. Vis daugiau žemdirbių keičia savo įpročius ir imasi ekologiško ūkininkavimo.
8. Užsiimti žemės ūkio veikla yra skatinami jaunesnio amžiaus žmonės, kurie turi daugiau energijos, lengviau sugeba prisitaikyti prie naujovių ir yra labiau pajėgūs pakelti gyvenimo sąlygas kaime.
9. Integracija yra skausminga smulkioms įmonėms ir smulkiems ūkiams dėl padidėjusios konkurencijos ir aukštesnių kokybės standartų, sąnaudų padidėjimo ir jų kompensavimo galimybių.
10. Griežti ES aplinkos apsaugos standartai, prekių ir paslaugų Lietuvos žemės ūkyje kokybės reikalavimai, dėmesys, skiriamas vartotojų apsaugai, lemia tai ką apibendrintai galima pavadinti gyvenimo kokybės pagerėjimu.

SIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

Pagal atliktą Europos Sąjungos paramos panaudojimo Lietuvos žemės ūkiui analizę padarėme tokias išvadas ir rekomendacijas:

1. Gerinti seniūnijų darbo efektyvumą, keliant darbuotojų kvalifikaciją, to pasekoje padidės informatyvumas ir pildomų deklaracijų kokybė.

2. Taikyti „vieno langelio“ principą, kad žmonės galėtų visus reikiamus dokumentus ir pažymas gauti ir užpildyti vienoje vietoje.

3. Tobulinti pareiškėjų kontrolės funkcijas, didinant patikrų vietoje skaičių, norint užkirsti piktnaudžiavimą ES lėšomis.

4. Stiprinti koordinuojančių žemės ūkio veiklą institucijų tarpusavio bendradarbiavimą, siekiant sklandesnio paramos administravimo ir iškilusių problemų sprendimo.

5. Sparčiau ir efektyviau diegti informacines technologijas kaimo vietovėse, kadangi jos yra nepamainomas pagalbininkas šiuolaikiniame ūkyje. Šis procesas Lietuvoje vyksta nepakankamai sparčiai ir tai yra viena iš informacijos stokos priežasčių.

6. Periodiškai atlikti besiverčiančių žemės ūkių apklausas, jų poreikiams nustatyti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas (Žin.,2002, Nr. 72-3009);
2. Ilgalaike Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtotės iki 2015 metų strategija:
www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike_ukio.php [2006-06-15].
3. Armstrong H., Taylor W. Regional economics and policy. Blackwell Publishing, 2000.
4. Artojas 2006 Nr. 3 (11). Informacinis leidinys. Vilnius: Ryšių su visuomene kompanija Publicum, 2006.
5. Artojas 2006 Nr. 4 (12). Informacinis leidinys. Vilnius: Ryšių su visuomene kompanija Publicum, 2006.
6. Artojas 2006 Nr. 9 (13). Informacinis leidinys. Vilnius: Ryšių su visuomene kompanija Publicum, 2006.
7. BPD priemonės:
<http://parama.nma.lt/> [2006-08-28].
8. BŽŪP reforma prioritetai:
http://www.epp-ed.eu/Policies/pkeynotes/27cap-reform_lt.asp [2006-08-26].
9. Europos Komisijos delegacija. Kaip funkcionuoja Europos Sąjunga. Vilnius: Gironda, 1999. – 32p.
10. Europos komitetas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės. Europos lėšos ir patirtis – šansas kiekvienam regionui. Vilnius: 2000. – 32p.
11. Europos komitetas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės. Ar yra alternatyva Europos Sąjungai. Vilnius: 2000. – 32p.
12. Europos komitetas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės. Lietuvos žemės ūkio integracija į Europos Sąjungą. Vilnius: Gironda, 2000. – 32p.
13. Europos komitetas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės. Dažniausiai užduodami klausimai apie Lietuvos stojimą į Europos Sąjungą. Vilnius: 2001. – 152p.
14. Europos komitetas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės. Verslo Europos Sąjungos bendrojoje rinkoje vadovas. Vilnius: UAB Fantazija ir forma, 2002. – 240p.
15. ES BŽŪP raida
www.eudel.lt/uploads/1164387069_20061117_Miniate_ZUM.ppt [2006-09-18]
16. Europos Sąjunga. Enciklopedinis žinynas. Vilnius: Eugrimas, 1999.
17. Europos Sąjungos istoriniai žingsniai

http://www.europa.eu/abc/12lessons/index2_lt.htm [2006-05-25].

18. Europos Sąjungos lėšų paskirstymas:

www.socmf.ktu.lt/finansai/Finansai_Medziaga_1dalis.doc [2006-06-08].

19. Europos Sąjungos SAPARD programa galutinė ataskaita

http://www.zum.lt/min/index.cfm?fuseaction=displayHTML&file=File_810.cfm&langparam=LT
[2006-08-25].

20. Europos Sąjungos struktūriniai fondai:

<http://www.durys.org/sf/iniciatyvos/kas.htm> [2006-05-29]

21. Europos Sąjungos tikslai:

http://www.robertschuman.ktu.lt/?mod=content&lang=1&id=6&menu_id=5&doc= [2006-06-02]

22. Europos Taryba. Pagrindinės veiklos kryptys ir rezultatai. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 1996. – 68p.

23. Fontane P. Dešimt Europos pamokų. Vilnius: Gironda, 2002. – 62p.

24. Integracijos etapai:

<http://www.patogupirkti.lt/BooksExtracts/9955-682-03-5.htm> .

25. ISPA paramos fondas:

http://www.finmin.lt/finmin/content/document.jsp;jsessionid=1F8CCEB1EEB12BFC5D6E37FF1FA06794?doclocator=web%2Fstotis_inf.nsf%2F0%2F248CA7FEA1DC2A01C2256F17003AE069
http://www.zum.lt/min/index.cfm?fuseaction=displayHTML&attributes.file=File_1568.cfm [2006-06-15].

26. Jurkynas J., Jurkynienė G., Visockis A. Lietuvos kelias į Europos Sąjungą ir NATO. Kaunas: Šviesa, 2004. – 208p.

27. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Rinkotyra. Žemės ūkio ir maisto produktai 2005 (IV). Vilnius: UAB Baltijos kopija, 2005. – 116p.

28. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Lietuvos kaimo raida 2005. Vilnius: UAB Pozicija, 2005. – 116p.

29. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2005. Vilnius: UAB Baltijos kopija, 2006. – 192p.

30. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Rinkotyra. Žemės ūkio ir maisto produktai 2006 (I). Vilnius: UAB Baltijos kopija, 2006. – 102p.

31. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Rinkotyra. Žemės ūkio ir maisto produktai 2006 (II). Vilnius: UAB Baltijos kopija, 2006. – 100p.

32. Mačys G. – ES struktūrinė parama Lietuvoje: pirmieji vertinimai. Socialiniai tyrimai 1(7).Šiauliai Šiauliu un.,2006.
33. Maniokas K. Europos Sąjungos plėtra ir europeizacija. Vilnius: Eugrimas, 2003. – 208p.
34. Maniokas K. Vilpišauskas R. Žeruolis D. Lietuvos kelis į Europos Sąjungą. Vilnius: Eugrimas, 2004. – 520p.
35. Nacionalinė mokėjimo agentūra. 2005 metų veiklos ataskaita. Vilnius: LĮ Krizenta, 2005. – 84p.
36. Nakrošis V. Europos Sąjungos regioninė politika ir struktūrinių fondų valdymas. Vilnius: Eugrimas, 2003. – 136p.
37. Pagrindinės Europos sąjungos raidos sutartys:
http://europa.eu/abc/treaties/index_lt.htm. [2006-05-05].
38. Pasirengimas kaimo plėtros 2004-2006 plano priemonių įgyvendinimui 2005 m:
www.zum.lt/min/failai/KPP_-_pagrindines_nuostatosN.pdf [2006-10-03]
39. Paulikas V. Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika ir administravimas. Vilnius: VTU, 2002. – 112p.
40. PHARE programa:
http://www.eudel.lt/lt/paramos_programos/phare.htm [2006-06-15].
41. Socialinės ir ekonomines politikos poveikis kaimo plėtrai:
http://www.laei.lt/leid_fls/nauj_fl/kkpes_2005/er_es.pdf [2006-09-26].
42. Struktūrinių fondų principai:
http://www.lpk.lt/EFDveikla/strukt_riniai_fondai.doc [2006-06-15].
43. Tracy M. I Maisto pramonė ir žemės ūkis rinkos ekonomikos sąlygomis. II Žemės ūkio politika Europos Sąjungoje. Vilnius: Diemedžio leidykla, 1998. – 158p.
44. Vilpišauskas R. Integracija Europoje: Baltijos šalys ir Europos Sąjunga. Vilnius: Arlila, 2001. - 160p.
45. Vilpišauskas R., Nakrošis V. Politikos įgyvendinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungos įtaka. Vilnius: Eugrimas, 2003. – 210p.
46. Veidenfeldas V. Veselsas V. Europa nuo A iki Z. Vilnius: Gironda, 1999. – 272p
47. Vitkus G. Europos Sąjunga ir ne tik ji: 99 terminai. Vilnius: Alora, 2003. – 196p.
48. Vitkus G. Europos mozaika. 25 ES valstybės. Vilnius: Eugrimas, 2004. – 224p.
49. Vertinimo ES programų Lietuvoje gairės Bendrajame programavimo dokumente 2006m.
50. Žemės ūkio parama – SAPARD:
<http://www.nma.lt/index.php?-134397662>
51. Žemės ūkio parama – SAPARD:

http://www.eudel.lt/lt/paramos_programos/sapard.htm

52. Žemės ūkio ministerija : Kaimo plėtra 2007 – 2013 m:

www.zum.lt/min/failai/2007-2013_KPP_09-18var.pps .

53. Doc. G. Mačio paskaitų konspektai.

54. Trečioji ataskaita apie ekonominę ir socialinę sanglaudą.

SANTRAUKA

Šią magistro baigiamojo darbo temą pasirinkome todėl, kad ji yra nauja, įdomi ir mažai išnagrinėta. Be to, ji yra artima patiems darbo autoriams. Mes atlikome Europos Sąjungos paramos panaudojimo Lietuvos žemės ūkyje analizę tam, kad sužinotume, kaip ši parama yra skirstoma ir įsisavinama. Aišku, realus paramos poveikis žemės ūkiui bus matomas tik po kelerių metų, tačiau pirmuosius šios paramos panaudojimo rezultatus jau galime pamatyti. Problema yra ta, kad ne visa ši parama yra paskirstoma ir panaudojama. Egzistuoja nemažai problemų, kurios šią problemą ir įtakoja.

Mūsų darbo tyrimo objektas yra visos Lietuvos žemės ūkis.

Darbo tikslas – išanalizuoti, kokią įtaką Europos Sąjungos parama daro šalies žemės ūkiui. Šiame darbe mes išsiaiškinome Lietuvos žemės ūkio pokyčius, išanalizavome žemės ūkio politikos vykdymo teisingumą ir efektyvumą, apžvelgėme Lietuvos žemdirbių aktyvumą, parodėme teigiamus ir neigiamus paramos lėšų panaudojimo aspektus.

Darbo tikslui pasiekti ir pradinius duomenis analizei surinkti naudojome mokslinės literatūros, dokumentų ir paramą administruojančių institucijų statistinių duomenų ir lyginimo metodus.

Pirmoje darbo dalyje apžvelgėme Europos Sąjungos ir Lietuvos vykdomą politiką pagrindiniais aspektais, antroje dalyje atlikome SAPARD, BPD IV-ojo prioriteto programų ir 2004-2006 metų Kaimo plėtros plano paramos panaudojimo analizę, trumpai apžvelgėme Lietuvos žemės ūkio pokyčius ir naujojo 2007-2013 metų programavimo laikotarpio gaires. Darbo pabaigoje pateikėme darbo apibendrinimą, išvadas ir pasiūlymus.

Iš gautų mūsų atliktos analizės rezultatų galime tvirtai konstatuoti, kad pasiekėme darbo pradžioje iškeltą tikslą ir patvirtinome savo hipotezę.

Baigiamajame magistro darbe naudoti metodai yra patikimi, kadangi naudojomes žemės ūkio paramą koordinuojančių institucijų statistiniais duomenimis bei dokumentais.

SUMMARY

This subject of master thesis was chosen because of its newness, relevance and lack of researches. Moreover the subject is relevant for both of the authors. We performed analysis how European Community support for the Lithuanian agricultural sector is distributed and absorbed. It is evident, that the real impact will be seen after several years, but initial results of use already can be seen. The main problem is that not all given support is distributed and used appropriately.

The object this master thesis is whole Lithuanian agricultural sector. The primary objective is to comprehensively analyse the impact of European Community support for the Lithuanian agricultural sector. We researched the changes of Lithuanian agriculture, analysed the efficiency and equity of implemented policy, overlooked the activity of farmers and tried to define positive and negative aspects of support use.

To reach the objective of this master thesis and to collect the initial data for the analysis we used scientific literature, documents and statistic data provided by support administrating institutions and the method of comparison.

The first part of the analysis covers the main aspects of implemented policy of European Community and Lithuania, the second part gives the analysis of SAPARD, BPD fourth priority programme and the draft of expansion of rural areas for 2004-2006 support use, short overview of the changes of Lithuanian agriculture and guidelines for the new period of 2007-2013 year. The conclusions, summary and suggestions are given in the tailpiece of the thesis.

According to the gained results of the analysis, we can state, that we reached the objective raised on the beginning of this work and proved our hypothesis.

The methods used during the analysis are reliable, because we used the data and the documents of provided by support administrating institutions.

PRIEDAI

Bendras SAPARD paramos lėšų poreikis bei gautų paraiškų skaičius 2001-2004 m.

1 priemonė	2 priemonė	3 priemonė	4 priemonė	5 priemonė	7 priemonė	8 priemonė	Iš viso:
Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą	Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir rinkodaros tobulinimas	Ekonominė s veiklos plėtra ir alternatyvi ų pajamų skatinimas	Kaimo infrastrukt ūros tobulinimas	Žemės ūkio paskirties apželdinim as mišku ir miškų infrastrukt ūros tobulinimas	Profesinis mokymas	Techninė parama, informacija ir viešumas	
Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)
93 673 (578)	105 256 (69)	18 052 (96)	53 380 (321)	81 (3)	3 291 (109)	690 (46)	274 423 (1 222)

Sutarčių nutraukimo priežastys:

Pagal 1 –ąją kryptį:

- UAB „X“ pati atsisakė paramos, nes pasikeitus vadovams, bendrovė nusprendė nebeįgyvendinti savo SAPARD projekto „Kiaulių auginimo komplekso modernizavimas“.
- Ūkininkas atsisakė paramos, po to, kai jam pateikus pirmąjį mokėjimo prašymą, dalis padarytų išlaidų buvo pripažintos nekompensuotinomis.
- UAB „X1“ – atsisakė paramos, nes nusprendė perdaryti pagal SAPARD projektą numatytas pauštes.
- Kooperatinė bendrovė „X2“ - įgyvendinant projektą, atliekant daržovių sandėlio statybos darbus buvo atlikti pakeitimai, kurie nebuvo suderinti su Agentūra. Tuo buvo pažeistas vienas iš paramos sutarties reikalavimų. Agentūra nutraukė sutartį.
- AB „X3“ atsisakė paramos, nes ilgą laiką atidėliojo projekto įgyvendinimo terminus, galiausiai bendrovė nusprendė visai atsisakyti paramos.
- X4 atsisakė paramos, motyvuodama, nepalankiai susiklosčiusia situacija rinkoje.
- Projektų atrankos komisija nutarė, atsižvelgdama į tai, kad paramos gavėjas – ūkininkas buvo nubaustas dėl nusikaltimų susijusių su paramos gavimu, inicijuoti paramos sutarties nutraukimą.

Pagal 2 -ąją kryptį:

- UAB „X5“ – Agentūra nusprendė nutraukti paramos sutartį dėl žymių nukrypimų nuo projekto, kurie nebuvo suderinti su Agentūra, bei esminių sutarties pažeidimų, t.y. skiriasi daugumos įgyvendintų investicijų pavadinimai bei sumos, investicijos įgyvendintos iki sutarties pasirašymo, paramos gavėjas nesilaikė nurodyto projekto vykdymo termino (pavėluotai pateikė mokėjimo prašymą), nukrypimų nuo sutarties nesuderino su Agentūra.

Pagal 3 -ąją kryptį:

- UAB „X6“ padarė paramos pažeidimus, t. y. laiku nepateikė visos kreditavimo sutarties su banku bei statybos-rangos sutarties ir sutarties su įrangos tiekėju, kaip buvo įsipareigojusi nepateikė realaus darbų atlikimo grafiko, nepasirašė paramos gavėjo prašymu parengto sutarties susitarimo, statybos rekonstrukcijos darbus vykdė neturėdama statybos leidimo bei oficialaus Agentūros leidimo pakeisti rangovą, be Agentūros raštiško sutikimo įkeitė rekonstruojamą pastatą bankui. Agentūra nutraukė sutartį.

Pagal 7 – ają kryptį:

- Lietuvos kaimo turizmo asociacija - atlikus projekto „Poilsis kaime (kaimo turizmo) organizavimas“ patikrą vietoje, nustatyta eilė neatitikimų bei pažeidimų: nebuvo pateikta pagal autorines sutartis nurodyta paskaitos medžiaga bei autoriniai darbai, UAB „X7“ kanceliarinių prekių originalų PVM sąskaitos - faktūros, kanceliarinių prekių pavyzdžiai, nepaaiškinta kokios kanceliarinės prekės buvo įsigytos; nepateikti reikalingi buhalteriniai apskaitos dokumentai, iš penkių mokymo medžiagai paruoštų knygelių buvo pateiktos tik dvi. Atsižvelgiant į kontrolinės patikros metu nustatytus pažeidimus, kuriais buvo pažeisti paramos sutarties punktai, paramos sutartis buvo nutraukta.

SAPARD įsipareigojimų suma bei patvirtintų paraiškų skaičius 2002 - 2005 m.

1 priemonė	2 priemonė	3 priemonė	4 priemonė	5 priemonė	7 priemonė	8 priemonė	Viso:
Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą	Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir rinkodaros tobulinimas	Ekonominė s veiklos plėtra ir alternatyvi ų pajamų skatinimas	Kaimo infrastruk- tūros tobulinimas	Žemės ūkio paskirties žemės apželdinim as ir miškų infrastruk- tūros tobulinimas	Profesinis mokymas	Techninė parama, informa- cija ir viešumas	
Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius) metai	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)	Paramos suma, tūkst. eurų (paraiškų skaičius)
18 128 (96) 2002	42 139 (24)	2 602 (15)	5 919 (38)	0	661 (45)	0	69 449 (218)
21 284 (152) 2003	25 108 (20)	6 820 (34)	8 955 (62)	0	1 479 (40)	0	63 646 (308)
28 204 (197) 2004	0 (0)	0 (0)	13 370 (84)	0	825 (17)	690 (46)	43 089 (344)
67 616 (445) 2002-2005	67 247 (44)	9 422 (49)	28 244 (184)	0	2 965 (102)	690 (46)	176 184 (870)

Išmokėta SAPARD parama (Bendrijos parama) 2001-2005 m. (grąžintos lėšos neįskaičiuotos)

1 priemonė	2 priemonė	3 priemonė	4 priemonė	7 priemonė	Iš viso:
Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą	Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir rinkodaros tobulinimas	Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas	Kaimo infrastruk- tūros tobulinimas	Profesinis mokymas	
Paramos suma, tūkst. eurų	Paramos suma, tūkst. eurų	Paramos suma, tūkst. eurų	Paramos suma, tūkst. eurų	Paramos suma, tūkst. eurų	Paramos suma, tūkst. eurų
64 348	65 002	7 798	24 116	1 938	163 202

Veiklos rodiklių įgyvendinimas.

2001-2005	Tikimas rezultatas	Sulaukta	Santykis
1 priemonė „Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą“			
Patvirtintų paraiškų skaičius	1797	445	25%
Viso paramos suma (tūkst. eurų)	68.180.607	67.617.172	99%
2 priemonė - „Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir rinkodaros tobulinimas“			
Patvirtintų paraiškų skaičius	41	44	107%
Viso paramos suma (tūkst. eurų)	60.993.339	67.246.769	110%
3 priemonė - „Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas“			
Patvirtintų paraiškų skaičius	855	49	6%
Viso paramos suma (tūkst. eurų)	10.125.405	9.422.090	93%
4 priemonė - „Kaimo infrastruktūros tobulinimas“			
Patvirtintų paraiškų skaičius	103	184	178%
Viso paramos suma (tūkst. eurų)	24.352.989	28.243.132	116%
5.priemonė - „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas ir miškų infrastruktūros tobulinimas“			
Patvirtintų paraiškų skaičius	-	0	0
Viso paramos suma (tūkst. eurų)	3.145.933	0	0
6. priemonė - „Ūkininkavimo metodai, atitinkantys			

aplinkosaugos reikalavimus”			
Patvirtintų paraiškų skaičius	0	0	0
Viso paramos suma (tūkst.eurų)	0	0	0
7 priemonė - „Profesinis mokymas”			
Patvirtintų paraiškų skaičius	100	102	102%
Viso paramos suma (tūkst. eurų)	2.875.637	2.965.275	103%

Informacija apie nustatytų kiekybinių ir kokybinių BPD įgyvendinimo rodiklių pasiekimą.

Rodiklio pavadinimas	Matavimo vienetai	Planuoti rodikliai pagal BPD priemonę	Nuo programos pradžios pasiekti rodikliai	Pagal pasirašytą paramos sutartį planuojami pasiekti rodikliai	Rodiklių įvykdymo rezultatas nuo programos įgyvendinimo pradžios 4/3*100, %
1	2	3	4	5	6
Finansuotų projektų skaičius, iš jų	Projektų sk.	155	33	251	21%
Gyvulininkystės sektoriuje	Projektų sk.	90	2	58	22%
Augalininkystės sektoriuje	Projektų sk.	50	31	174	62%
Vaisių ir daržovių sektoriuje	Projektų sk.	10	0	17	0
Ekonominės veiklos įvairinimas	Projektų sk.	5	0	3	0
Aplinkosaugos reikalavimus įgyvendinusių projektų dalis	Proc.	90	100	100	111%
Ūkio valdų atitinkančių ES standartus skaičius	Proc.	20	100	100	500%
Sukurtų išlaikytų darbo vietų skaičius	Vietų skaičius	1300	543	4071	42%
Sukurtų papildomų darbo vietų skaičius	Vietų skaičius	700	397	1497	57%

Informacija apie nustatytų kiekybinių ir kokybinių BPD įgyvendinimo rodiklių pasiekimą.

rodiklio pavadinimas	Matavimo vienetai	Planuoti rodikliai pagal BPD priemonę	Nuo patvirtinimo pasiekti rodikliai	BPD Pagal pasirašytas paramos sutartis planuojami pasiekti rodikliai	Rodiklių įvykdymo rezultatas nuo programos įgyvendinimo pradžios $5/3*100, \%$
1	2	3	4	6	7
Paramą gavusių jaunųjų ūkininkų skaičius	ūkininkų sk.	400	120	332	30 proc.
Vidutinis jaunojo ūkininko ūkio dydis	ha	10	60	56	600 proc.
Jaunųjų ūkininkų, dalyvaujančių kitose BPD priemonėse skaičius	ūkininkų sk.	100	38	117	38 proc.
Sukurtų išlaikytų darbo vietų skaičius	Vietų skaičius	600	119	323	20 proc.
Sukurtų papildomų darbo vietų skaičius	Vietų skaičius	460	98	300	21 proc.

Informacija apie nustatytų kiekybinių ir kokybinių BPD įgyvendinimo rodiklių pasiekimą.

Rodiklio pavadinimas	Matavimo vienetai	Planuoti rodikliai pagal BPD priemonę	Per atsiskaitomąjį laikotarpį pasiekti rodikliai	Nuo BPD patvirtinimo iki ataskaitos pateikimo datos pasiekti rodikliai	Pagal pasirašytas paramos sutartis planuojami pasiekti rodikliai	Rodiklių įvykdymo rezultatas nuo programos įgyvendinimo pradžios $5/3*100, \%$
1	2	3	4	5	6	7
Paremtų projektų skaičius	projektų sk.	280	11	11	23	4 proc.
Apželdintas plotas	ha.	1000	0	0	7	0 proc.
Sukurtų išlaikytų darbo vietų skaičius	Vietų skaičius	350	109	109	504	359 proc.
Išlaikytų darbo vietų skaičius			1149	1149	2253	

Informacija apie nustatytų kiekybinių ir kokybinių BPD įgyvendinimo rodiklių pasiekimą.

Rodiklio pavadinimas	Matavimo vienetai	Planuoti rodikliai pagal BPD priemonę	Per atsiskaitomąjį laikotarpį pasiekti rodikliai	Nuo BPD patvirtinimo iki ataskaitos pateikimo datos pasiekti rodikliai	Pagal pasirašytas paramos sutartis planuojami pasiekti rodikliai	Rodiklių įvykdymo rezultatas nuo programos įgyvendinimo pradžios $5/3*100, \%$
1	2	3	4	5	6	7
Dalyvių skaičius priemonės veiklose	sk.	6000	140	140	3690	2,3 proc.
Kursų dalyvių, dalyvaujančių naujose žemės ūkio veiklose, skaičius	sk.	150	0	0	15	0
Kvalifikaciją įgijusių ūkininkų skaičius	Sk.	100	0	0	2145	0

Informacija apie nustatytų kiekybinių ir kokybinių BPD įgyvendinimo rodiklių pasiekimą.

Rodiklio pavadinimas	Matavimo vienetai	Planuoti rodikliai pagal BPD priemonę	Per atsiskaitomąjį laikotarpį pasiekti rodikliai	Nuo BPD patvirtinimo iki ataskaitos pateikimo datos pasiekti rodikliai	Pagal pasirašytas paramos sutartis planuojami pasiekti rodikliai	Rodiklių įvykdymo rezultatas nuo programos įgyvendinimo pradžios 5/3*100 %
1	2	3	4	5	6	7
Modernizuotų Baltijos jūros laivų skaičius	vnt.	8	-	-	-	-
Žvejybos laivų atiduotų į metalo laužą, bendroji talpa	GT	2000	1581 (0)	1581	-	79 proc.
Žvejybos laivų atiduotų į metalo laužą, bendras galingumas	kW	3600	3120 (0)	3120	-	87 proc.
Lietuvos Baltijos jūroje žvejojančių laivų sumažinimas	proc.	10 proc. (pradinis sk. - 18328)	0,1 proc. (0)	0,1 proc.	-	1 proc.
Bendros sukurtos/išlaikytos darbo vietos	vnt.	15	panaikintos 62 darbo vietos (0)	panaikintos 62 darbo vietos	-	-
Padidėjęs žvejybos kvotų išnaudojimas	proc.	10	-	-	-	-

KPP priemonių įgyvendinimo statistika 2005 m (2004 metais pateiktos paraiškos)

Priemonė	Skirta lėšų 2004 m., tūkst. eurų.	Gauta paraiškų 2004 m., vnt.	Prašoma paramos suma, tūkst. eurų.	Autorizuotos paraiškos 2004 m., vnt.	Išmokėta paramos suma už 2004 m. paraiškas, tūkst. eurų.
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	30 125	6 509	15 175	6141	10 989
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais	47 000	111 177	57 651	106 975	56 442
Agrarinė aplinkosauga	15 000	1 273	8 312	1 148	8 180
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	7 000	200	2 085	164 (pasirašytos sutartys)	475
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	6 494	863	862	796	795
Standartų laikymasis	14 360	1 691	12 164	1 515	13 586
Techninė parama	1800	0	0	0	0
Viso	121 779	121 713	96 250	116 739	90 467

KPP priemonių įgyvendinimo statistika 2005 m (2005 metais pateiktos paraiškos)

Priemonė	Skirta lėšų 2005m., tūkst. eurų	Gauta paraiškų / kasmetinių prašymų 2005 m., vnt.	Prašoma paramos suma, tūkst. eurų.	Autorizuotos paraiškos / kasmetiniai prašymai 2005 m., vnt.	Išmokėta paramos suma už 2005 m. paraiškas, tūkst. eurų
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	45 500	7 522	14 771	3 658	6 594
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais	48 000	110 155	55 028	30 524	12 914
Agrarinė aplinkosauga	20 200	1327/ 898	14 915	0 /176	636
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	8 965	483	753	44 (pasirašytos sutartys)	0
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	10 000	1 316	1 477	117	118
Standartų laikymasis	28 171	2 393	21 721	620	1 814
Techninė parama	2 000	3	5 006	0	0
Viso	162 836	123 199	113 672	34 963	22 077

KPP priemonių finansinių rodiklių įgyvendinimo mastas 2005 metais (tūkst. eurų)

Priemonė	Viešosios išlaidos 2004-2005 metais tūkst. EUR			Įgyvendinimo mastas 2004-2005 metais %	
	skirta pagal KPP (1)	poreikis paraiškose (2)	Išmokėta 2005-12-31 (3)	2/ 1	3/1
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	75 625	29 947	17 583	40	23
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais	95 000	112 679	69 356	119	73
Agrarinė aplinkosauga	35 200	23 227	8 816	66	25
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	15 965	2 838	475	19	3
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	16 494	2 339	913	14	6
Standartų laikymasis	42 531	44 038	15 400	103	36
Techninė parama	3 800	5 006	0	179	0
Papildomos tiesioginės išmokos	87 056	65 001	63 737	75	73
SAPARD	17 576	0	0	0	0
Viso	389 247	285 075	176 281	73	45

Priedas

2.2.3. Ekonominės naudos paskaičiavimas konkrečiam X projektui

Vykdam Lietuvos Respublikos, Vietos savivaldos, Melioracijos ir kitus įstatymus ir įgyvendinant Lietuvos Respublikos Seimo 2000 metų birželio 13 dienos nutarimu patvirtintą Žemės ūkio ir kaimo plėtros strategiją, reikia rūpintis, kad žemė, melioracijos ir hidrotechnikos statiniai būtų ne tik tinkamai naudojami, prižiūrimi, išsaugoti, bet ir padidintas jų našumas, išnaudotos visos dirvų derlingumo didinimo galimybės. Vertinant ekonominių investicijų efektyvumą, labai svarbu įvertinti sąnaudas. Būtina apskaičiuoti, kiek investicijoms išleistas 1 Lt duos išreikštos pinigais atstatomosios produkcijos.

Šiems tikslams pasiekti paskaičiuosiu konkretaus projekto, 1 lito naudą investuoto ES struktūrinių fondų lėšų parama Žemės ūkiui.

Įgyvendinant projektą bus atlikti pagrindiniai melioracijos darbai, nurodyti x lentelėje.

lentelė

Rajonas	Griovių ir hidrotechninių įrenginių remontas (km)	Griovių ir hidrotechninių įrenginių rekonstrukcija (vnt.)	Drenažo rinktuvų remontas (km)	Drenažo rinktuvų rekonstrukcija (km)	Vandens kėlimo stočių eksploatacija (vnt.)	Viso
1	2	3	4	5	6	7
Vilniaus	18,1	1	2,9	1,2	2	
Darbų vertė (tūkst. Lt)	441	159	275	102	50	1027

Pagal vertinimo kriterijus paskaičiuota, kiek hektarų žemės ūkio naudmenų pagerės ir sudarytos geresnės sąlygos žemės ūkio augalams auginti, atlikus pagrindinius melioracijos darbus (griovių remontą ir rekonstrukciją, drenažo rinktuvų remontą ir rekonstrukciją). Dėl to bus gautas didesnis jų derlius. Tyrimais nustatyta, kad melioruotuose plotuose javų derlingumas padidėja apie 0,8 tonos iš 1 hektaro, o bulvių derlius padidėja – 4,2 t/ha lyginant su nemelioruotomis žemėmis.

Melioruotų žemių efektyvumo, įvertinant javų derlingumą ir derlių, analizės rezultatai matomi x lentelėje.

lentelė

Plotas (ha) kurį	Žemės ūkio naudmenų pagerinimas (ha) dėl:
------------------	---

sausina 1 km griovio	griovių ir hidrotechninių įrenginių remonto	griovių ir hidrotechninių įrenginių rekonstrukcijos	drenažo rinktuvų remonto	drenažo rinktuvų rekonstrukcijos	iš viso (ha)	gauta atstatomoji produkcija (tūkst. Lt)
1	2	3	4	5	6	7
33	834	202	124	43	1203	
Kai auginami kviečiai						385
Kai auginamos bulvės						2526
Vidurkis						1456

Pastaba: 7 skiltyje gauta atstatomoji produkcija apskaičiuota 6 sk. plotą (ha) padauginus iš:
– kai auginami kviečiai, kviečių derlingumo padidėjimo 0,8 t/ha ir rinkos kainos 400 Lt/t;
– kai auginamos bulvės derlingumo padidėjimo – 4,2 t/ha ir rinkos kainos 500 Lt/t.

Numatomos sąnaudos, kurios bus reikalingos įgyvendinant nurodytus darbus, pateiktus x lentelėje.

lentelė

Rajonas	Darbų sąnaudos (tūkst. Lt)	Pagerinta žemės ūkio naudmenų (ha)	Sąnaudos (Lt/ha)	Sąnaudos vienam Lt atstatomosios produkcijos (2 lent. 7 sk.)	Sąnaudos vienam Lt atstatomosios produkcijos, gaunamos per 5 metus
1	2	3	4	5	6
Vilniaus	1027	1203	854	0,7	0,14

Sąnaudos vienam Lt atstatomosios produkcijos yra pakankamai didelės, tačiau dėl ūkininkavimo sąlygų išlyginimo, anksčiau sukurto valstybės turto išsaugojimo, melioracijos darbus atlikti būtina. Tuo siekiama užtikrinti žemės ūkio paskirties žemės naudojimą, išsaugoti kaimo bendruomenes, kaimo vietas, kraštovaizdį. Europos sąjungos valstybėse tokia pagalba nukreipta ne didinti žemės ūkio produkcijos gamybą, bet ją išlaikyti tose vietovėse, kur ji nėra efektyvi. Tai būdas minimaliai palaikyti žemės ūkio gamybą ten, kur bendruomenėms gresia iširimas, kaimams – išnykimas, kur būtina išsaugoti kraštovaizdį. Investicinio projekto rezultatai vertintini ir kaip kaimo infrastruktūros objektų darbo gerinimo, t.y. socialiniu požiūriu